

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 5, Issue 1, April 2017, p. 18-78

Received	Reviewed	Published	Doi Number
15.02.2017	24.02.2017	24.04.2017	10.18298/ijlet.1681

**A RESEARCH ON THE HAPAX LEGOMENONS OF TURKISH IN THE
BOOK OF DEDE KORKUT**

*Adem AYDEMİR*¹

ABSTRACT

Dede Korkut stories are one of the most important works in history of Turkish culture and Turkish languages. The Book of Dede Korkut, of which we have currently only two copies, is dated back to late 14th century or early 15th century. The first manuscript of the Dede Korkut stories that is known is the Dresden manuscript. Vocabulary studies have an important role in the process of studying, analyzing any language. Dede Korkut stories are among the ones that were written so much on Turkish language and thus they are deserved to be one of the most important masterpieces. Surely, these studies have a direct proportion with the language materials that the masterpiece includes. Despite the numerous and productive researches made in connection with the text of the Book of Dede Korkut, some problems in this regard are still finding a solution. There was not carried out until now any satisfactory clarification as per the meaning capacity and etymology playing an important role in the stories vocabulary. In this article, the hapax legomenons of Turkish in The Book of Dede Korkut have been determined and examined. Literature review was done on research papers, etymological dictionaries. The focus will be placed on the etymology of the words as much as possible and the views of scientists will be considered and our opinions regarding the origins of the words will be included. As a result in this article, those two hundred forty one words detected will be interpreted in turn and after cruising the works up till today, the some new offers will be advanced.

Key Words: The Book of Dede Korkut, vocabulary, hapax legomenons.

**DEDE KORKUT KİTABI'NDA TEK KULLANIMLIK TÜRKÇE
SÖZCÜKLER ÜZERİNE BİR İNCELEME**

ÖZET

Dede Korkut hikâyeleri Türk kültür tarihi ve Türk dili için en önemli eserlerden biridir. Bugün elimizde sadece iki nüshası bulunan Dede Korkut Kitabı'nın yazılış tarihi XIV. asrın sonları veya XV. asrın başları olarak tahmin edilmektedir. Dede Korkut hikâyelerinin bilinen ilk yazması Dresden nüshasıdır. Bir dilin araştırılıp incelenmesi hususunda söz varlığı çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Dede Korkut hikâyeleri Türk dilinin üzerinde en çok çalışılan ve böylelikle kendine hak ettiği değer en yüksek dereceden verilen eserleri arasındadır. Tabii ki bu çok islenmişlik eserin içinde barındırdığı dil malzemesiyle de doğru orantılıdır. Dede Korkut Kitabı'nın metniyle ilgili çok sayıda ve verimli araştırmaların yapılmasına rağmen, bu konuda bazı problemler hâlâ da çözümünü bulmamıştır. Hikâyelerin söz varlığında önemli yeri olan birçok kelimelerin anlam kapasitesi, etimolojisi üzerine şu ana kadar tatmin edici bir açıklama yapılmamıştır. Bu makalede, Dede Korkut Kitabı'nda bir kez geçen Türkçe sözcükler tespit edilecek ve incelenecektir. Verileri oluşturma aşamasında konuyla ilgili makaleler, etimolojik sözlükler taranacaktır. Mümkün olduğu kadar sözcüklerin etimolojisi üzerinde durulacak ve bilim adamları tarafından ortaya konan görüşler değerlendirilerek sözcüklerin kökenleriyle ilgili görüşlerimize yer verilecektir. Sonuç olarak bu makalede, tespit edilen iki yüz kırk bir adet sözcük sırasıyla tartışılacak, bugüne kadarki çalışmalarda ne şekilde değerlendirildikleri gözden geçirildikten sonra yeni bazı görüşler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, söz varlığı, bir kez kullanılmış sözcükler.

¹ Emekli tarih öğretmeni, adem.aydemir@hotmail.com.

1- Giriş

Dede Korkut hikâyeleri, Türk dili ve kültürü açısından üzerinde en çok durulan nadir kaynak eserler arasındadır. Yurt içinde olduğu kadar, tanıtım ve metin neşri hâlindeki ilk çalışmalardan itibaren, yurt dışında da farklı incelemelere konu olan metinler, son yıllarda Dresden ve Vatikan nüshalarının tekil veya kitabın tamamını kapsayacak şekilde mukayeseli olarak; bazı kelimelerin yeniden okunuşu ve anlamlandırılmasına yönelik incelemesi ile değerlendirmelere, öneri ve yaklaşımlara kaynaklık etmektedir. Bu eserle ilgili olarak çeşitli alanlarda yapılan çok sayıda çalışma büyük bir bibliyografya oluşturmuştur (Bekki, 2015).

Belgelerde veya edebî metinlerde yalnızca bir kez kullanılmış olan sözcüklere dilbiliminde hapax legomenon (< Yun. hapax 'bir defa' + legein 'söyle-' fiilinin edilgen biçimi) 'tek kullanımlık, numunelik' adı verilmektedir. Tek kullanımlık sözcükler açısından Dede Korkut Kitabı'nın söz varlığına genel olarak bakıldığında çok sayıda veriyle karşılaşılmaktadır. Bunların bazılarının Arapça, Ermenice, Farsça ve Rumcadan alıntı sözcükler, bazılarının ise teşkil veya aynı kökten gelen türevlerinin olduğu görülmektedir. Bunların dışında, Dede Korkut Kitabı'nda yer alan bir kez kullanılmış Türkçe sözcüklerin sayısı Prof. Dr. Muharrem Ergin tarafından hazırlanan 'indeks'teki madde başı sözcükler esas alınarak tarafımızca iki yüz kırk bir adet olarak tespit edilmiştir.

Vahid Adil Zahidoğlu'nun Cahit Öztelli'ye istinaden verdiği bilgiye göre Dede Korkut Kitabı'ndaki sözcük sayısı 2.721'dir (Zahidoğlu, 2000: 79). İsmail Parlatur'ın tespitine göre ise Prof. Dr. Muharrem Ergin tarafından hazırlanan 'indeks'teki madde başı sözlerin sayısı saymaca bir yöntemle 2.900'dür. Bu rakam sözlükbilimi ilkeleri çerçevesinde yapıldığında yaklaşık 5.000'dir (Parlatur, 2000: 287). Mehmet Kara'nın tespitine göre ise Dede Korkut Kitabı'nda toplam 32.072 kelime kullanılmıştır. Bu kelime sayısının içinde bir kez kullanılan kelimelerin sayısı 6.844'tür. 25.228 kelime ise tekrar edilerek kullanılmış ve böylece eserde kelimelerin kalıcılığı sağlanmaya çalışılmıştır (Kara, 2013: 202).

Eserde çok sayıda Arapça ve Farsça, az sayıda Ermenice ve Rumca sözcükler bulunmaktadır. Bu sözcüklerden bazıları bir kez kullanılmış sözcük olmakla beraber bu çalışmamızda sadece bir kez kullanılmış olan Türkçe sözcükler tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu sözcüklerin sayısı iki yüz kırk bir adet olarak tespit edilmiştir. Sözcük bir kez kullanılmış görünmekle beraber, teşkilleri veya türevleri mevcut olanlar ile ikilemeler bu çalışmada değerlendirilmemiştir. Dede Korkut hikâyelerinde daha XV. asırda konuşulan ve yazılan dilde kullanımdan düşmüş olan çok sayıda eski söz veya deyim bulunmaktadır. Alan araştırmacıları, Dede Korkut hikâyelerinde yer alan bu eski söz ve deyimlerle ilgili araştırmalar yapmışlardır (İnan, 1998-I: 173-190; II: 213-217; Küçük, 2014: 785-798; Köktekin, 2015: 55-72).

Dresden nüshasında istinsah sorunları bulunduğundan, aynı sözcüğün aynı sayfa veya satırda yahut farklı yerlerde farklı imlâlarla yazılmış olduğu bilinen bir durumdur. Birçok araştırmacı Dede Korkut Kitabı'ndaki okuma ve anlam sorunlarına ilişkin çalışmalar yapmışlardır. Sadettin Özçelik, bir çalışmasında sözlü edebiyat ürünlerine ait yazmaların okunma sorunlarını Dede Korkut Kitabı örneğinde incelemiştir (Özçelik, 2011-II: 63-96). Sedat Balyemez ise, 'Dede Korkut'taki

Tartışmalı Kelimeler (Dresden Nüshası) Üzerine Bir Karşılaştırmalı Dizin Denemesi' yapmıştır (Balyemez, 2012: 82-117). Dresden nüshasındaki bazı sözcüklerin alan mütehasıslarınca farklı okuma problemini Balyemez'in bu çalışmasına havale ettik. Dede Korkut hikâyeleriyle ilgili olarak üzerinde durulması gereken birçok sorun hâlen araştırmacıların mesaisine muhtaçtır. Bu çalışmamızda Dresden nüshası ve Prof. Dr. Muharrem Ergin neşri esas alınmıştır.

Bu çalışma etimoloji, morfoloji veya semantik sahasına münhasır ve müstakil bir çalışma değildir. Bununla beraber Dede Korkut Kitabı'nda bir kez kullanıldığını tespit ettiğimiz iki yüz kırk bir adet Türkçe sözcükten bazılarını yeni okuma, anlam, etimoloji ve yapı önerileri getirilmiştir. Eserde yaklaşık 3.000 sözcük bulunduğu kabul edildiğinde, bir kez kullanılmış olan Türkçe sözcüklerin oranı %8 olarak hesaplanmaktadır. Çalışmamızda, incelenen sözcükler alfabetik sıraya göre ele alınmış, Türk diliyle ilgili olarak yayınlanan başlıca etimoloji sözlükleri ile alan araştırmacılarının bilimsel çalışmaları değerlendirilmiş, geniş bir bibliyografya sunulmuştur. Bu çalışmamızın alan araştırmacılarına yardımcı olabileceği, hatta '*Dede Korkut Hikâyeleri Söz Varlığının Etimolojik Sözlüğü*'nün hazırlanmasına mülhem olabileceği düşünülmektedir.

2- Dede Korkut Kitabı Dresden Nüshasında Bir Kez Kullanılmış Türkçe Sözcükler

1- **Açı-**: : "Canı acımak, canı yanmak" (Dresden 240/11). *Açıdı*: "Sirke açıdı: Sirke ekşidi. Yaranın ağrıyıp acımasına da böyle denir" (DLT III: 252). *Açı*: "Sirke açıdı: 'The vinegar (etc.) was sour' also used of the pain of a wound when it aches" (EDPT: 20). *Açığ*: "Acı, ıstırap" (EUTS: 2). *Açı*: "Wehtun" (TTT: 462). *Açı*: "Acımak" (Gabain, 2007: 258). *Acı*: "Acımak" (KBS-I: 45-46). *Acı*: "Azap, ıstırap. Manaları birbirine yakın olan *acı*, *ağrı*, *sancı* kelimeleri hem isim hem de fiil kökleridir" (Tietze, 2002: 87).

2- **Ağ-**: : "Yükselmek, yukarı çıkmak" (Dresden 272/6). *Ağdı*: "Ol tağka ağdı: O, dağa ağdı. Başka şeyi aşmak ta böyledir. *Bulut ağdı*: Bulut belirdi. *Anınğ yüzi ağdı*: Onun rengi bozuldu" (DLT I: 173). *A:ğ*: "To rise; to climb. "Ol tağka a:ğdı: 'He climbed the mountain; and one says *bulut a:ğdı*: 'The cloud rose" (EDPT: 77). *Ağmak*: "Yükselmek, ağmak, kalkmak, yukarıya çıkmak" (EUTS: 5). *Ay-*: "Heraufsteigen" (TTT: 463). *Ağ-*: "Yükselmek, çıkmak" (Gabain, 2007: 259). *PTurk*. "*(i)āg- to rise: OTurk. *aγ-* (Yen., OUYgh.), *aγ-tur-* (*caus.*) (Orkh.); Karakh. *aγ-* (MK, KB); Gag. *ā-* 'to vaporize'; Turkm. *āγ-* 'to overflow'; MTurk. *aγ-*; Bashk. *awa-la-* (of the sun)" (EDAL: 494). *Ağ-*: "Yükselmek, tırmanmak, çıkmak, toplanmak" (KBS-I: 51). *Ağ-*: "Yükselmek" (Tietze, 2002: 109).

3- **Al**: : "Hile" (Dresden 300/1). *Al*: "Hile, al. *Alın arslan tutar; küçin oyuk tutmas*: Al ile arslan tutulur, güç ile bostan oyuğu tutulmaz" (DLT I: 81; II: 289). "*Alın arslan tutar; küçin sıçgan tutmas*: Al ile arslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz" (DLT III: 412). "*Awçı neçe al bilse adhiğ ança yol bilir*: Avcı ne kadar ol bilirse, ayı da o kadar yol bilir. Avcı ne kadar av hileleri bilirse ayı da o kadar kaçacak yolları bilir" (DLT I: 63). *Al*: "Device. *Alın arslan tutar*: One can catch a lion by guile" (EDPT: 120). *Al*: "Al, hile, aldatma" (EUTS: 7). *Al*: "Mitte, Methode" (TTT: 463). *Al*: "Vasita, usul, hile" (Gabain, 2007: 259). *PTurk*. "*(i)āl 1 device, trick, deceit 2 to deceive: OTurk. *al* 1 (Orkh., Yen., OUYgh.), *al-ta-* 2 (OUYgh.); Karakh. *āl* 1 (MK, KB), *alda-* (MK); Tur. *al* 1, *aldat-* 2; Az. *al* 1 (dial.), *al-da-n-* 'to be deceived, to err'; Turkm. *āl* 1, *ālda-* 2; MTurk. *al* 1, *alda-* 2; Uzb. *alda-* 2; Uygh. *aldi-* 2; Tat. *alda-* 2;

Bashk. *alda-* 2; Kirgh. *alda-* 2; Kaz. *alda-* 2; KBalk. *alda-* 2; KKalp. *alda-* 2; Kum. *al* 1, *alda-* 2; Nogh. *alda-* 2; Khak. *alda-* 2; Shr. *alda-*" (EDAL: 288). *Al*: "Hile, usul, vasıta" (KBS-I: 61). *Al*: "Hile, vasıta" (Tietze, 2002: 135). Metin Ekici, 'Türk Kültüründe 'Al' Renk' adlı çalışmasında 'al' sözünün anlam alanlarını incelemiştir (Ekici, 2016: 103-107).

4- **Alal-**: **الرد**: "Kızarmak" (Dresden 124/10). *Alarmak*: "Talka alardı: Koruk kızardı. Anıñ közi alardı: Onun gözü kamaştı. Kişi yini alardı: Adamın bedeni ala oldu" (DLT I: 179). *Alar-*: (*ala:r-*): "A:la: 'To become dappled or variegated, to change colour. Talka alardı: The unripe (and other) fruit changed colour", *Kişi yi:ni alardı*: The man's boy (etc.) became leprous", *Anıñ kö:zi alardı*: His eyes were dazzled" (EDPT: 150). *Alar-*: Kızarmak, tahıl ve meyve olgunlaşmaya başlamak, şafak sökmek, ışıkmak" (KBS-I: 63). *Alar-*: "Kızarmak" (Tietze, 2002: 142). Bu sözcükte Eski Anadolu Türkçesinde hatta günümüzde bazı sözcüklerde olduğu gibi *-r-/ -l-* değişimi olduğu açıktır. "Elbise kızardı" demek olan 'ton kızardı' cümlesindeki 'kızardı' fiilinin aslı 'kızıl erdi'dir, 'kızıl oldu' anlamındadır. 'Elbise karardı' anlamına olan 'ton karardı' cümlesinin aslı da 'kara erdi'dir, 'kara oldu' demektir. Bu da 'kara' sözünden alınmıştır" (DLT II: 163). Bunun gibi *Tarka*: "Koruk. 'Talka' dahi denir. ۱, ۱'den çevrilmiştir" (DLT I: 179, 427; EDPT: 539).

5- **Añaru**: **انرت**: "Öte, öteye" (Dresden 9/9). Bu sözcüğün yazılışında, okunuşunda ve anlamında bir sorun olmalıdır. *Naru*: "Taraf anlamına bir kelimedir. 'Naru bar' denir ki, 'bu yana git' demektir" (DLT III: 223). *Añaru* > *ınaru* > *ınaru* (EDPT: 190). *Inaru* ~ *ıngaru* ~ *ınaruñ*: "İleri, buraya" (Gabain, 2007: 273). Gülseren Tor, Eski Türkçe döneminden beri kullanılan 'añaru' sözünü etraflı olarak incelemiştir (Tor, 2011: 837-858). Talât Tekin ise, 'añaru' sözü ile ilgili olarak geniş bir açıklama yapmıştır: "Inaru 'bu yana, bu yöne doğru', bu şekil sıklıkla Uygur metinlerinde görülür: *ınaru bärü* 'bura ve ora', *az ınaru barmış* 'O biraz bu yana varmış', *munda ınaru* 'buradan', *muntada ınaru* 'Şimdiden sonra' vb... Bu en iyi şekilde şöyle analiz edilebilir: *m+a+ru*. Bu şekle karşılık kullanılan yeni şekil de *ıngaru* şeklindedir ve sıklıkla Şine Usu yazıtında görülür: *Türük bodun anta ıngaru yoq boltı* 'Türk halkı o zamandan sonra yok oldu' (Şine Usu K 10) bu kelimenin kökü **m 'o'* cf. Uygurcada *mtın*, *ındm* şekli şu ibareler içerisinde; *ındm qıdıq* 'kıyının diğer tarafında', *mtın yoguç* 'kıyından ötede', *ındmındaqı* 'ötedeki, kıyının diğer tarafındaki" (Tekin, 2012: 52).

6- **Anu**: **اننت**: "Hayret, şaşkınlık" (Dresden 84/7). Bu sözcüğün yazılışında, okunuşunda ve anlamında bir sorun olmalıdır. Kanaatimizce sözcük 'anu-:' şeklindedir. 'اننتی' tabiri 'afallamak, feleğini şaşırarak, allak bullak olmak, şaşırıp kalmak' anlamlarında bir deyimdir. *Anu-*: "Hazırlanmak" (DLT III: 256). *Anu-*: "To be prepared, made ready. *Sutpaknıñ bėrmış aşın yėp anımış işin kılıp*: Shall eat food given by Sutpak and do the work prescribed by him" (EDPT: 171).

7- **Anıt-**: **اننت**: "Tuzak kurmak, yakalamağa çalışmak" (Dresden 27/6). *Anıt-* sözü burada 'ölüm' anlamında kullanılmış olmalıdır. *Anıt-* 'ölmek, vefat etmek' anlamına gelen örtmece bir deyimdir. Bu maddenin aşağıda 8. maddede ele alınan 'anıt-' maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

8- **Anıt-**: **اننتی**: "Şaşırtmak" (Dresden 84/7). Yukarıda 'anı: **اننت**' maddesinde ifade edildiği üzere 'anısu *anıt-*' ifadesi; 'afallamak, feleğini şaşırarak, allak bullak olmak, şaşırıp kalmak' anlamlarında bir deyim olmalıdır. *Anıt-*: "Şaşırtmak" (DLT II: 274). Eski Türk yazıtlarında *anığ* 'fena, kötü' biçimiyle görülen sözcüğün eylem gövdesi yazıtlarda *-t-* ettirgenlik ekiyle *anıt-* 'korkutmak, tehdit etmek' şeklinde görülür. Uygurca ve sonrası dönemde ise sözcük *anıg* ve yaygın olarak da *ayıg* biçiminde

görülür. Clauson sözcüğe Orta Türkçe sonrası için örnek vermez. Anı: “Meaning both a- ‘extreme(ly), excessive(ly) and b- ‘evil(ly) and the like” (EDPT: 182). Hatice Şirin, alana münhasır bir çalışmada ‘anıt-’ fiilini, teşkil, türev ve tereddütlerle birlikte Eski Türkçe için etraflıca incelemiş olup mezkûr çalışmadaki veriler sonraki dönemler için de muteberdir (Şirin, 2008: 183-196). Bu maddenin yukarıda 7. maddede ele alınan ‘anıt-’ maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

9- **Anıra-**: **انرا**: “Kükremek, haykırmak” (Dresden 147/13). Bu sözcüğün aslı, *anğıla-* olmalıdır. *Anğıla-*: Eşek anırması. *Eşyek anğıladı*: “Eşek anırdı” (DLT I: 311). *Eşyek anğıladı*: “The donkey brayed” (EDPT: 186). Bazı örneklerden, Dresden nüshası müstensihinin *-l-* yerine *-r-* kullandığı anlaşılıyor. Örneğimizde ‘eşek anırması’ anlamındaki ‘anğıla-’ sözü anlam genişlemesi yoluyla, ‘kükremek, haykırmak’ anlamına kaymıştır (KBS-I: 70-71). *Anır-*: “Eşeğin bağırması. Ses taklidi fiillerden” (Tietze, 2002: 178).

10- **Anırsuzun**: **انرسوزين**: “Anırsuzun” (Dresden 289/6). ‘Anırsuzun’ sözü, ‘hazır, hazırlık’ anlamındaki ‘anuk’ (DLT I: 68) sözü ile ilgili olmalıdır. *Anuk*: “Anı-: ‘Ready’ and the like” (EDPT: 182). Gülensoy ve Tietze, *anırsuzun*: “ani olarak. < an ‘zaman, an’ +suz +(i)n şeklinde bir çözümleme yapmıştır (KBS-I: 72; Tietze, 2002: 182). “Oğuzlarla Kıpçaklar gerek isimlerin ve gerek fiillerin ortasında bulunan Ğ harfini atarlar” (DLT I: 33; III: 304). Ayrıca, “Oğuzlar yeğnilik olsun diye, isim ve fiillerde Ğ’ın yerini tutan ڪ harfini atarlar” (DLT I: 33, 526). Buradan ‘anuksuz > ansuz > anırsuz(i)n’ sözü ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan ‘anırsuzun’ sözü, ‘zamansızca’ anlamında değil, ‘hazırlıksızca, beklenmediği hâlde’ anlamında olmalıdır.

11- **Aşbaz**: **اشباز**: “Aşçı” (Dresden 130/7). *Aşbaz*: “Aşçı. Farsça *āšpaz*. *Āš*: ‘Yemek’, *-paz/ baz*: ‘pişiren’ (Tietze, 2002: 215). Ergin tarafından hazırlanan dizinde ‘aşbaz’ sözü Dresden 137/7 şeklinde gösterilmiş (Ergin, 2009: 21) ise de sözcük Dresden 130/7’dedir. *Aş*: “Yemek” sözü Türkçe bir sözdür. *Aş*: “Yemek” (DLT I: 80). *Aş*: “Food’ in a broad sense, Clauson, Farsça *āš*: ‘soup, porridge’ sözcüğü ile Türkçe aş sözcüğü arasında bir ilgi bulunduğunu belirtir (EDPT: 253). Tietze de *aş* sözünün çok eski bir devirde Türk dillerine geçtiğini belirtir (Tietze, 2002: 214). *Aş*: “Aş, çorba” (KBS-I: 83). *Aş* sözcüğünün Türkçeden Farsçaya geçtiği anlaşılıyor. Bu bakımdan sözcüğün, Türkçe ‘aş’ isim köküne Farsça ‘-baz’ ekinin getirilmesiyle oluşturulduğu görülüyor. Sözcük bu haliyle ‘aşbaz’ şeklinde geri ödünçlenmiş olmalıdır.

12- **Avsıl**: **ارصل**: “Bir sığır hastalığı” (Dresden 180/4). *Avsıl*: “Bir çeşit sığır hastalığı. Kırgızca *aqsıl*, Taranca *ahsıl*” (Tietze, 2002: 231). *Avsıl*: “Sığır cinsinin dilinde ve ayağında hâsıl olan bir türlü hastalık. “*Avsıl ارصل olmuş tana gibi ağzının suyu aktı*” (TS-I: 286).

13- **Avuç**: **اۋچ**: “Avuç” (Dresden 221/5). *Avut*: “Avuç” (DLT I: 83) ~ *adut*: “Avuç” (DLT I: 50). *Adut*: “A handful’ but sometimes used for ‘the palm of the hand” (EDPT: 44). *Avut*: “Avuç” (EUTS: 4). *PTurk*. “*ābuč handful: Karakh. *avut* (MK), *avut-ča*, *avuč-ča* (KB), *avuč* (Tefs.); Tur. *avuč*; Gag. *auč*; Az. *ovuč*; Turkm. *ovuč*, *jan-ovuč*; Sal. *už*; MTurk. *avuč* (MA, Sangl., Бop. БаА.); Uzb. *xɔvuč*; Uygh. *oç*; Krm. *avuč*, *uvuč*, *uvuc*; Tat. *uč*; Bashk. *us*; Kirgh. *ūč*; Kaz. *uwoč*; KBalk. *uwoč*; KKalp. *uwoč*; Kum. *uvuč*; Nogh. *uwoč*; SUygh. *oš*; Khak. *os*; Shr. *oš*; Oyr. *ūš*; Chuv. *řvš*” (EDAL: 309). *Avuç*: “Elin iç tarafı; elin yarı yumulmuş durumu” (TDES-I: 25; KBS-I: 89; Tietze, 2002: 231).

14- **Ayran:** **ايران:** “Ayran” (Dresden 46/10). *Ayran:* “Ayran” (DLT I: 120). *Ayra:n:* “Butter milk or the like” (EDPT: 276). *PTurk.* “*ajran kumys: Karakh. *ajran* (MK); Tur. *ajran*; Az. *ajran*; Turkm. *ajran*; Uzb. *ajran*; Uygh. *ajran*; Krm. *ajran*; Tat. *ajran*; Bashk. *ajran*; Kirgh. *ajran*; Kaz. *ajran*; KBalk. *ajran*; KKalp. *ajran*; Kum. *ajran*; Nogh. *ajran*; Khak. *ajran*; Oyr. *ajran*; Chuv. *ujran*, dial. *uran*, *oren*” (EDAL: 280). *Ayran:* “Ayran” (KBS-I: 95). *Ayran:* “Yağı alınmış süt; sulandırılmış yoğurt” (Tietze, 2002: 242).

15- **Aytiş:** **ايتيش:** “Söyleşmek” (Dresden 277/4). *Aytiş:* “İki kişinin birbirlerine hallerini sormaları” (DLT I: 113; EDPT: 268). *Aytiş,* ‘*aytiş*’ anlamına gelen bir kelimedir. Sağlık, esenlik ve buna benzer şeyler sormak için kullanılan bir kelimedir” (DLT I: 113; EDPT: 268). *Ayıt:* “Söylemek, sormak. Oğuzca. *Ol manğa söz ayıttı:* O, benden söz sordu. *Men ağnar söz ayıttım:* Ben ona söz söyledim” (DLT I: 216; EDPT: 268). *Ayıt:* “Öğüt, vâz” ~ *ayıtmaç:* “Söylemek, sormak, dikte etmek” (EUTS: 19). *Ayıt:* “Sagen, fragen” (TTT: 467). *Ay:* “Söylemek” (Gabain, 2007: 263). *PTurk.* “*aj-ıt- 1 to say 2 to prescribe, tell 3 to ask, demand 4 to concern: OTurk. *ajit-* 3 (OUygh.), *aji-* 1 (OUygh.); Karakh. *aj-, ajit-* 1 (MK), *ajit-* 3 (KB); Tur. *ait-* 4; Turkm. *ajt-* 1; Khal. *hāj-* 1; MTurk. *aj(i)t-* 1; Uzb. *ajt-* 1; Uygh. *ejt-* 1; Tat. *ajt-* 1; Bashk. *ajt-* 1; Kirgh. *ajt-* 1; KBalk. *ajt-* 1; KKalp. *ajt-* 1; Nogh. *ajt-* 1; Khak. *ajt-* 1 (dial.), *ajit-* ‘sing’; Tv. *ajit-* 2; Tof. *ajit-* 2; Chuv. *ijt-* 3; Yak. *ij-* 2, *ijit-* 3; Dolg. *ijit-*” (EDAL: 498). *Ayıt:* “Söylemek” (KBS-I: 95). *Ayıt/ayd-/eyit-/eyd-:* “Söylemek” (Tietze, 2002: 239). Dede Korkut’ta *ayıt-/eyit-; eyit-/yit-/it-* ve *aşıt/ışit* konusu Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz tarafından müstakil olarak teferruatı ile incelenmiştir (Karasoy-Yavuz, 2004: 101-115).

16- **Azık:** **ازوق:** “Azık” (Dresden 126/4). *Azık:* “Azık. *Sartnınğ azukı arığ bolsa yol üze yer:* Satıcının azığı arı olsa yol üzerinde yer” (DLT I: 66). *Yadhağ atı çaruk küçi azuk:* “Yaya kimsenin atı, çarığı; kuvveti azığıdır” (DLT I: 381). *Azık:* “Properly ‘food for a journey’ form an or beast; sometimes more generally ‘food, provisions’” (EDPT: 283). *Azık:* “Erzak, azık” (Gabain, 2007: 263). *Azık:* “Yiyecek, azık” (KBS-I: 98). *Azık/azık:* “Yolluk, yiyecek” (Tietze, 2002: 251).

17- **Azvay:** **ازواي:** “Azman” (Dresden 280/11). *Azvay:* “*Sarisabır*’ veya ondan çıkarılmış ilaç. Orhan Şefik Gökyay ‘*sarisabır*’ ile izah ediyor, fakat Ergin *azman?* diyor. Kelime henüz açıklanamamıştır” (Tietze, 2002: 251). ‘*İriyari, asık suratlı, sert kimse*’ anlamındaki ‘*azmavur*’ da bulunla ilgili olmalıdır (Tietze, 2002: 250). *Azman:* “Çok gelişmiş” (KBS-I: 98). *Azman:* “Normalden daha iri, aşırı büyüklükte hayvan veya insan. *Az-* + fiilden isim yapan *-man*” (Tietze, 2002: 250). *Az-:* “Azmak, yoldan çıkmak” (DLT I: 173). *Az-:* “To go astray, to lose one’s way”, Clauson’un *azı-* değil *az-* olarak okumayı tercih ettiği görülmektedir (EDPT: 279). Bu *az-* fiilinden yapılmış türevlerden bazıları olumsuz manada normal olanın çok üstünde anlamı da taşımaktadır. Bu bakımdan *azvay* ve hâlen kullandığımız ‘*azman*’, ‘*insan azmanı*’ ve ‘*iriyari*’ gibi sözler bununla ilgili olmalıdır. Sözcüğün, Türkçe ‘*az-*’ fiil köküne Farsça ‘*-way*’ ekinin getirilmesiyle oluşturulduğu görülüyor. Sözcük bu haliyle ‘*azvay*’ şeklinde geri ödünçlenmiş olmalıdır.

18- **Bakır:** **باجر:** “Bakır” (Dresden 280/3). *Bakır:* “Bakır” (DLT I: 360). *Bakırsokum:* “Merih yıldızı. Kızılılıkta bakıra benzetilir” (DLT I: 361, 398). *Bakır:* “Copper. *Bakırsokum:* The name of ‘the planet Mars’, as a simile for its demness” (EDPT: 317). *Bakar ~ baqr ~ baqı:* “Bakır” (EUTS: 21). *PTurk.* “*bakır 1 copper 2 patina: OTurk. *baqr* 1 (Yen., OUygh.); Karakh. *baqr* 1 (MK, KB); Tur. *bakır* 1; Gag. *baqr* 1; Az. *paxır* 2; Turkm. *baqr* 1; MTurk. *baqr* (MA, Pav. C.) 1; Uzb. *baqir, paqir* 1; Uygh. *paqir* 1;

Krm. *bağır* 1; Tat. *bağır* 1; Bashk. *bağır* 1; Kirgh. *bağır* 1; Kaz. *bağır* 1; KBalk. *bağır* 1; KKalp. *bağır* 1; Kum. *bağır* 1; Nogh. *bağır* 1; SUygh. *pağır* 1; Khak. *pāğar* (Kyz., Joki) 1; Oyr. *bağras* 'brass kettle'; Chuv. *pʷgʷr* 1; Yak. *bağaraç* 'pot for boiling milk' (EDAL: 348-349). *Bakır*: "Bakır madeni ve bu madenden yapılmış kap kakak. OT. Bakır (Uyg., DLT). *Bakır*: "Bakır madeni ve bu madenden yapılmış kap kakak. < **bā* 'yansıma'+*kır*" (KBS-I: 105). *Bakır*: "Maruf maden. İranî bir menşeden" (Tietze, 2002: 265).

Kâşgarlı şu bilgileri veriyor: *Yaldruk*: "Yaldruk nenğ: Cilâlı leğen gibi parlak nesne" (DLT III: 432). *Ol kumganığ yolrattı*: "O, güğümü parlattı" (DLT II: 353). Bakır kalaylandığı zaman parlayan bir metaldir. Türkçede birçok sözcükte *y-* ~ *b-* değişmesi görülür (Atay, 2010: 33-40). Türk dilinde ve Dede Korkut metinlerinde '*parıltı*' ve '*şimşek*' anlamında kullanılan sözcüklerden birisi de *بالتیر*: *balkır* sözüdür. '*Keltür* > *getir* (DLT II: 195; EDPT: 716-717), *oltur* > *otur* (DLT I: 224; II: 21; EDPT: 133), *çelpek* > *çapak* (DLT II: 477). *çapak* (EDPT: 395) ~ *çelpek* (EDPT: 418), *kızlamuk* > *kızamık*' (DLT I: 528; *kızla:muk* EDPT: 684) sözlerinde olduğu gibi bazı fiil ve isimlerde '-l-' akıcı foneminin düştüğü görülür. Buna göre, '*bakır*' sözü '*parlak metal*' anlamında olup, '*balkır* > *bakır*' şeklinde bir gelişme sonucu oluştuğu düşünülmelidir. *Bakır*, bozkır kavimlerinin çok eski çağlardan beri bildiği ve işlediği bir metal türüdür (Koçak, 2013: 36-41). Eski Türk dilinde başlıca metal adları ile ilgili araştırmalar yapılmıştır (Mudrak, 2015: 232-233).

19- **Baldır**: *بالدر*: "Baldır" (Dresden 62/1). *Baltır*: "Properly 'the calf of the leg'; in some modern languages other adjacent parts of the leg" (EDPT: 334). *Baldır*: "Bacağı dizden ayak bileğine kadar olan bölümü. Eski sözlüklerde bitki gövdesi olarak da kullanılır" (TDES-I: 35). *Baltır*: "Baldız" (EUTS: 21). *Baltır*: "Ältäre Schwägerin" (TTT: 471). *Baltır*: "Baldız, baldır" (Gabain, 2007: 266). '*Baldır*' sözünün bu anlamlarının; '*üvey, dağın burun gibi çıkan yeri, karının kendinden küçük kız kardeşi*' anlamlarındaki '*baldır*' sözüyle nasıl bir ilgisi olabileceği ikna edici delillere muhtaçtır. Nitekim Eren, baldız hakkında, "*Gabain'in verdiği 'baltır' biçimi düşündürücüdür. Orta Türkçede baldız 'bir erkeğe göre karısının kız kardeşi' olarak geçer. Kökünü bilmiyoruz*" (TDES-I: 36) diyor. *Baldır*: "Bacağı dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik" (KBS-I: 108). *Baldır*: "Bacağı dizden aşağı olan kısmı; o kısmın arka tarafındaki adaleli kısmı" (Tietze, 2002: 270).

20- **Balık**: *بالیك*: "Balık" (Dresden 210/5). *Balık*: "Balık. Şu savda dahi gelmiştir: *Balık suwda közi taştın*: Balık suda, gözü dışarıda" (DLT I: 379). *Balık*: "Fish" (EDPT: 317). *Balığ*: "Balık" (EUTS: 21). *Balık*: "Fisch" (TTT: 471). *Balığ* ~ *balağ*: "Balık" (Gabain, 2007: 266). *Balık*: "Suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı" (TDES-I: 36). *Balık*: "Balık" (KBS-I: 109). *Balık*: "Bilinen hayvan cinsi" (Tietze, 2002: 271). Balık sözü üzerine müstakil çalışmalar yapılmıştır (Güllüdağ, 2015: 54-62). Ayrıca Dede Korkut Kitabı'nda geçen hayvan adlarıyla ilgili de müstakil çalışmalar yapılmıştır (Türktaş, 2013: 1093-1102; Karçığa, 2016: 12-33).

21- **Balkı(r)**: *بالکیر*: "Parlamak, ışıltamak" (Dresden 207/2). Ayten Atay, "*Balkımak Fiili ve Oğuz Türkçesinde Y- ~ B- Değişmeli Kelimeler*" adlı bir çalışmasında bu konuyu etraflıca incelemiştir (Atay, 2010: 33-40).

22- **Barak**: *براق*: "Bir köpek cinsi" (Dresden 114/1). *Barak*: "Çok tüylü köpek. Türklerin inancına göre, kerkes kuşu kocayınca iki yumurta yumurtlamış, bunların üzerine oturmuş, yumurtanın

birisinden barak çıkarmış. Bu köpeklerin en çok koşanı, en iyi avlayanı olurmuş. Öbür yumurtadan da bir yavru çıkarmış, bu son yavrusu olurmuş” (DLT I: 377). *Barak*: “A long-hired dog” (EDPT: 360). *Barak*: “Bir tür tüylü av köpeği. Yerel ağızlarda da ‘çok tüylü köpek’ olarak geçer” (TDES-I: 39). *Barak*: “Tüylü köpek” (KBS-I: 112). *Barak*: “Uzun tüylü köpek” (Tietze, 2002: 278). *Barak* sözü hakkında müstakil çalışmalar yapılmıştır (Dankoff, 1971: 102-117).

23- **Başar-**: بشار: “Başarmak, becermek” (Dresden 278/6). Clauson, ‘başar-’ ile ‘başğar-’ı birleştirmiş ve şu açıklamayı yapmıştır; *Başar-*: ~ *başğar-*: “Baş; the original meaning must have been something like ‘to begin; to lead, guide’, but in the medieval period there was a wide development of meanings, of which the commonest is now ‘to complete’” (EDPT: 380). Gülensoy ise şu şekilde çözümlene yapmıştır: *Başar-* < *başğar-* (< *başğar*) (KBS-I: 119). *Başğar-*: “Bir işi muvaffakiyetle bitirmek, ikmal etmek” (Tietze, 2002: 290). Bu maddenin aşağıda 26. maddede ele alınan ‘becer-’ maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

24- **Baya**: بيا: “Demin” (Dresden 160/3). *Baya*: “Az önce, biraz önce” (DLT I: 37). *Baya*: “Recently, in the immediate past” (EDPT: 384). *Baya*: “Önce, evvelce” (EUTS: 24). *Baya*: “Früher” (TTT: 472). *Baya*: “Evvelce, önceden, demin” (Gabain, 2007: 267). *PTurk*. “*bAja recently: OTurk. *baja*, *baja-qj* (OUygh.); Karakh. *baja* (MK); Tur. *baja*, *bajak*; Az. *bajag*; Turkm. *bajaq*, *baja-qj*; Khal. *bajaq* < Az.; MTurk. *baja* (Pav. C.); Uzb. *baja*; Uygh. *baja*; Krm. *baja-ğj*, *baja-qj*; Tat. *baja*; Bashk. *baja*; Kirgh. *baja*; Kaz. *baja-ğj*; KKalp. *baja-ğj*; Kum. *baja-ğj*; Nogh. *baja-ğj*; SUygh. *paja*; Khak. *paja*; Shr. *paja*; Oyr. *baja*; Tv. *bije*; Chuv. *pažvr*” (EDAL: 333). *Baya*: “Az önce, demin” (KBS- 121). *Baya*: “Biraz evvel, demin” (Tietze, 2002: 295).

25- **Bayu-**: باي: “Zengin olmak, zenginleşmek” (Dresden 2/11). *Bayu*: “Zenginlemek, zenginleşmek. *Er bayudı*: Adam zenginledi” (DLT III: 274). *Bayu*: “Rich, a rich man” (EDPT: 384). *Bayu*: “Ba:y; ‘tobe or become, rich. *Er bayu:di*: The men (etc.) was rich” (EDPT: 384). *Bay*: “Zengin, varlıklı” (EUTS: 24). *Bayayut*: “Begüterter” (TTT: 472). *Bay*: “Zengin” (Gabain, 2007: 267). *Bayut-*: “Tenğri meni bayuttı: Tanrı beni zenginletti” (DLT III: 325). *Bayut-*: “*Bayu*: To enrich, make rich. *Tenğri meni bayuttı*: God most high enriched me” (EDPT: 385). Eski ve Orta Türkçede görülen ‘*bayat*’ sözcüğü (DLT III: 171; EDPT: 385) ‘*kadim*’ anlamında değil, ‘*bay*/ zengin’ kökünden ‘*rezzak*’ anlamındadır. ‘*Bayat*’ sıfatının tecellisi ise ‘*bayut-*’ olmalıdır (Öztürk, 2011: 23-34). *PTurk*. “*baj 1 rich, noble 2 many, numerous: OTurk. *baj* 1 (Orkh., Yen., OUygh.); Karakh. *baj* 1 (MK, KB); Tur. *baj* 1; Gag. *baj* 1; Az. *baj* 1; Turkm. *baj* 1; MTurk. *Baj* 1; Uzb. *baj* 1; Uygh. *baj* 1; Krm. *baj* 1; Tat. *baj* 1, *bajtaq* 2; Bashk. *baj* 1; Kirgh. *baj* 1; Kaz. *baj* 1; KBalk. *baj* 1; KKalp. *baj* 1; Kum. *baj* 1; Nogh. *Baj* 1; SUygh. *paj* 1; Khak. *paj* 1; Oyr. *baj* 1, *bajtaq* 2; Tv. *baj* 1; Chuv. *pojan* 1; Yak. *baj* 1; Dolg. *baj*, *bajdak*, *bajd#k*” (EDAL: 340). *Bay*: “Zengin kimse” (Tietze, 2002: 295).

26- **Becer-**: بجر: “Becerme” (Dresden 88/4). *Becer-*: “Güç görünen bir iş veya duruma çözüm bulmak, üstesinden gelmek. < *bacar-* < ? **başar-*” (KBS-I: 125). *Becer-*: “Bir işin üstesinden gelmek, onu başarabilmek. < *bacar-* *başar-*, fakat *başar-* fiili hep müspet mamada kullanıldığı halde, *becer-* çok defa şüpheli veya aksini ima eden alaylı tonlarla söylenir. Başka misali olmayan /ş/ > /c/ değişimi de belki istenilen zayıflatma olarak izah edilebilir” (Tietze, 2002: 300). Bu maddenin yukarıda 23. maddede ele alınan ‘*başar-*’ maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

27- **Beleñ**: بلك: “Tepe, sırt, dağ, dağ beli” (Dresden 84/6). *Baldır*: “Dağın burun gibi çıkındı yeri, *tag baldırı*” (DLT I: 456). *Beltir*: “The junction of two or more roads or rivers” (EDPT: 334). *Bêltir*: “Yol kavşağı, yol ağzı” (EUTS: 26). *PTurk.* “*beldir cross-roads, separation of two roads or rivers: OTurk. *beltir* (OUygh.); Karakh. *beltir* (MK); Tat. *pilter* (KCTT); Khak. *piltar*; Shr. *peltir*; Oyr. *beltir*; Tv. *beldir*; Yak. *bilir*” (EDAL: 1077). *Belen*: Dağ silsilesi, uçurumların, yarların ve bazı dağların altında görülen oyuk. <*bêl: “Vadi” (KBS-I: 127). *Belen*: “Tepe < şekli mana itibarıyla *belek* ile aynı kelime veya aynı kökten olabilir, fakat ikisi arasındaki münasebet izaha muhtaçtır” (Tietze, 2002: 309).

28- **Berkit**:- برکت: “Sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek” (Dresden 39/13). *Berk*: “Muhafaza edilmiş, tahkim edilmiş, sağlam. *Berk nenğ*: Muhkem nesne. Aslı ‘*bek*’tir. sonradan gelmiştir” (DLT I: 456; III: 445). *Berkit*:- “Berkitmek, sağlamlaştırmak. *Ol berkitti nenğni*: O, bir şeyi berkitti, sağlamlaştırdı” (DLT II: 340). *Berk*: “Firm, stable, solid”; the original form of the word which also appears as *bek*” (EDPT: 361) ~ *berkit*:- (EDPT: 363). *Bärk*: “Kuvvetli, güçlü, sağlam, sık” (EUTS: 26). *Bärklig*: “Schützend” (TTT: 472). *Bärklig*: “Muhafaza edilmek” (Gabain, 2007: 267). *PTurk.* “*berk mighty: OTurk. *berk* (OUygh.); Karakh. *berk* (MK); Tur. *berk*; Az. *bärk*; Turkm. *berk*; MTurk. *berk* (Pav. C.); Bashk. *birik*; Kaz. *berik*; SUygh. *perik*; Chuv. *parga*; Yak. *bert*; Dolg. *bert*” (EDAL: 1079). *Berk*: “Katı, sağlam, sert” (KBS-I: 133). *Berki-t*:- “Sağlamlaştırmak, kökleştirmek” (KBS-I: 133). *Berk*: “Katı, sert, sağlam, sıkı, kuvvetli” (Tietze, 2002: 319). *Berki*:- “Sağlaştırmak, pekiştirmek, kuvvetlendirmek” (Tietze, 2002: 319). *Berkit*-/ *berkid*:- “Sıkıca yerleştirmek, bağlamak” (Tietze, 2002: 320).

29- **Bezen**:- بزین: “Bezenmek, süslenmek” (Dresden 21/8). *Beze*:- “Bezenmek, nakışlanmak” (DLT III: 263). *Beze*:- “No doubt a crasis of *bedze*:- and also *bedzet*:- ‘to ornament, adorn’ and the like” (EDPT: 390). *Bezek*: “Nakış” (DLT I: 385). *Bezek* ~ (*beze:k*): (EDPT: 391). *Bezel*:- “Bezenmek, nakışlanmak” (DLT II: 131). *Bezel*:- (*beze:l*:-): “*beze*:- ‘to be ornamented, painted etc. In modern languages *bezen*:- is in this sense” (EDPT: 391). *Bezen*:- “Süslenmek, bezenmek” (DLT II: 142). *Bezen*:- (EDPT: 392). “Türkçede birçok zaman ‘n’ ile ‘l’ fonemleri yer değiştirmekte ve birbirlerinin yerlerini almaktadır. Çünkü ‘ن’ ile ‘ل’in ikisi bir çıkaktadır” (DLT III: 92). *Büzämäk*: “Süslemek, bezemek” (EUTS: 27). *Bezët*:- “Bez etmek, süsletmek” (DLT II: 305). *Bezët*:- (*beze:t*:-) (EDPT: 390). *Beze*: “Süs”, *beze*:- “süslemek”, *bezek*: “süs, nakış” (KBS-I: 137), *bezen*:- “süslenmek” (KBS-I: 138). *Beze*:- “Süslemek”, *bezek*: “Süs, ziynet” (Tietze, 2002: 320).

30- **Bit**:- بیت: “Bitmek, tükenmek” (Dresden 86/7). *Büt*:- “Sona ermek, yok olmak” (DLT II: 294). *Büt*:- “Has an extraordinarily wide range of meanings the starting-point of which seems to be ‘to become complete.’ This developed in two contrary directions, ‘to come to an end, be finish’ and ‘to be ready to start’ with various special applications” (EDPT: 298). *Bit*:- ~ *püt*:- “Bitmek” (Gabain, 2007: 271). *PTurk.* “*büt- 1 to end, accomplish 2 to be ended 3 to create, build 4 to heal 5 to grow, ripen: OTurk. *büt*- 2, 4, 5 (OUygh.); Karakh. *büt*- 2, 4, 5 (MK); Tur. *bit*- 2, 5; Gag. *bit*- 2; Az. *bit*- 2; Turkm. *bit*- 2, 4, 5; Khal. *bit*- 2; MTurk. *büt*- 2, 4, 5 (Abush., Sangl.); Uzb. *bit*- 2, 4, 5; Uygh. *büt*- 2; Krm. *bit*- 2, 5; Tat. *bet*- 2, *bet-ěš*- 4; Bashk. *böt*- 2, *böt-öš*- 4; Kirgh. *büt*- 1, 2, 4, 5; Kaz. *bit*- 2, 4; KBalk. *bit*- 2, 5; ‘to close’; KKalp. *pit*- 2, 4, 5; Kum. *bit*- 2, 5; Nogh. *bit*- 2, 4, 5; SUygh. *p#*-, *put*- 1, 2; Khak. *püt*- 3, 4; Shr. *püd-ür*- 3; Oyr. *büt*- 1, 4, 5; Tv. *b’üt*- 2, 4; Tof. *b’üt*- 2; Chuv. *pə^wt*- 2; Yak. *büt*- 1, 2, 4; Dolg. *büt*-” (EDAL: 957). *Bit*:- “Tükenmek, son bulmak” (KBS-I: 151).

31- **Boğma**: بُوغْمَا: “Boğma, boğumlu” (Dresden 109/4). *Boğ-*: “Boğmak” (DLT II: 133). *Bogım*: “Boğum. Parmakların, kamaşın, kandıra otunun boğumu” (DLT I: 395). *Boğum*: “Boğum” (DLT I: 399). *Boğ-*: (EDPT: 311) > *boğım* (EDPT: 315). *Boğun* ~ *boğın*: (EDPT: 316). *Boğmağ*: “Boğmak” (EUTS: 31). *Boğ-*: “Boğmak” (KBS-I: 154) > *Boğum*: “Boğulmuş, sıkılmış yer” (KBS-I: 157). *Boğmak/ boğmuk*: “Boğum, kalınca yer, şişkinlik” (Tietze, 2002: 365).

32- **Boğma**: بُوغْمَا: “Boğmaca” (Dresden 114/6). *Boğmaca*: “Boğaz hastalığı” (Tietze, 2002: 365).

33- **Boşan-**: بُوْشَان: “Boşanmak, boşalmak, bağı çözmek” (Dresden 265/5). *Boş*: “Boş, hür, ergin, boşanmış, sölpük, pörsük, gevşek, salıverilmiş, boşaltılmış” (DLT I: 330; III: 124). *Boşan-*: “*Koy boşandı*: Koyun boşandı, bağı çözüldü. *Tüğün boşandı*: Düğüm çözüldü, boşandı” (DLT II: 142). Aynı manalarda; *boş/? bo:ş* (EDPT: 376). *Boşun-*: ~ *boşon-*: (EDPT: 383). *Boş*: “Boş, serbest” (EUTS: 32). *Boş*: “Frei” (TTT: 474). *Boşun-*: “Kurtulmak, günahını çıkarmak” (Gabain, 2007: 269). *PTurk*. “*boí free, empty: OTurk. *boš* (OUygh.); Karakh. *boš* (MK, KB); Tur. *boš*; Gag. *boš*; Az. *boš*; Turkm. *boš*; Sal. *boš*; Khal. *boš*; MTurk. *boš* (Sangl.); Uzb. *buš*; Uygh. *boš*; Krm. *boš, bos*; Tat. *buš*; Bashk. *buš*; Kirgh. *boš*; Kaz. *bos*; KBalk. *boš*; KKalp. *bos*; Kum. *boš*; Nogh. *bos*; SUygh. *bos, pos*; Khak. *pos*; Shr. *pos*; Oyr. *boš*; Tv. *boš*; Tof. *bo's*; Chuv. *požv*; Yak. *bosxo* (**boš-ka*); Dolg. *bosko* ‘a little’ (EDAL: 368). *Boşan-*: “Kendini bir yerden kurtarmak” (KBS-I: 162). *Boş*: “Bağlı olmayan, serbest bırakılmış” (Tietze, 2002: 373). *Boşan-*: “Kendini bir yerden kurtarmak” (Tietze, 2002: 374).

34- **Bögelek**: بُوْغَلَك: “Sığır sineği, sığırları ürküten sinek, eşek sineği” (Dresden 87/13). *Bög*: “bir çeşit örümcek, *bög*. Türk ve Türkmen dillerinin birinde” (DLT III: 131, 141). *Bög*: “A poisonous spider, tarantula” (EDPT: 323). *PTurk*. “**bög*, **bög-en*, **bög-çek* 1 insect 2 phalanx, tarantula 3 gadfly 4 wolf: Karakh. *bög, böj* 2 (MK), *bij* 2 (MK - Oghuz); Tur. *böç* 2, *büçe, büçe-lek* 3, *böçek* 1, (dial.) 4; Gag. *böçek* 1; Az. *böv* 2; Turkm. *möj* 2, *bij* 2, *möçek* 4; MTurk. *bew* 2 (Sangl.); Uzb. *bij* 2; Krm. *bij* 2; Tat. *böç* 2, *böçek* 1; Bashk. *böj* 2, *böçük* 1; Kirgh. *bö, böj, böjü, böjön* 3; Kaz. *büji* 2; KKalp. *mij* 2; Kum. *mija* 2; Nogh. *bij* 2, ‘queen bee’, *böçek* ‘beetle’; Chuv. *po'van*” (EDAL: 358). *Bögelek* ~ *büvelek*: “At sineği” (Tietze, 2002: 380). *Bögelek*: “Bir tür yeşil sinek” (KBS-I: 170; Eren, 1993: 51).

35- **Bögür**: بُوْغُوْر: “Bögür” (Dresden 7/13). *Bögür*: “Böbrek” (DLT I: 361). *Bögür*: (?*bögör*): Okunuşu şüphelidir. “The kidneys’, hence, more generally, the part of the body near the kidneys, ‘the loins” (EDPT: 328). *Bügür*: “Kalça” (EUTS: 37). *Bögür*: “Böbrek” (KBS-I: 172). *PTurk*. “**bögür*, **bögrek* kidney(s): OTurk. *bögür* (OUygh.); Karakh. *bögür* (MK); Tur. *böjrek, böbrek*; Gag. *bür, büräk, bürek*; Az. *böjür, böjräk*; Turkm. *bevrek, bövrek*; MTurk. *bögrek* (Pav. C.); Uzb. *bujrak*; Uygh. *böräk*; Krm. *bögrek, bivrek*; Tat. *büjer, büjiräk*; Bashk. *bürür*; Kirgh. *böjörök*; Kaz. *büjir, büjrek*; KBalk. *börek*; KKalp. *büjir, büjrek*; Kum. *büjrek*; Nogh. *büjrek*; Khak. *pügürek, pürek*; Shr. *püräk*; Oyr. *börök*; Tv. *büräk*; Tof. *büräk*; Chuv. *püre*; Yak. *büör*” (EDAL: 1102). *Bögür*: “Gövdenin yanı, kaburgalar ile kalça arası” (Tietze, 2002: 380). Tietze, Clauson 1972 s. 326’ kaydı vermiş ise de doğrusu Clauson 1972 s. 328 olacaktır.

36- **Buğur**: بُوْغُوْر: “Bu sefer, bu kez” (Dresden 113/10). Sözcük bu şekilde yazılmış ise de her hâlde ‘بُوْغُوْر’ şeklinde yazılmalıydı. Burada Dresden nüshasında sıklıkla karşılaşılan tipik bir istinsah hatası vardır; müstensih her hâlde بُوْغُوْر sözünden sonraki بُوْغُوْر isminin tesirinde kalmıştır. Ergin,

dizinde 'buğur' (Ergin, 2009: 60) şeklinde vermekle berber, metinde 'bu kez' (Ergin, 2008: 146) şeklinde vermiştir. Sözcüğün anlamı 'bu sefer, bu kez' değil, 'şimdi, şu an' olmalıdır. Bu: 'bu', ogur: 'vakit' (DLT I: 53), oğur ~ ugur: "time and cause" (EDPT: 89) demektir. 'Bu ogur' klişeleşerek 'buğur' şeklini almıştır.

37- **Burçak:** بۇرچاق: "İri ter tanesi" (Dresden 266/12). Ergin, 'burçak' sözünü dizinde Dresden 262/12 şeklinde vermiş (Ergin, 2009: 62) ise de sözcük 266/12'dedir. *Burçak*: "Ter tanesi. Bu sözden alınarak 'ter burçaklandı' denir ki 'ter taneleri burçak gibi çıktı' demektir" (DLT I: 466). *Burçak*: "Bu:r- in the sense of something fragment; various kinds of pulse, usually 'bean' sometimes 'pea' and metaph, 'a hailstone, a bead of sweat' and the like" (EDPT: 357). *Burçak*: "Burçak" (Gabain, 2007: 270). *Burçaklan-:* "Ter burçaklandı: The sweat formed drops" also used of other liquids when they form drops" (EDPT: 358). *PTurk.* "*burçak bean, pea: OTurk. *burçaq* (OUygh.); Karakh. *burçaq* (MK); Tur. *burçak*; Gag. *borçaq*; Turkm. *burçaq*; MTurk. *burçaq* (Sangl.); Uzb. *burčaq*; Uygh. *poçaq*; Krm. *burçax*; Tat. *borçaq*; Bashk. *borsağ*; Kirgh. *bürçaq* < Mong.]; Kaz. *burşaq*; KBalk. *burçaq*; KKalp. *burşaq*; Kum. *burçaq*; Nogh. *burşaq*; SUygh. *pırçaq*; Shr. *mırçaq*; Oyr. *mırçaq*; Chuv. *рв"рза, рв"рзе"* (EDAL: 380). *Burçak*: "Taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi. Burçak, ter taneleri" (KBS-I: 185).

38- **Buzağu:** بۇزاغۇ: "Buzağı" (Dresden 181/9). *Buzağu*: "Buzağı" (DLT I: 446). *Buzağu*: "A calf' a very old word ending in -ğ" (EDPT: 391). *PTurk.* "*bu'a-gu calf: OTurk. *buzağu* (OUygh.); Karakh. *buzağu* (MK, IM); Tur. *buzağu*; dial. *buza-* 'to bear a calf', Osm. *buza-la-* 'id.'; Gag. *buzā*; Az. *bızov*; Turkm. *buzaw*; Sal. *puzo, pūzı* (CCЯ 457); MTurk. *buzağu, buzağ, buzaw* (Sangl., MA, Pav. C.); Uzb. *buzaq*; Uygh. *mozağ*; Krm. *bızuv, buzuv*; Tat. *bızaw*; Bashk. *bıdaw*; Kirgh. *muzō*; Kaz. *buzau*; KBalk. *buzow*; KKalp. *buzaw*; Kum. *buzaw*; Nogh. *buzaw*; Khak. *pızo*; Shr. *puza* (R); Oyr. *bıza*; Tv. *bızā*; Chuv. *рв"ру"* (EDAL: 380). *Buzağu ~ buzağı*: "Sütten kesilmemiş sığır yavrusu" (TDES-I: 65; Tietze, 2002: 403). *Buzağı*: "Buzağı" (KBS-I: 189).

39- **Çalap:** چالاپ: "Tanrı, Allah" (Dresden 210/9). *Çalap*: "Tanrı. *Çala* < eski, kadim' + apa" (KBS-I: 214). *Çelebi*: "Görgülü, terbiyeli, oğlun kimse < çelep/ çalap 'Tanrı, yüce kişi" (KBS-I: 229). *Çalab/ çalap*: "Tanrı, Allah" (Tietze, 2002: 468). *Çelebi*: "İleri gelen, sayılı erkeklere verilen unvan" (Tietze, 2002: 491). Yörük'ün tespitiyle, Orta Türkçe dönemi metinlerinde çok geçen 'çelebi' unvanının 'çalab' kelimesine nispet eki olan (-i) ilave edilerek oluşturulduğu anlaşılıyor (Rossi, 1954: 11-14; Yörük, 2011: 291). Ancak Çağatay ve İbrahimov'un da ifade ettiği gibi sözcüğü 'çalap' şeklinde değil, 'çelep' şeklinde okumak gerekmektedir (Çağatay, 1968: 193; İbrahimov, 2016: 26-27).

40- **Çapğun:** چاڭقۇن: "Baskın" (Dresden 280/1). Sözcük 'vurmak, çarpmak, saldırmak, hücum etmek' anlamlarındaki *çap-*: 'attack, hurry, raid, strike, sever' kökü ile ilgilidir (EDPT: 394). *Çapıt-*: "Saldırmak, vurdurmak" (DLT II: 298). *Çapıtgan*: "Çok saldıran" (DLT I: 513). *Çapıt-*: (EDPT: 395). *PTurk.* "*çap- 1 to beat, hit 2 to attack, rob 3 chisel 4 hack, hoe, hatchet 5 to chop 6 to scythe, mow 7 to dig 8 to break 9 sharp 10 scythe 11 to whet, sharpen (a scythe) 12 metal shavings after forging 13 trap 14. Tur. whetstone for sharpening scythes 15 to whip 16 to hack, adze 17 shavings 18 booty 19 currycomb. Tur. *çap-* 2, *çapla* 3, *çapa* 4, *çapak* 12; Gag. *çapanaq* 18; Az. *çap-* 5, 2; Turkm. *çap-* 5, 2, *çapG#* 4, *çapG#* 9; Sal. *çap-*, *ça'-* 1; Khal. *çap-* 2; MTurk. *çap-* 5, 2 (Abush., Sangl.); Uzb. *çap-* 5, 7, *çapqi* 4;

Uygh. *çap-* 5, 6, *çapqu* 4; Krm. *cap-* 1; *çap-* 1, 5, *çapa* 19; Tat. *çap/b-* 5, 6, 1, *çapq#4*; Bashk. *sap/b-* 6, 5, 1, *sapq#4*; Kirgh. *çap/b-* 5, 7, 1, *çapq#4*, 10; Kaz. *šap/b-* 5, 6, 2, *šapq#4*; KBalk. *çab-* 2; KKalp. *šap/b-* 5, 6, 2; Kum. *çap-* 5, *çapç#4*; Nogh. *šap/b-* 5, *šapq#4*; SUygh. *ça'p-* 1, 5, 8; Khak. *sap-* 1, 5, 6, *saxp#*, *sapx#* 10; Shr. *šap-* 1, 6, *šapq#* 13; Oyr. *çap-* 5, 6, *çapq#* 10, 13; Tv. *šap-* 1, 2, *šap-ta-* 15; Tof. *šap-t#* 17, *šapt#-la-* 16; Chuv. *šop-* 1, 11, *šopkaš* 14; Yak. *sabā-* (EDAL: 417). *Çap-*: “Atı koşturmak, akın etmek, koşmak” (KBS-I: 219; Tietze, 2002: 474). *Çapul-*: “Yağmalamak” (KBS-I: 220; Tietze, 2002: 476).

41- *Çarp-*: چارپ; “Yağma etmek, vurmak, baskın yapmak” (Dresden 255/2). Yukarıda 41. sıradaki *çap-* kökünün bir teşkilidir. *Çarp-*: “Çarpmak, vurmak” (KBS-I: 221; Tietze, 2002: 478).

42- *Çarpışdur-*: چارپیشدور; “Gezip tozmak, çırpıştırmak” (Dresden 8/8). Bu sözcük ‘altını üstüne getirmek, karma karışık etmek, karış karıştırmak’ anlamlarında bir deyimdir.

43- *Çatlağuç-*: چاتلاغۇچ; “Sapan ve kamçının çatlayan kısmı, sapan ve kamçıyı şaklatan tüy ve yarılmış kayış” (Dresden 56/12). Bir yansıma sözü olan ‘çat’ dan türediği anlaşılıyor. -gıç -guç eki, işlev bakımından fiilin gösterdiği işi yapanı veya yapılan isten etkileneni gösteren adlar türeten bir ektir. -ğVç/ -gVç: Çoğunlukla araç gereç isimleri türetir: *kıs-> kısğaç*. 11. asra kadar işlekliliğini koruduğu söylenebilir. Aynı zamanda isimden isim yapma ekidir (Clauson, 2007: 192). *Çatıla-*: “Şaklamak. *Berge çatıladı*: Kamçı şakladı” (DLT III: 323). *Çatıla-*: “*Berge çatı:la:di*: ‘The whip cracked’ also used for any similar sound” (EDPT: 403).

44- *Çatma-*: چاتما; “Çatma, çatık, çatılmış” (Dresden 12/10). *Çatık-*: “Birbirine kenetlenmiş, yapışık” (EUTS: 40).

45- *Çavlan-*: چاولان; “Ün salmak, şöhretlenmek, meşhur olmak” (Dresden 155/8). *Çavlık-*: “Ün sahibi olmak, ünlenmek. *Er çavlıkı*: adam ün sahibi oldu, ünlendi” (DLT II: 117). *Çavlan-*: Sanlanmak, şöhretlenmek, ün sahibi olmak. *Er çavlandı*: Adam sanlandı, şöhret sahibi oldu” (DLT II: 245). *Çavlık-*: “Ça:v: ‘To be, become, famous’ *Er çavlıkı*: The man became famous” (EDPT: 396). *Çavlan-*: “Ça:v: ‘to be, or become, famous, renowned. *Er çavlandı*: The man became famous” (EDPT: 397). *Çavılmak*: “Ün sahibi olmak, meşhur” (EUTS: 40).

46- *Çetük-*: چتوک; “Kedi” (Dresden 127/3). *Çetük-*: “Kedi. Oğuzca” (DLT I: 388). *Muş-*: “Kedi. Oğuzlar ‘çetük’ derler” (DLT II: 127). *Çetük-*: “Female cat” Clauson Farsçadan alıntı bir sözcük olduğunu belirtir (EDPT: 402). *bz. Mü:ş-*: “One of several words for cat. Okunuşu şüpheli ve Farsçadan alıntı bir sözcüktür” (EDPT: 772). *PTurk.* “*bñl(ñk) cat: Karakh. *müş* (MK); Tur. *pış#* (dial.), *pisi*; Az. *pişik*; Turkm. *pişik*; Sal. *mişix*; Khal. *puşuq*; MTurk. *pişik*, *muşuq* (Pav. C., Abush., MA); Uzb. *muşuk*; Uygh. *möşük*; Tat. *pesi*, dial. *mış#*; Bashk. *bisäj*; Kirgh. *mış#*; Kaz. *mış#*; KKalp. *pış#*; Kum. *mişik*, *bişew*; Nogh. *mış#*; SUygh. *miş*, *mişik*; Oyr. *mış#*” (EDAL: 900). Bu maddenin aşağıda 124. sırada ele alınan ‘kedi’ maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.

47- *Çınla-*: چىنلا; “Çınlamak” (Dresden 137/3). Yansıma ifade eden bir sözcüktür. *Çınğ-*: “Çınlama, çan ve leğen gibi şeylerin verdiği ses. *Kulakım çınğ etti*: Kulağım çınladı” (DLT III: 357). *Çınğra-*: “Çınlamak” (DLT III: 402). *Çınğrat-*: “Çınlattmak” (DLT II: 358). *Çınla-*: *çınlat-*, *çınra-*, *çınrat-*: (EDPT: 426). *Çın-*: “Yansıma”, *çınla-*: (KBS-I: 237). *Çınra-*: “Çınlamak, çingırdamak, şingırdamak”, *çınrat-*: Çınlattmak, şingırdattmak” (Tietze, 2002: 509).

48- **Çıplak**: چىپلاق: “Çıplak” (Dresden 247/12). *Çıplak*: “Çıplak, yalın. *yabı-*: örtmek > *yabılamak* **çıbılamak* > *çıplak*” (KBS-I: 238). *Çıplak*: “Giyimsiz, örtüsüz” (Tietze, 2002: 510). Eski Türk yazıtlarında ‘*yabılamak*’, Orta Türkçe metinlerde ise ‘*yavılamak*/ *yavılamak*/ *caılamak* > *cılbak* > *cııldak*’ şeklinde geçen mefhumun veya sözün bununla bir ilgisi olmalıdır.

49- **Çolğa**: چولغا: “Sarmak, bohçalamak” (Dresden 251/8). Bu sözcüğün doğrusu ‘*çoğla-*’ olmalıdır. *Çoğ*: “Eşya konan heybe, bohça” (DLT III: 128). *Çoğ-*: Sarmak, sıkı bağlama” (DLT I: 210). *Çoğlan-*: Boğlanmak, heybelenmek” (DLT III: 198). *Çoğlat-*: “Bohçalatmak, sardırmak” (DLT II: 345). *Çoğul-*: “Bağlatmak, bohçalatmak” (DLT II: 133). *Çu:ğ*: “Bundle and the like, the difference between this and 1 *ba:ğ* is obscure, perhaps this meant primarily the actual bundle and *ba:ğ* the cords etc” (EDPT: 405). *Çoğla-*: *çoğla:n*: (EDPT: 407). *PTürk*. “*çug 1 bundle 2 to bind, pack, wrap: OTürk. *çuy* 1 (OUygh.); Karakh. *çuy* 1, *çuy-la-* 2 (MK); Tur. (dial.) *çuy* 1; Az. *çulğa-* 2; MTürk. *çuy* ‘yoke’ (Pav. C.), *çulğa-* 2 (Sangl.); Uzb. *çulğa-* 2; Krm. *çulğa-* 2; Tat. *çolğa-* 2; Bashk. *s#w* ‘placenta’, *solğa-* 2; Kirgh. *çü* 1, (South.) *çug* ‘swaddle’ (**çuguk*), *çulğa-* 2; Kaz. *şuw-maq* 1, *şulğaw*; KBalk. *çulğa-* 2; KKalp. *şuw-maq-la-* 2, *şulğa-n-*; Nogh. *şuw-maq* 1; Khak. *sulğa-* 2; Shr. *şu* 1 (R), *şulğa-* 2; Oyr. (dial.) *çü* 1, *çü-la-* 2 (R); Tv. *şuy-la-* ‘to cover (with a blanket)’; Yak. *sū* ‘wrapper’, *sū-lā-* 2; Dolg. *hū-lā-*” (EDAL: 453).

50- **Dala**: دالا: “Isırmak, dişle koparmak, yağma ve talan etmek” (Dresden 43/3). *Tala-*: “To damage, pillage” (EDPT: 492). *Tala-*: “Yağma ve talan etmek” (EUTS: 145). *PTürk*. “*dāla- to bite: Tur. *dala-*; Gag. *dala-*; Az. *dala-*; Turkm. *dāla-*; MTürk. *tala-* (MKypch.: AH, Ettuhf.); Tat. *tala-*; Chuv. *tula-*, recipr. *tola-š-*” (EDAL: 1352). *PTürk*. “*tāla- 1 to rob, plunder 2 to harm, slander: OTürk. *tala-* 2 (OUygh.); Karakh. *tala-* 1 (KB); Tur. *tala-* 1; Az. *tala-* 1; Turkm. *tāla-* 1; MTürk. *tala-* 1 (Abush., Sangl.); Uzb. *tala-* 1; Uygh. *tala-* 1; Krm. *tala-* 1; Tat. *tala-* 1; Bashk. *tala-* 1; Kirgh. *tala-* 1; Kaz. *tala-* 1; KKalp. *tala-* 1; Kum. *tala-* 1; Nogh. *tala-* 1; SUygh. *tala-* 1; Khak. *tala-* 1; Oyr. *tala-* 1; Chuv. *tula-* 2; Yak. *talā-*” (EDAL: 1396). *Dala-*: “Köpek ısırarak, ısırarak < *tēla-* ‘yağmalamak, zarar vermek” (KBS-I: 261). *Dala-*: “Isırmak (köpek hakkında), sokmak (yılan ve arı hakkında)” (Tietze, 2002: 550).

51- **Dar**: دار: “Dar” (Dresden 199/9). *Tar*: “Dar olan herhangi bir şeyin vasfı. *Tar ew*: Dar ev. Başkası da böyledir” (DLT III: 148). “*Tar etük adhakığ yigtürdi*: Dar pabuç ayağı incitti” (DLT III: 97). “*Kurtga büdhik bilmes yerim tar ter*: Kocakarı oyun bilmez, yerim dar der” (DLT III: 259). *Ta:r* (d-): “Narrow, constricted, confined. *Ta:r ew*: A cramped dwelling’ (EDPT: 528). *Tar*: “Dar” (EUTS: 147). *Tar*: “Dar” (Gabain, 2007: 297). *PTürk*. “*d(i)ār narrow: OTürk. *tar* (OUygh.); Karakh. *tar* (MK); Tur. *dar*; Gag. *dar*; Az. *dar*; Turkm. *dār*; Sal. *dar*; Khal. *tār*; MTürk. *tar* (Abush., Sangl.); Uzb. *tār*; Uygh. *tar*; Krm. *tar*; Tat. *tar*; Bashk. *tar*; Kirgh. *tar*; Kaz. *tar*; KBalk. *tar*; KKalp. *tar*; Kum. *tar*; Nogh. *tar*; SUygh. *tar*; Khak. *tar*; Shr. *tar*; Oyr. *tar*; Tv. *tar*; Tof. *dar*, *tar*; Yak. *tār*” (EDAL 1372). *Dar*: “İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan” (KBS-I: 266). *Dar*: “Geniş’in aksi ET. < *tar*” (Tietze, 2002: 561).

52- **Darı**: دارى: “Yağma etmek, dalamak, musallat olmak” (Dresden 44/7). ‘Dağıtmak, yaymak, ayırmak’ anlamındaki ‘*tar-*’ fiiliyle ilgili olmalıdır. *Tarma-*: “Tırmalamak. *Ol meni tarmatti*: O, beni tırmalattı” (DLT II: 364). *Tarma-*: (EDPT: 550). Bu sözcüğün anlamında bir genişleme ve kayma vardır. Bu maddenin aşağıda 179. sırada ele alınan *tarı* maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.

53- **Daz:** داز: “Çıplak” (Dresden 108/10). *Tas:* DLT’de Oğuzca ibaresiyle ‘Her şeyin kötüsü, bayağısı. *Bu at tas tegül:* Bu at kötü değil’ (DLT I: 329). *Tas:* “Originally ‘bad’ and the like, it came in the medieval period to be used only with” (EDPT: 554). *PTurk.* “*tAs 1 bad 2 quite: Karakh. *tas* 1 (MK - Oghuz, IM); Turkm. *tas* 2; MTurk. (MKypch.) *tas* 1 (Houts., Ettuhf., Bulgat.); KBalk. *tas* 1; Khak. *tas-xara* ‘quite dark’; Tv. *tas* ‘excellent!’ (EDAL: 1434). *Taz:* “Daz, kel” (DLT III: 148). *Ta:z:* “(? d-) Bald” (EDPT: 554). *PTurk.* “*daʿ (~-ā-) bald: OTurk. *taz* (OUygh.); Karakh. *taz* (MK); Tur. *daz*; Az. *daz*; Sal. *taz* (CCЯ); MTurk. *taz* (Sangl.); Uzb. *taz*; Uygh. *taz*; Krm. *taz*; Tat. *taz*; Bashk. *tað*; Kirgh. *taz*; Kaz. *taz*; KKalp. *taz*; Nogh. *taz*; Khak. *tas*; Shr. *tas*; Oyr. *tas*; Tv. *tas*; Tof. *tas*” (EDAL: 1423). *Taz:* “Kel” (EUTS: 150). *Daz:* “Kel, çorak” (KBS-I: 773). *Daz:* “> dazlak, saçı dökülmüş (baş), dazlak Yerel ağızlarda ‘dızlak’ olarak geçer” (TDES-I: 106). *Taz:* “Kel” (KBS-II: 773). *Daz/ taz:* “Saçsız baş, kel” (Tietze, 2002: 570).

54- **Dede:** ددو: “Dede” (Dresden 282/5). *Dede:* “Baba. Oğuzca” (DLT III: 220). *Dede:* “Father”, Clauson Kaşgarlı’ya dayanarak kelimenin orijinalinin baba olduğunu, daha sonra ‘büyük baba’ manasını aldığını söyler (EDPT: 451). *Dede:* “Büyük baba” (KBS-I: 270; Tietze, 2002: 573). (Gülensoy, 1974: 287; Sertkaya, 2008: 150-159; Dilek, 2008: 548).

55- **Delim:** دليم: “Çok, pek çok” (Dresden 114/13). *Telim:* “Çok. *Telim para:* Çok para” (DLT I: 397). *Telim* (?d-): “Many, one of the commonest words with this meaning to XI. but now obsolete everywhere” (EDPT: 499). “Oğuzlar öbür Türklere aykırı olarak د ۱, ت ve ت harfini de د yaparlar, Oğuzların âdeti böyledir. Öbür Türkler deveye ‘tewey’, Oğuzlar ‘deve’ derler” (DLT I: 31; II: 195). *Tälim:* “Çok, sayısız, sınırsız” (EUTS: 152). *Tälim:* “Zahlreich” (TTT: 503). *Tälim:* “Pek çok” (Gabain, 2007: 298). *Delim:* “Çok fazla” (KBS-I: 275). *PTurk.* “*delim many: OTurk. *telim* (OUygh.); Karakh. *Telim* (MK); Tur. *delim* (Osm)” (EDAL: 1351). *Delim:* “Çok fazla, ziyade” (Tietze, 2002: 583).

56- **Deñe:** دك: “Denemek, sınamak” (Dresden 207/4). *Dene-:* “=deñe- ‘tartmak” (KBS-I: 276). *Dene-:* “Dikkatle gözden geçirmek, imtihan etmek” (Tietze, 2002: 587).

57- **Depme:** دپمه: “Tekme” (Dresden 189/4). *Tepdi:* “Dövmek, vurmak, tepmek. *Ol kulun tepdi:* O, kölesini ayağıyla tepti” (DLT I: 386; II: 3). *Tepik:* “Tekme” (DLT I: 386). *Tep-* (?d-): “To kick, hence ‘to stamp clap, etc. *Ol kulun tepdi:* He kicked his slave” (EDPT: 435). *Tepig* (d-): *Tepiğ:* “tepiğ and tepük (d-) there is a clear etymological distinction between *tepiğ* and *tepük*” (EDPT: 438). *Tekme:* “Ayakla vuruş. Ağızlarda *tepme* olarak geçer” (TDES-II: 400). *Tekme:* “Ayakla vuruş” (KBS-II: 876). *Dep-:* “Tep-: Tekmelemek” (Tietze, 2002: 589). ‘*Tepik*’ ile ‘*topuk*’ arasındaki ilişki barizdir. Nitekim Kaşgarlı’nın dediğine göre, ‘*top*’ sözü de ‘*topık*’tan gelmiştir’ (DLT I: 318; III: 119).

58- **Depretme-:** دپرتمه: “Tepretmek, kımıldatmak, kıpırdatmak” (Dresden 152/13). *Tepre-:* “Tepremek, kımıldanmak” (DLT III: 277). *Tepren-:* “Teprenmek” (DLT II: 240). *Tepret-:* “Tepretmek, teprendirmek, kımıldatmak, saldırmak” (DLT II: 329). *Tepre-:* (d-): “To move, stir, shake, and the like” (EDPT: 443). *Tepren-:* “To move, etc. Survives in much the same languages and with the same phonetic changes” (EDPT: 444). *Tepret-:* (d-): (EDPT: 444). *Täprü-:* “Titremek, sarsılmak, tepremek” (Gabain, 2007: 299). *Depre-:* “Kımıldamak, harekete geçmek, yerinden oynamak, sarsmak” *Depren-:* “Deprenmek” (KBS-II: 227). *Depren-:* “Hareket etmek, kımıldamak”, *depret-/ debret-/ tepret-:* “Harekete getirmek, silkmek, sallamak, titretmek” (Tietze, 2002: 591). Dresden 157/11’de bir hapax olarak geçen ‘*ditre-:* دتريد / titremek’ fiili de bu aileye mensuptur.

59- **Dilkü:** دلكو: "Tilki" (Dresden 5/4). *Tilkü:* "Tilki" (DLT II: 429). *Tilkü:* "Fox" (EDPT: 498). *Tilki:* "Burnu sivri, kuyruğu uzun, çok tüylü, sansardan büyük bir hayvan" (TDES-II: 408). *Tilkü:* "Tilki" (EUTS: 156). *Tilkü:* "Tilki" (Gabain, 2007: 300). *PTurk.* "tülki / tilkü fox: OTurk. *tilkü* (OUygh.); Karakh. *tilkü* (MK, Tefs., IM), *tilki* (KB); Tur. *tilki*; Gag. *tilki*; Az. *tülkü*; Turkm. *tilki*; Sal. *t'ligu* (Kakuk), *tüligu* (CCЯ); Khal. *tilkü*, *tülkü*; MTurk. *tülkü* (Sangl.); Uzb. *tulki*; Uygh. *tülkä*; Krm. *tülkü*; Tat. *tölke*; Bashk. *tölkö*; Kirgh. *tülkü*; Kaz. *tülki*; KBalk. *tülkü*; KKalp. *tülki*; Kum. *tülkü*; Nogh. *tülki*; SUygh. *toljo* (ЯЖУ); Khak. *tülgü*; Shr. *tülgü*; Oyr. *tülkü*; *tilgü* (dial. - Tuba); Tv. *dilgi*; Tof. *dilgi*; Chuv. *tilä*" (EDAL: 1471). *Tilki:* "Kürkü beğenilen bir memeli türü" (KBS-II: 898). *Dilkü/ dikli/ tilki:* "Küçük yırtıcı hayvan" (Tietze, 2002: 619).

60- **Diş:** ديش: "Diş" (Dresden 243/1). *Tiş:* "Diş" (DLT III: 125; EUTS: 157). *Tı:ş:* "tooth" (EDPT: 557). *Tiş:* "Diş" (EUTS: 157). *Tişi:* "Zahn" (TTT: 504). *Tiş:* "Diş" (Gabain, 2007: 300). *PTurk.* "dıl tooth: OTurk. *tiş* (OUygh.); Karakh. *tış* (MK), *tiş* (KB); Tur. *diş*; Gag. *diş*; Az. *diş*; Turkm. *dış*; Sal. *ciş*; Khal. *tış*; MTurk. *tiş* (MA, Abush., Sangl.); Uzb. *tiş*; Uygh. *tiş*, *çiş*; Krm. *tış*; Tat. *teş*; Bashk. *teş*; Kirgh. *tiş*; Kaz. *tis*; KBalk. *tiş*; KKalp. *tis*; Kum. *tiş*; Nogh. *tis*; SUygh. *dış*; Khak. *tas*; Shr. *tiş*; Oyr. *diş*; Tv. *diş*; Tof. *diş*; Yak. *tis*; Dolg. *tis*" (EDAL: 1375). *Diş:* "Diş" (KBS-I: 289). *Diş:* "Ağızdaki dişler" (Tietze, 2002: 629).

61- **Dişi:** ديشي: "Dişi" (Dresden 14/11). *Tışı:* "Her hayvanın dişisi" (DLT III: 224). *Tişi:* *tişi*: (?dışı): "Famile" (EDPT: 560). *Tişi:* "Dişi, kadın" (EUTS-157). *Tişi:* "Frau, weiblich" (TTT: 504). *Tişi:* "Dişi" (Gabain, 2007: 300). *PTurk.* "dılı 1 female 2 woman: OTurk. *tişi* 1 (OUygh.); Karakh. *tişi* (MK, KB) 1; Tur. *dişi* 1; Gag. *dişi* 1; Az. *dişi* 1; Khal. *tişi* 1; MTurk. *tişi* (Abush., Sangl.) 1; Krm. *dişi*, *tişi* 1; KBalk. *tişi* 1; Kum. *tişi* 1; SUygh. *tese* 1; Khak. *təzə* 1; Shr. *tişi* 1; Oyr. *tişi* 1; Tv. *dişi* 1; Yak. *t#i#2*; Dolg. *t#i#'* (EDAL: 1363). *Dişi:* "Hayvan ve bitkilerin, erkeği tarafından döllenecek biçimde oluşmuş olanı" (TDES-I: 115). *Dişi:* "Erkek karşıtı" (KBS-I: 289). *Dişi:* "Erkeğin mukabili olan cins" (Tietze, 2002: 630).

62- **Dizçük:** ديزچك: "Dizcik, diz bağı, dizlik" (Dresden 261/2). *Tiz:* "Diz" (DLT III: 123). *Ti:z (d-):* "Knee" (EDPT: 570). *Tiz:* "Diz" (EUTS: 158; Gabain, 2007: 300). *PTurk.* "dır (*dūr) knee: OTurk. *tiz* (Orkh.); Karakh. *tizle-* (MK) 'to press with one's knees'; Tur. *diz*; Gag. *diş*; Az. *diz*; Turkm. *diz*; Sal. *tüzy*, *tizy*; Khal. *tiz*; MTurk. *diz* (Pav. C., MA); Uzb. *tiz*; Uygh. *tiz*; Krm. *tız*; Tat. *tez*; Bashk. *teð*; Kirgh. *tize*; Kaz. *tize*; KBalk. *tiz*; KKalp. *dize*; Kum. *tiz*; Nogh. *tiz*; SUygh. *dız*; Khak. *tazek*; Shr. *tize* (R., Bepõ.); Oyr. *tize*; Tv. *diskek*; Tof. *tiskek*; Chuv. *čar-puśsi*; Yak. *tühex*" (EDAL: 1447). *Dizlik:* "Dize, korumak amacıyla geçirilen şey" (KBS-I: 291). *Dizlik:* "Önlük, peştamal" (Tietze, 2002: 634). İsimden isim yapan -çuk, -çük ekleri küçültme ve sevgi ifade eden eklerdir (Clauson, 2007: 189).

63- **Dolamaç:** دولماچ: "Dolamaç, dolambaç, dolambaçlı" (Dresden 176/6). *Tolgan-:* "Dolanmak, kendisine dolama" (DLT II: 241). *Tolğa-:* "Basically 'to twist, wrap round' and the like", *Tolgan-:* (d-): *dolan-:* "To rotate, revolve, to circulate, saunter about and the like" (EDPT: 497). *Tolğan-:* "Dolamak, çevirmek" (EUTS-160). *PTurk.* "dolga- to twist, to wrap round: Karakh. *tolğa-* (MK); Tur. *dola-*; Az. *dola-*; Turkm. *dola-*; Khal. *tolğa-n-* 'to walk around'; MTurk. *tolğa-* (Abush., MA); Uzb. *tolğa-*; Uygh. *tolğu-*; Krm. *tolğa-*; Tat. *tolğa-n-* (refl.); Bashk. *tula* 'cloth'; Kirgh. *tolgo-*; Kaz. *tolğa-*; Kum. *dola-n-* 'to tinker with smth.'; Shr. *tolğaj* 'turn'; Oyr. *tolgo-*; Tv. *dolğa-*; Tof. *dolğa-*; Chuv. *töla,*

tʷlla ‘cloth, petersham’ (EDAL: 1379). *Dola-*: “Dolamak, sarmak”, *dolambaç*: “Dolambaç, viraj” (KBS-I: 295). *Dola-/ tola-*: “Sarmak, dolamak” (Tietze, 2002: 639).

64- *Doy-:/ duy-*: **دوید**: “Tahammül etmek, dayanmak” (Dresden 100/2). ‘Tahammül etmek, dayanmak’ anlamında bir ‘*doy-*’ fiil kökü bilinmemektedir. Bu sebeple fiilin ‘*tuy-*’ olması gerekir. Nitekim metindeki bağlamına da uygundur. *Tuy-*: “Duymak” (DLT III: 244). *Tuysuk-*: “Duyar gibi olmak” (DLT III: 192). “Yağma, Toxsi, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuzlar, birbirine uygun olarak (*-dh*) harfini her zaman (*-y*)’ye çevirirler ve hiçbir zaman (*-*)’li söyleyemezler” (DLT I: 32). Bu fiil ‘örtmek, kapamak, tıkamak’ anlamlarındaki ‘*to-/ tu-*’ fiiliyle ilgili olabilir. Türkçede ‘*to-*’ fiilinin ‘*tu-*’ fiili ile aynıyeti tartışma konusudur. Clauson, okunuşu şüpheli kaydıyla *to-*: “to close, block” olarak kaydeder (EDPT: 434). Bu vaziyette bu söz ‘*tuyamadım/ duymadım*’ olur ki, mecazen ‘*yok sayamadım, örtemedim, kabullenemedim*’ anlamlarını verecektir. *Tod-*: (?*d-*): “To be full, satiated and the like” (EDPT: 451). *Tuy-*: “To perceive, notice, feel and the like” (EDPT: 567). *Tuysuk-* (*d-*): “Emphatic (?normally). Türk dilinde hapax bir durumdur” (EDPT: 570). *PTurk.* “**duj-* to perceive (by ears or nose), notice: OTurk. *tuj-* (Orkh., OUygh.); Karakh. *tuj-* (MK); Tur. *duj-*; Gag. *duj-*; Az. *duj-*; Turkm. *duj-*; MTurk. *tuj-* (Sangl.); Uzb. *tuj-*; Uygh. *tuj-*; Krm. *duj-*, *tuj-*; Tat. *toj-*; Bashk. *toj-*; Kirgh. *tuj-*; KKalp. *tuj-*; Nogh. *tuj-*; SUygh. *tuj-*; Chuv. *tuj-*, refl. *tojøn-*” (EDAL: 1383). *Duy-*: “Duymak” (KBS-I: 309). *Duy-*: “Hissetmek, sezmek” (Tietze, 2002: 667). ‘*Duy-*’ ‘duymak’ > *tuy-*ma- ‘duymamak, hissetmemek, farkına varmamak’ sözü ‘*tuy-*’ fiil kökünün olumsuz şeklinden *t-* > *d-* ses gelişimi sonucunda gelişmiştir. *Doy-/ duy-* fiili ‘*döz-*’ biçimi ile ‘*dayanmak, tahammül etmek, katlanmak, sabretmek*’ anlamında Kıpçak Sözcükleri bakiyesi olarak Kerkük ağızlarında korunmuştur (Demirci, 2009: 59). Bu fiil türev ve teşkilleriyle beraber Mehmet Hazar tarafından Kadı Burhaneddin Divanı merkezli olarak tafsillatlı olarak incelenmiştir (Hazar, 2011: 1-15).

65- *Dökme*: **دوکه**: “Tepe, çıkıntı, zirve” (Dresden 160/6). Bu mananda bir veri tespit edilemedi. Her hâlde ‘*sonradan yapılandırılmış gibi, güzel görünüşlü, kalıptan çıkmış gibi*’ anlamlarında kullanılmış olmalıdır. Anadolu ağızlarında ‘*dökme*’ ve ‘*tombak*’ gibi sözler ‘*düzgün bedenli*’ anlamında kullanıldığı bilinmektedir.

66- *Döl*: **دول**: “Döl” (Dresden 59/6). *Töl*: “Yavrulama zamanı. Oğuzca. Yavruya da ‘*töl*’ denir” (DLT III: 133). *Töle-*: “Döllemek, kuzulamak. Oğuzca” (DLT III: 271). *Tö:l* (*d-*): “Basically ‘progeny, descendants’ (EDPT: 490). *Töle-*: “To pay (a debt), repay (alon); almost certainly a Mong” (EDPT: 492). *Töl*: “Döl, nesil, torun, zürriyet” (EUTS-163). *Töl*: “Nachkommenschaft” (TTT: 506). *Töl*: “Döl, zürriyet” (Gabain, 2007: 301). *PTurk.* “**döl* 1 progeny, breed 2 new-born animals: OTurk. *töl* 1 (OUygh.); Karakh. *töl* (MK Oghuz.) ‘season when animals give birth to their young; the newborn young’; Tur. *döl* 1; Az. *döl* 2; Turkm. *döl* 2, ‘sperm’; MTurk. *töl* 2 (Sangl.); Uzb. *töl* 2; Uygh. *töl* 2; Tat. *tül* ‘bird ovary’; Bashk. *tül*; Kirgh. *töl* 2; Kaz. *töl* 2; KBalk. *tölü* 2, ‘generation’; KKalp. *töl* 2; Kum. *töl* 2; Nogh. *töl* 2; Khak. *töl* 1; Shr. *töl* 1; Oyr. *töl-dö-* ‘to breed’; Tv. *töl*” (EDAL: 1379). *Döl*: (Döl, nesil, yavru) (KBS-I: 302). *Döl*: “Yavru, çocuk, soy, halef” (Tietze, 2002: 651).

67- *Döş*: **دوش**: “Göğüs” (Dresden 71/8). *Töş*: “Döş. Göğsün başı” (DLT III: 125; TDES-I: 122; KBS-I: 304). *Töş*: “Göğüs anlamındadır” (DLT III: 356). *Tö:ş* (*d-*): “The chest and more specifically the upper part of the chest” (EDPT: 558). *PTurk.* “**döş* breast: OTurk. *töş* (OUygh.); Karakh. *töş* (MK, IM); Tur. *döş*; Az. *döş*; Turkm. *döş*; MTurk. *töş* Uzb. *toş*; Uygh. *töş*; Krm. *töş*; Tat. *tüş*; Bashk. *tüş*; Kirgh. *töş*;

Kaz. *tös*; KBalk. *töş*; KKalp. *tös*; Kum. *töş*; Nogh. *tös*; SUygh. *tös*; Khak. *tös*; Shr. *töş*; Oyr. *töş*; Tv. *töş*, Todzh. *döş*; Tof. *döş*; Chuv. *čül-lək*; Yak. *tüös*; Dolg. *tüös*" (EDAL: 1456). *Döş*: "Göğüs, bağır" (Tietze, 2002: 655).

68- **Dulum**: **دولم**: "Şakak" (Dresden 6/12). *Tulun*: "Kulakla ağız arasındaki yer, dulum. Türk ve Oğuz dillerinden birinde" (DLT I: 401; EDPT: 501; EUTS: 165). *PTurk*. "*tul(g)uñ 1 temple 2 plait: OTürk. *tuluñ* (OUygh.) 1; Karakh. *tuluñ/n* 1 (MK), *tulun* (IM); Tur. *tulun* 1; Turkm. *duluq* 'cheek' (?); MTürk. *tulyum* 1 (Vam.), (MKypch.) *tulum* 2 (CCum., Houts.), *tuluñ* 1 (AH; Tat. *tolim* 2; Bashk. *tolom* 2; Kirgh. *tulum* 2; Kaz. *tulim*; KKalp. *tulim*; Kum. *tulum* 1 (dial.); Nogh. *tulim*; SUygh. *tulın* 2 Khak. *tuluñ* 2; Shr. *tuluñ* 2; Oyr. *tuluñ* 2; Chuv. *tolom* 'a tuft of wool left after shearing sheep" (EDAL: 1455). *Tulunğ*: "Dulun, kulak altı" (DLT III: 371). *Dulun*: "Yüz, çehre, şakak" (KBS-I: 306). *Dulun/tulun*: "Şakak" (Tietze, 2002: 659).

69- **Dügme**: **دوگمه**: "Düğme" (Dresden 36/6). *Tüg-*: "Düğmek, düğümlemek, bağlamak" (DLT II: 20). *Tügme*: "Düğme" (DLT I: 433). *Tüg-* (*d-*): "To tie (a knot), to not (a string) and the like, hence metaph. To knit 'the brows in anger, etc) (EDPT: 477). *Tügme*: (*d-*) "Button" (EDPT: 482). *Düğ-*: "Düğüm yapmak", *düğme*: "Düğme" (KBS-I: 310). *Düğ-*: "Düğümlemek", *düğme*: "Giyim malzemesi" (Tietze, 2002: 668). Türk dillerinde '*tügme* ~ *düğme*' konusu müstakil bir çalışmada incelenmiştir (Pomorska, 1996: 63-76).

70- **Dürsin**: **دورسن**: "Korkmak, çekinmek" (Dresden 184/3). Günümüzde kullanılan '*tırsmak*' sözünün Eski Anadolu Türkçedeki bir olmalıdır.

71- **Dürt**: **دورته**: "Dürtmek, sokmak, sürmek, sürtmek" (Dresden 118/10). *Türt-*: "Sürmek, sıvamak, çalmak" (DLT III: 426). *Türtül-*: "Sürülmek" (DLT II: 229). *Türt-* (*d-*): "Originally 'to rub, anoint (with ointment) and the like", *dürt-*: "To wipe, anoint, rub 'something) on fairly common" (EDPT: 535). *Türtül-* (*d-*): (EDPT: 536). *Türtmāk*: "Yakmak, merhem sürmek" (EUTS: 169). *Türt-*: "Dürtmek" (Gabain, 2007: 303). *Dürt-*: "Dürtmek, hafifçe itmek" (KBS-I: 313). *Dürt-*: "Hafifçe itmek" (Tietze, 2002: 675). *Dürt-* fiilinin bu son manası ile ilgili olarak, Erkan Salman tarafından müstakil bir çalışma yapılmıştır (Salman, 2016: 151-166). Dede Korkut metninde sözcük '*sürmek*' anlamında iken daha sonraki dönemlerde anlam genişlemesine uğradığı anlaşıyor.

72- **Düvlek**: **دوولك**: "Kavun, ham kavun, kelek" (Dresden 12/11). '*Düvlek*' sözcüğü, Dede Korkut metinlerinde en çok tartışılan ve üzerinde görüş birliği oluşturulamayan sözcüklerden birisidir. Ancak '**قاوونم**' ibaresini '*kadunum*' şeklinde teşhis ettim. Nitekim aynı sözcük Dresden 28/4'de '**قاوونم** / *kadunum*' şeklinde yazılmış ve okunmuştur. '**قاوونم ویرکم دوونکم**' şeklindeki bu ibare '*kadunum*, *direğim*, *döleğim*' şeklinde okunmaya müsaittir. '*Düvlek*' sözcüğünün Ermeniceden alıntı olduğu yönünde görüşler vardır. Ancak sözcüğün '*düğ+le+k*' şeklinde Türkçe bir sözden gelişmiş olması muhtemeldir. Bu şekilde sözcüğü '*evin direği*, *ailenin bağı*' şeklinde anlamak mümkündür. Başka bir ihtimal de '*verimli toprak*, *düzayak yer*, *hamarat kadın*' anlamında olan '*dölek*' sözcüğüdür. *Tölek*: "Dölek, gönlü sakin kişi" (DLT I: 387). *Tölek* (*d-*): "Okunuşu şüphelidir. Tranquil sedate, quiet, mild, kindly and the like" (EDPT: 498). *PTurk*. "*döle- tranquil, sedate, quiet: Karakh. *tölek* (MK); Tur. *döle-k*, *dölen-*; Uzb. *tölek* (Chag.); Chuv. *tülek*" (EDAL: 1379). Bu konu ile ilgili Mehmet Aydın müstakil bir çalışma yapmış ve muhtemel anlamları tespit etmiştir (Aydın, 2001: 57-61). Sultan

Tulu bu sözün 'döl veren kavun' şeklinde anlaşılmasının Türk halklarının folklorik ve etnografik Malzemeleri açısından daha uygun olduğu görüşündedir (Tulu, 2013: 178-179). Gerçekten göçebelerde çok evlâtlılık savunma için askerî güçtür; soyun devamlılığı için bir sigortadır ve övünç kaynağıdır. Bir çekirdek dört bostan, her bostan yüzlerce çekirdek verir. Anadolu'da 'kavun, karpuz, kabak' gibi bitkilerin dalına 'köken' denir. Ancak ziraatla iştilal etmeyen göçebelerin dilinde böyle sözlerin veciz bir biçimde kullanılmış olması şaşırtıcıdır. Bu maddenin aşağıda 104. maddede ele alınan 'kavun' maddesi ve 209. sırada ele alınan 'virek' maddesi ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

73- **Elek:** **الكلك:** "Elek" (Dresden 9/8). **Elge-:** "Elemek. *Ol un elgedi: O, uneledi*" (DLT I: 284). **Elgel-:** "Elenmek. *Un elgeldi: Un elendi*" (DLT I: 250). ***Élge-:** "Td sift (a solid substance) pass (it) through a sieve" (EDPT: 143). **Élgek:** "Élge-: 'sieve (for solids, as opposed to süzgü: 'strainer' for liquids" (EDPT: 143). **PTurk.** " *élge- 1 to sift; 2 sieve: OTurk. *elge- 1 (OUygh.); Karakh. elge- 1 (MK), ele- 1 (IM), elek 2 (IM); Tur. ele- 1, elek 2; Gag. iele- 1, ielek 2; Az. älä- 1, äläk 2; Turkm. ele- 1, elek 2; Sal. elex 2 (CCЯ 324); Khal. häjlä- 1, häjläk 2; MTurk. ele- 1, elek 2 (Sangl.); Uzb. ela- 1, elak 2; Uygh. ägli- 1, älgäk 2; Krm. ele-, öle- 1, elek, ölek 2; Tat. ilē- 1, ilēk 2; Bashk. ile- 1, ilek 2; Kirgh. ele-, elge- 1, elek, elgek 2; Kaz. ele- 1, elek 2; KBalk. ele- 1, elek 2; KKalp. ele- 1, elek 2; Kum. ele- 1, elek 2; Nogh. ele- 1, elek 2; Khak. ilge- 1, ilgek 2; Shr. ele- 1, elek 2; Oyr. elge- 1, elgek 2; Tv. egle- / elge- 1; Tof. elge- 1, elgek 2; Chuv. alla- 1, alla" (EDAL: 287). **Elek:** "Elek" (KBS-I: 328). **Elek:** "Eleme aleti" (Tietze, 2002: 708).*

74- **Erdil:** **ارديل:** " ?" (Dresden 221/5). **Erdil teke:** **Teke:** "Teke. Boynuzundan yay yapılan erkek geyik" (DLT III: 228). **Teke:** "He goat', the difference of meaning, il any, between this word and erkek is obscure" (EDPT: 477). **Teke:** "Keçinin erkeği" (TDES-II: 400; KBS-II: 874). **Täkä:** "Keçi" (EUTS: 152). **Edh-/ eret-/ arit-:** "Erkekleşmek. *Oğlan eretti: Çocuk adanlaştı, erkekleşti*" (DLT I: 208). **Ered-:** "Er; *Oğlan eretti: The boy was reckoned to be a man; originally eretti*" (EDPT: 207). Ergin, *erdil* sözü için bir mana vermemiştir (Ergin, 2009: 106). Konu boynuzundan yay yapılacak 'erdil teke'dir. *Teke*, Kâşgarlı'nın tarif ettiği manada olduğuna göre 'erdil', 'er' isim kökünden 'olgun erkek geyik' anlamında olmalıdır. Dede Korkut hikâyelerindeki dil ve imlâ sorunlarıyla ilgili çalışmalarını ile maruf olan Sadettin Özçelik, bu konu ile ilgili tatmin edici bir açıklama yapmıştır (Özçelik, 2013: 116-121). Ancak 'erdil teke' veya 'erdel teke' şeklinde anlaşılması daha uygun görünmektedir. Çünkü yay, körpe teke boynuzundan imal edildiğinde esneyecek, kart teke boynuzundan imal edildiğinde ise gevrek olduğundan en küçük bir bükülmede kırılacaktır. Bu maddenin aşağıda 185. sırada ele alınan 'teke' maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.

75- **Ergenlik:** **ارگنلك:** "Kadının erkeğe verdiği hediye" (Dresden 89/7). Anadolu'da kız evinden oğlan evine gönderilen hediyelerdendir. Bu hediye evliliği kabullenme ve rızalık anlamını taşır.

76- **Erin-:** **ارن:** "Erimek" (Dresden 26/5). Tipik bir imlâ yanlışı vardır. Müstensih 'eri-' fiilinden sonra sehven bir ن koymuştur. Ancak bu şekildeki imlânın bir ağız özelliği olması da mümkündür. **Eri-:** "Erimek" (DLT III: 367). **Erik:** "Erik nenğ: Yağ ve yağa benzer eriyici her nesne. Donduktan sonra eriyen her şeye de 'erik nenğ' denir" (DLT I: 70). **Erig:** "Eri-: (erü-:) 'melting, liquescent. *Eriğ ner:* "Anything liquescent' like oil, etc" (EDPT: 221).

77- **Esirge-:** **اسيرگه:** "Esirgemek" (Dresden 133/3). **Esirge-:** "Acımak, esflenmek" (DLT I: 306). **Esirgen-:** "Acınmak" (DLT I: 291). **Esirge-:** "But not semantically connected with any known word *es-, the

basic meaning was apparently 'to regret' which evolved in two opposite directions; I. 'to be sorry for (someone), II. 'to regret parting with (something), to grudge', *esirgen-*: (EDPT: 252). *Ėsirgämük*: "Esirgemek" (EUTS: 51). *Esirge-*: "Esirgemek, korumak, himaye etmek" (KBS-I: 341). *Esirge-*: "Birisine ya da bir şeye acımak" (Tietze, 2002: 740).

78- *Esrük*: اسرك: "Sarhoş" (Dresden 160/9). *Esrük*: "Sarhoş" (DLT I: 105). *Esürt-*: "Sarhoş etmek" (DLT III: 427). *Esrük*: "Esür-: 'drunk, intoxicated, drunkenness" (EDPT: 250). *Esür-*: "To be, or become, drunk intoxicated', lit. or memtaph", *esürt-*: (EDPT: 251). *PTurk*. " *eşür- to become drunk: OTurk. *esür-* (OUygh.); Karakh. *esür-* (MK); Tur. *esri-*; Turkm. *esre-*; MTurk. *esri-* (AH); Uzb. *äsür-* (dial.); Krm. *esir-*; Tat. *isür-*; Bashk. *işür-*; Kirgh. *esir-*; Kaz. *eşür-*; KBalk. *esir-*; KKalp. *esir-*; Kum. *esir-*; Nogh. *esir-*; Khak. *izür-*; Shr. *ezir-*; Oyr. *ezir-*; Tv. *ezir-*; Chuv. *üzür-*; Yak. *itür-*; Dolg. *itiriktē-* 'to rejoice, have a feast" (EDAL: 522). *Āsrük*: "Sarhoş" (EUTS: 51). *Esrik*: "Sarhoş" (KBS-I: 342). *Esrük/ esrik*: "Sarhoş" (Tietze, 2002: 744). Hatice Şirin User, Türkçede 'esrük' sözcüğünü de yakından ilgilendiren 'es-' fiilini ayrıntılı olarak incelemiştir (User, 2012: 93).

79- *Eş-*: اش: "At koşturmak, yortmak, tırıs gitmek, eşgin ve yorga gitmek" (Dresden 214/7). Burada cümle *اش يورت بويى* olduğuna göre sözcük 'eş-' (Ergin, 2009: 107) değil 'eş' olmalıdır. Nitekim metinde de 'eş yort didi' şeklinde verilmiştir (Ergin, 2008: 207). Bunun gibi 'yort-' (Ergin, 2009: 340) şeklinde verilmiş ise de metinde 'yort' (Ergin, 2008: 207) şeklindedir. Dizinin buna göre düzeltilmesi gerekecektir. 'Yort' sözcüğüne 'at koşturma' (Ergin, 2009: 340) anlamı verildiğine göre 'eş' ile 'yort' sözcükleri aynı anlamda olup ikilime gibi gözükmektedir. Ancak naşirin anlamlandırdığı gibi olması için cümlenin *اش يورت* şeklinde olması gerekirdi. Hâlbuki metinde *اش بويى*: 'at bin' ifadesi zaten yer almaktadır. *Yorı-*: "Yürümek, gitmek, varmak, ismi varıp yayılmak, yürüyüp yorulmak" (DLT III: 87). *Yorı-*: "To walk march', more indefinitely 'to go" (EDPT: 957). *PTurk*. " *jor+ / *jüri- to walk: OTurk. *jor+* (Orkh., OUygh.), *jüri-* (Orkh.); Karakh. *jor(+)* (MK, KB), *jüri-* ~ *jöri-* (KB); Tur. *jürü-*; Gag. *jörü-*; Az. *jeri-*, *jürü-*; Turkm. *jör(e)-*; Sal. *jür-*; MTurk. *jüri-* ~ *jöri-* (MA), *jürü-* (AH, Ettuhf.); Uzb. *jur-*; Uygh. *žür-* (*jür-*), *jörü-*; Krm. *juru-*, *jürü-*; Tat. *jörü-*, *jör-*; Bashk. *jörö-*; Kirgh. *žür(ü)-*; Kaz. *žür-*; KBalk. *žür(ü)-*; KKalp. *žür-*; Kum. *juru-*, *jürü-*; Nogh. *jür(ü)-*; SUygh. *gor-*, *žor-*, *jör-*, *jür-*; Khak. *čör-*; Shr. *čör-*; Oyr. *dör-*; Tv. *čor(u)-*; Tof. *čoru-*; Chuv. *šüre-*; Yak. *šr+/-*; Dolg. *hšr+/-*" (EDAL: 482). 'Yorı-' fiili Ahmet Demirtaş tarafından Kutadgu Bilig merkezli olarak incelenmiştir (Demirtaş, 2012: 1477-1501). *Éş*: "Primarily 'companion, comrade' with some special applications like spouse" (EDPT: 253). *Eş*: "Eş, arkadaş" (DLT I: 47). *Eş*: "Eş arkadaş, dost" (EUTS: 51). *Eş*: "Eş, iş" (Gabain, 2007: 273). *PTurk*. " *Ėl friend, companion, mate: OTurk. *eš* (Orkh., OUygh.); Karakh. *eš* (MK); Tur. *eš*; MTurk. *eš* (Sangl.); Tv. *eš*; Tof. *eš*; Chuv. *jš* 'family" (EDAL: 1121). Kelime, Orta Türkçede *yorı-* ~ *yür-* olarak geçmektedir. Kelimenin gelişiminin **yöri-* < **yör-(ı)*- şeklinde olabileceği belirtilmiştir (KBS-II: 1194-1195). Burada 'eş' sözcüğü 'dost, arkadaşlık' anlamında olduğuna göre, *اش يورت* sözü 'arkadaşlık et, dostluk yap' anlamındadır. Sözcük hapax bir unsur değildir. Dizinde 'eş' yerine konulması gerekmektedir. Naşir 'eşkin' (DLT I: 109) veya 'eşgin' (EDPT: 260) sözcüğünün tesirinde kalmış olmalıdır.

80- *Gedik*: كرك: "Gedik, gedilmiş, çentilmiş, körleşmiş" (Dresden 247/9). *Kert-*: "Kertmek" (DLT III: 427). *Kert-*: "To gash" (EDPT: 738). *Kirtü-*: "Yemin, ant, gerçeklik, doğruluk" (DLT I: 416). *Kértü-*: "True, truthful; loyal; truth and the like" (EDPT: 738). *Kertük*: "Ağaca açılan kertik" (DLT I: 478).

Kertük: “Kert-: notch, notched and the like; often used the notch in a tally” (EDPT: 739). *Kirtin-*: “İnanmak” (DLT I: 416). *Kértgün-*: “To believe” (EDPT: 739). *PTurk.* “*gër-tü true, truth: OTurk. *kertü, kert-gün-* ‘believe’ (OUygh.); Karakh. *kertü* ‘oath, truth’, *kert-gün-* ‘believe’ (MK, KB); Tur. *ger-çek*; Gag. *ger-çek*; Az. *ger-çäk*; Turkm. *ger-çek*; Krm. *kerti, ker-çek*; KBalk. *kerti*; Kum. *gerti*; Nogh. *kerti*; Khak. *kirta-n-* ‘believe’; Yak. *kirdik, kir-žik*; Dolg. *kirdik*” (EDAL: 542). *Gedik*: “Kertik, gedik” (KBS-I: 359). *Gedük/ gedik*: “Eksiklik, boşluk, dış arasındaki boşluk, alık, duvarın yıkık yeri, rahne” (Tietze, 2003: 120). Türkçede kullandığımız ‘gerçek’ sözcüğü de şüphesiz bu ‘gedik’ sözüyle ilgilidir (İnan, 1959: 687; İsi, 2015: 181-196).

81- *Gide*: كيد: “Kısa, kısalmış” (Dresden 247/10). Sözcük ‘göde’ olmalıdır. Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan Bey’in oğlu ve Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmet’in damadı Ahmet Bey’in namıdır. Bu zata ‘Göde Ahmet’ denilmesinin sebebi, vücudunun görüntüsüne göre, kollarının uzun olmasıdır. Anadolu ağızlarında ‘göde’ sözü ‘hamile’ anlamındadır (Çetin, 2008: 200; Bläsing, 2011: 31-47).

82- *Gögez*: گوز: “Yeşermiş, yeşillenmiş” (Dresden 5/3). Burada -(x)z eki sevimlilik, hoşnutluk için kullanılmıştır. *Kök*: “Kend köki: Şehrin dört yanında bulunan bağları, bostanları; şehrin karartısı. Bununla ağaçların yeşilliği murat edilir” (DLT III: 132). *Kö:k*: (g-): “basically ‘the sky’, hence ‘sky coloured blue, blue-grey’ etc. for a similar range of colours of *yaşıl > yeşil*” (EDPT: 709). *Kök*: “Kök rengi, gök renk lâcivert” (DLT III: 202). *Köger-*: “Göğermek, gök rengini almak” (DLT II: 84). *Kö:ker-* (g- g-): “Kö:k; ‘to be or become, sky-coloured, blue, grey’ etc. *Göger-*: ‘To be blue, green etc., fairly common” (EDPT: 713). *Gök*: “Mavi, mavimsi” (KBS-I: 377). *Göger-*: “Göğermek, yeşillenmek” (KBS-I: 376). *Gök*: “Gök mavisi, nebat yeşili” *göger-/ göver-*: “Yeşermek”, (Tietze, 2003: 169).

83- *Gömeç*: گومج: “Kül ekmeği, kül poğaçası” (Dresden 105/7). *Kümeç*: “Küle gömülerek pişirilen çörek” (DLT I: 360; EDPT: 722; KBS-I: 380). *Gümeç > gömeç*: “Külde pişirilen mayasız ekmeç, bal peteği” (TDES-I: 166). *Gömeç/ gümeç/ kümeç*: “Kül poğaçası, kül ekmeği” (Tietze, 2003: 171).

84- *Gömil-*: گومل: “Gömülmek” (Dresden 230/10). *Köm-*: “Gömmek” (DLT II: 27). *Kömün-*: “Gömülmek, gömer görünmek” (DLT II: 158). Burada -l/ -n- değişmesi vardır. *Çünkü ‘ü’ ile ‘ı’ın ikisi bir çıkaktandır*” (DLT III: 92). *Köm-*: “(g-) ‘to bury’, both specifically for (to bury) (the dead) and more generally for burying something in the ground, ashes etc.; sometimes even more generally for ‘to dig, cultivate” (EDPT: 721). *Kömül-*: (g-): (EDPT: 722). *Kömün-*: (g-): (EDPT: 723). *Kömäk*: “Gömmek” (EUTS: 77). *Köm-*: “Gömmek” (Gabain, 2007: 283). *PTurk.* “*göm- to bury: OTurk. *köm-* (OUygh.); Karakh. *köm-* (MK, KB); Tur. *göm-*; Gag. *göm-*; Turkm. *göm-*; Sal. *köm-* (ССЯ); MTurk. *köm-* (MA), *göm-* (Sangl.); Uzb. *qom-*; Uygh. *köm-*; Krm. *köm-*; Tat. *küm-*; Bashk. *küm-*; Kirgh. *köm-*; Kaz. *köm-*; KBalk. *köm-*; KKalp. *köm-*; Kum. *göm-*; Nogh. *köm-*; SUygh. *köm-*; Khak. *köm-*; Shr. *köm-*; Oyr. *köm-*; Tv. *xöm-*; Tof. *xöm-*; Yak. *köm-*; Dolg. *köm-*” (EDAL: 837). *Göm-*: “Gömmek, genel manada (KBS-I: 379). *Gömül-*: “Gömülmek” (KBS-I: 381). *Göm-*: “Bir çukura koyup üstünü toprakla, kumla vs. ile örtmek, defnetmek” (Tietze, 2003: 171).

85- *Gürbüz*: گوربوز: “Gürbüz” (Dresden 170/7). *Kür-*: “Yiğit, sarsılmaz, pek yürekli, kabadayı” (DLT I: 325). *Kür* (?g-): “Originally ‘stout-hearted, courageous, bold’ and the like” (EDPT: 735). *Gürbüz*: “Sağlam güçlü ve iyi gelişmiş, iri” (TDES-I: 167). *PTurk.* “*gür 1 stout-hearted, courageous 2 thick, dense, abundant 3 wide, broad 4 well fed: Karakh. *kür* 1 (MK, KB); Tur. *gür* 2; Gag. *gür* 2; Az. *gür* 2;

Turkm. *gür* 2; Krm. *kür* 2; Tat. *kör* 1, 4; Bashk. *kör* 1, 4; Kirgh. *kür* 'powerful'; Kum. *kür* 1; Nogh. *kür* 'friendly'; Khak. *kür* 1; Tv. *xür* 'healthy, well fed'; Chuv. *kə^wrə^w* 1, 2; Yak. *Kür*" (EDAL: 573). *Gürbüz*: "Sağlam, güçlü, iri" (KBS-I: 397). *Gürbüz*: "Sağlam, kuvvetli, kudretli, sözü geçen" (Tietze, 2003: 214). Bu sözcüğün Farsça bir alıntı olduğu yönündeki görüşlerin bir esası bulunmamaktadır.

86- **Ilduz**: **الدر**: "Yıldız" (Dresden 128/-2-6). Aynı sözcük Dresden 128/2'de **الدر** şeklinde Dresden 128/6'da ise **اليدز** şeklinde yazılmıştır. *Yıldız*: "Ağacın kökü, damarı" (DLT III: 40). *Yıltız*: "Root", *yultuz*: "Star; a generic term for fixed stars and planets" (EDPT: 922). *Yulduz*: "Yıldızlara verilen genel bir isim olup sonra araları ayrılmıştır. *PTurk.* "*jul-du^ʔ (*-dij^ʔ) star: OTurk. *jultuz* (Orkh., OUYgh.); Karakh. *julduz* (MK); Tur. *jıldız*; Gag. *jıldış*; Az. *ulduz*; Turkm. *jıldız*; Sal. *jyldus*; Khal. *julduz*; MTurk. *julduz* (Pav. C., MA); Uzb. *julduz*; Uygh. *jultuz*; Krm. *jıldız*; Tat. *joldız*; Bashk. *jondoğ*; Kirgh. *ıldız*; Kaz. *žuıldız*; KBalk. *žulduz*; KKalp. *žulduz*; Kum. *julduz*; Nogh. *julduz*; SUygh. *julduz*; Khak. *çiltış*; Shr. *çiltış*; Oyr. *d'ıldış*; Tv. *şıldış*; Tof. *şiltış*; Chuv. *ś^wld^wr*; Yak. *sulus*; Dolg. *hulus*" (EDAL: 1155). *Yıldız*: "Güneş ve ay dışında, gökyüzünde görülen ışıklı gök cisimlerinden her biri" (KBS-II: 1139). *Ilduz/ yıldız*: "Gök cismi" (Tietze, 2003: 347). Öncese *y-* türemesi bakımından Eski Türkçede bazı sözcükler için *y-*li ve *y-*siz örnekler yan yana yer almıştır. *Y-* öntüremesi Orta Türkçe döneminden sonra da bazı Türk dili ve ağızlarında sürüp gitmiştir. Ancak '*yıldız*' sözcüğünde ön ses *y-* türemesi yoktur. Bu sözcüğün bilenen ilk şekli *y-*li olmasıdır. Nitekim Türkçede '*yıldız*' sözünün '*parlamak, ışıldamak*' anlamları veren **ya-* kökünden geldiği yönünde büyük bir kabul bulunmaktadır (Özkan, 2003: 164-165; Atay, 2006-II: 15; Gedikli, 2011: 59).

87- **Irmak**: **ارمق**: "Irmak" (Dresden 59/3). *Irmak*: "En büyük akarsu, nehir", sözcüğün '*yarmak, oymak, aşındırmak*' anlamındaki *ır-* fiilinden türediği anlaşılıyor (KBS-I: 418). *Irmak*: "Nehir" (Tietze, 2003: 352).

88- **Isır**: **اصرا**: "Isırmak" (Dresden 73/6). *Isır-*: "Isırmak, sokmak" (DLT I: 178). *Isır-*: "To bite" (EDPT: 251). *Isırmaç*: "Isırmak" (EUTS: 58). *Isır-*: "Isırmak" (Gabain, 2007: 273). *PTurk.* "*isır- to bite: Karakh. *ısır-* (MK); Tur. *ısır-*; MTurk. *ısır-*, *ısır-* 'to bite, to eat' (Abush., Sangl.); Krm. *ısır-*; Kirgh. *ısır-*; Kum. *ısır-*; Khak. *ızır-*; Tv. *ızır-*; Tof. *ısır-*; Yak. *ısır-*, *istā-*; Dolg. *ısır-*, *istā-*" (EDAL: 593). *Isır-*: "Dişleri arasına alıp sıkırmak; dişleriyle koparmak" (KBS-I: 419). *Isır*: "Dişleme" (Tietze, 2003: 353).

89- **İkindi**: **اكتد**: "İkindi" (Dresden 226/7). *İkindi*: "İkindi, ikindi namazı vakti" (DLT I: 140). *İkindi*: "Öğle ile akşam arasındaki vakit" (KBS-I: 428). *İkindü/ kindü/ ikindi*: "Öğleden sonraki namazı, öğle ile akşam asarı, öğleden sonrası" (Tietze, 2003: 379; (Akan Budak, 2012: 14).

90- **İlaķırđı**: **القرى**: "Lakırdı, boş söz" (Dresden 40/13). *Kıkı*: "Gürültü" (DLT III: 227). *Kık(ı)r-*: "Yüksek sesle çağırma, bağırma, haykırmak" (DLT II: 83). *Kırkış-*: "Çağırma, bağırma" (DLT II: 220). *Kıkı*: "Hapax bir veridir. 'Outcry, shouting'" (EDPT: 609). *Kıkır-*: "Kıkı: 'to shout', 'shouted'" (EDPT: 612). *Kırkış-*: "Kıkır: 'to shout to one another, to shout all together', it is sometimes impossible to determine which meaning is intender" (EDPT: 612). *Alakır-*: "Talk, chatter" and meaning 'to shout' or the like", *Alakırış-*: "Hapax bir veridir. *Alakır-*: 'shouted with a loud voice'" (EDPT: 140). *Ķıkır-*: "Bağırma" (Gabain, 2007: 280). *Alakır*: "Haykırmak, bağırma" (Gabain, 2007:

259). *Lâkırdı*: “Söz, boş söz, dedikodu. Türkçe *lakır*- ‘schwätzen’ kökünden geldiği anlaşılıyor” (TDES-I: 279). *Lakırđı*: “Söz, boş söz” (KBS-I: 595). Bu mesele, Osman Fikri Sertkaya tarafından etraflıca incelenmiş ve tatmin edici bir sonuca ulaştırılmıştır (Sertkaya, 2004: 145-146; Sertkaya, 2013: 68-75).

91- **İmren-**: **ايمرنه**: “İmrenmek” (Dresden 279/13). *Arman-*: “*Amra*- > *arman* > *érmén-/ émeren-* > *imren-*: ‘to long for, covet’ (EDPT: 163). *Amrağ*”: “Sevgili, aziz”, *amramak*: sevmek, âşık olmak, sevme” (EUTS: 9). *İmränmâğ*: “İmrenmek” (EUTS: 63). *Um-*: “Ummak” (DLT I: 169). *Umdu*: “İstek, dilek, tamah” (DLT I: 125). *Umdur-*: “Umdurmak” (DLT II: 54). *Um-*: “Originally ‘to ask for, or covet’ (EDPT: 155). *Umdu*: “Covetousness, request”, > *umdu-*: “To make, or let, something be hoped for” (EDPT: 155). *İmren-*: “Özenmek, beğenmek, gıpta etmek. *Amran-*: sevmek” (KBS-I: 433). *İmren-* sözcüğü için bu veriler de dikkat çekicidir. *Um*- > *umran-* > *imren-*? *İmren-*: “Başkasında olan bir şeyi beğenip, ‘keşke bende de olsa’ diye düşünmek, gıpta etmek” (Tietze, 2003: 393).

92- **İrken**: **اركن**: “Erken” (Dresden 272/4). *Erken*: “Erken” (DLT I: 389). *Erken*: “Erken” (KBS-I: 339). *Erken/ irken*: “Geç’in aksi. Er + iken > erken” (Tietze, 2002: 735).

93- **Ğabar-**: **قابر**: “Kabarmak” (Dresden 190/1). *Kabar-*: “Kabarmak” (DLT II: 71). *Kabart-*: “Kabartmak, şişirmek, obartmak” (DLT III: 430). *Kabar-*: “*Ka:b*: lit. ‘to become a container’ that is ‘to form a blister, vesicle and the like, hence, more generally ‘to swell up’ (EDPT: 585). *Kabart-*: “*Kabar-*: ‘to cause to form blister, swell’ and the like” (EDPT: 586). *PTurk*. “*gēp- 1 to swell, swollen (of belly) 2 to become pregnant, pregnant 3 to be arrogant, inflated: Tur. *gebe* 2; Gag. *gebe* 2; Az. *gübiz* ‘constipation’; Turkm. *gābe* 1; MTurk. *gebe* 2 (Pav. C.); Tat. *kəpər-, kəpəj-* 3; Bashk. *kəpəj-* 1, *kəpəj-* 3; Kirgh. *kebeže, keber* 1; Kaz. *kebeže* 1; KKalp. *kep-, gebeže* 1; Tv. *xever-* 1; Chuv. *kabar* ‘insatiable, gluttonous’; Yak. *kiebir-*” (EDAL: 668). *Kabar-*: “Ağırlığı artmadan hacmi artmak” (KBS-I: 447). *Kabart-*: “Kabarmasını sağlamak” (KBS-I: 448). Türkçede ‘gebermek’ sözünün aslı da bu ‘*kabar-*’ fiiline dayanmaktadır (Türkmen, 2004: 131-134; Şen, 2014: 781-791).

94- **Ğalınlık**: **قالكلية**: “Kalınlık, evlenen kızın kalınlığı, evlenecek kıza verilen şey, kesilen kesim, çeyizlik, başlık” (Dresden 173/1). *Kalınğ*: “Öncül mihir olarak kadına verilen çeyiz” (DLT III: 371). *Kalıñ*: “Bride price’, that is a sum of Money paid bay a bridegroom to the family of his intended bride” (EDPT: 622). *Kalın*: “Gelin olacak kıza erkeğın verdiğı para veya armağan, ağırlık” (TDES-I: 202). *Kalın*: “Çeyiz” (KBS-I: 456). *Kalın* ile *kalıñ* sözleri arasındaki münasebet açıktır. *Kalın*: “Yığırlı olan her nesne, kalın. Çok askere ‘*kalın sü*’ denir” (DLT I: 404). *Kalın*: “Of a solid object, massive, dense, anything dense or thick, thick, coarse” (EDPT: 622). *Ğalın*: “Çok, sayısız, sık, pek kalabalık, koyu” (EUTS: 108). Türk kültüründe ‘*hediye*’ ve ‘*çeyiz*’ konusu bir kitap halinde Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç editörlüğünde müelliflerce telif edilen eserlerden tertip edilmiştir (Hediye Kitabı, 2007; Kültür Tarihimizde Çeyiz, 2007). XI. asırda Türklerde evlenme (Genç, 1972: 300) ve ‘*kalın ve çeyiz*’ konusunu müstakil olarak incelemiştir (Sağol Yüksekaya, 2007: 396-406).

95- **Ğamış**: **قامش**: “Kamış” (Dresden 147/7). *Kamış*: “Kamış, kamışlık” (DLT III: 369). *Kamış*: “Reed, cane, rush’ and the like” (EDPT: 628). *Ğamış*: “Kamış, saz” (EUTS: 109). *Ğamış* ~ *ğamuş*: “Hint kamışı, bambu, kamış” (Gabain, 2007: 277). *Kamış*: “Sulak yerlerde yetişen çok yıllık ve otsu bir

bitki *-phragmites australis*" (TDES-I: 204). *Kamış*: "Sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesinden *ney* ve *kalem* yapılan bitki" (KBS-I: 457).

96- **Ƙanat-**: **كانات**: "Kanatmak" (Dresden 118/10). *Kanat-*: "Kanatmak. *Ol anınğ burnın kanattı*: O, onun burnunu kanattı" (DLT II: 313). *Kan*: "Kan" (DLT III: 157). *Idh*: "Salmak, göndermek, serbest bırakmak" (DLT III: 438). *Kan +ıdh +dı* > kanattı. *Ka:n*: "Blood" (EDPT: 629) > *kana-*: (EDPT: 634) + *:d-*: "To send and by extension 'to allow to go, to release" (EDPT: 37) > *kanat-*: *Ol anınğ burnın kanattı*: "He made his nose bleed" (EDPT: 636). *Id-*: "Davonkommen lassen, fahren lassen, schicken" (TTT: 478). Vecihe Hatipoğlu, Uygurcadaki 'ıgaç, ıglamak, yıglamak, sıgtamak' ve Türkiye Türkçesindeki 'ağaç, ağlamak' hatta 'su' sözcüğünün Orhun yazıtlarındaki 'i' sesinden türediğini savunmuştur (Hatipoğlu, 1972: 267-273). Türkçede *ıd-* fiili ile ilgili ile ilgili müstakil araştırmalar yapılmıştır (Demirci, 2012: 1421-1431; Çetin, 2012a: 600-601). Fatih Özek ise, "Sonuç olarak, /ı/ ünlüsünün söz başında değişkenliği, vurgusuzluğu ve zayıflığı, Türkçe sözlerin sonundaki varlığının azlığı ve Eski Türkçe yazı sistemlerinde ayrı bir işaretle gösterilmemesi Türkçede /ı/'nın bir anasesbirim olmadığını, zaman içinde ünlü uyumuna bağlı olarak /i/ ünlüsünün karşılığı olarak geliştiğini göstermektedir" görüşünü savunmuştur" (Özek, 2013: 2061). *Kan*: "Atar damar ve toplardamarın içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kızıl su" (TDES-I: 205). *Ƙan*: "Kan" (EUTS: 109). *Ƙan*: "Kan" (Gabain, 2007: 277). *PTurk*. "Kiān blood: OTurk. *qan* (Orkh., OUygh.); Karakh. *qan* (MK); Tur. *kan*; Gag. *qan*; Az. *gan*; Turkm. *gān*; Sal. *ga(:)n*; Khal. *qān*; MTurk. *qan* (MA, Pav. C.); Uzb. *qan*; Uygh. *qan*; Krm. *qan*; Tat. *qan*; Bashk. *qan*; Kirgh. *qan*; Kaz. *qan*; KBalk. *qan*; KKalp. *qan*; Kum. *qan*; Nogh. *qan*; SUygh. *qan*; Khak. *xan*; Shr. *qan*; Oyr. *qan*; Tv. *xan*; Tof. *xan*; Chuv. *jon*; Yak. *xān*; Dolg. *Kān*" (EDAL: 797). *Kan*: "İnsan ve hayvanların damarlarında bulunan kırmızı renkli sıvı", *kanat-*: "kanamasına yol açmak" (KBS-I: 457).

97- **Ƙaņgrıl-**: **كانگرىل**: "Kanırılmak, ters bükülmek, arkaya bükülmek" (Dresden 106/9). *Koñurmak*: "Sökmek, kanırmak. *Er yıgaç koņgurdı*: Adam ağaç söktü, kanırdı" (DLT III: 392). *Koñur-* (*koñor-*): "Okunuşu şüphelidir. 'to uproot. *Er yıgaç koņgurdı*: The man uprooted the tree" (EDPT: 640). *Kanıır-*: "Bir şeyi eğip zorlayarak yerinden çıkarmak veya çıkarmaya çalışmak" (KBS-I: 458).

98- **Ƙapa-**: **كپا**: "Kapamak" (Dresden 159/2). *Ka*: "Kap, akar konan kap, zarf" (DLT III: 211). *Kap*: "Kap, tulum, çuval, dağarcık, zarf, anası karnında çocuğun bulunduğu torba" (DLT III: 146). *Kapuğ*. "Kapı" (DLT I: 375). *Kapığ*: "Kap-: door, gate" (EDPT: 583). *Kap-*: "Örtmek" (Gabain, 2007: 277). *Kapı* < *kapu*: "Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı; bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat" (TDES-I: 208). *PTurk*. "Kap- 1 cover (n.) 2 gate, door 3 to close: OTurk. *qapaγ*, *qapıγ* (Orkh., OUygh.) 2, *qapıγ* (Orkh.) 2, *qapaq* (OUygh.) 1, *qap-* 3; Karakh. *qapuγ* (MK, KB), *qapıγ* (MK) 1, *qapuγ* (MK) 2; Tur. *kapak* 1, *kapı* 2, *kapa-* 3, *kap-* 3; Az. *GapaG* 1, *Gapı* 2, *Gapa-* 3; Turkm. *Gapaq* 1, *Gapı* 2, dial. *Gap-* 3; Sal. *qāvu* 2 (CCЯ); MTurk. *qabaγ* (Qutb.) 1, *qapu* (Houts., Pav. C.) 2, *qabuγ* (Qutb.) 2; Uzb. *qapıγ* 1, *qapıγ* 2, *qapıγ* 3; Uygh. *qap(q)aq* 1, dial. *qobuγ* 2, *qapla-* 3; Krm. *qabaq* 2; Tat. dial. *qapqaq* 1, *qapqa* 2, *qapla-* 3; Bashk. *qapqa* 2, *qapla-* 3; Kirgh. *qapqaq* 1, *qapqa* 2; Kaz. *qaqpaq* 1, *qapı* 2, *qaqpa* 2; KKalp. *qaqpaq* 1, *qapı* 2, *qaqpa* 2; Kum. *qapu* 2, *qabaq* 2; Nogh. *qapaq* 1, *qapı* 2, *qap(l)a-* 3; Khak. *xaxpax* 1; Shr. *qabaq* 1; Oyr. *qaqpaq* 1; Tv. *qaqpaq* 1; Chuv. *xob* 1,

xop(la)- 3; Yak. *xappax* 1; Dolg. *kappaktā*- 'to cover" (EDAL: 765). *Ḳapağ*: "Kapı" (EUTS: 110). *Kapa*:- "Örtmek, tıkamak, geçişi engellemek, hapsetmek" (KBS-I: 459).

99- *Ḳarçaş*:- **كَرْجَش**: "Karışmak, kaynaşmak, birbirine karışmak, birbirine dolaşmak, karma karışık olmak" (Dresden 192/10). Sözcüğün '*karçış*-' şeklinde okunması gerekir. *Karınçak*: "Karınca. Oğuzca. *Karınçga* dahi denir" (DLT I: 501; III: 375). *Kar*:- "Bir şeyi bir şeye karıştırmak, katmak, karmak" (DLT III: 182). *Karış*:- "Karışmak" (DLT II: 197). *Karınçga*: "Ant" (EDPT: 662). *Karış*:- "*Kar* > *karşı* > *karşut*, etc. 'to disagree with one another, to be opposite to one another' and the like" (EDPT: 664). *Karış*:- "İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine girmek" (KBS-I: 470). *Kargaşa*: "Anarşi, karışıklık, düzensizlik" (KBS-I: 497). Bu maddenin aşağıda 100. sırada ele alınan '*karğasha*' maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

100- *Ḳarğasha*: **قارغشه**: "Kargaşa, kargaşalık, gürültü patırtı, kavga, şamata" (Dresden 88/6). *Kargaşa*: "Düzen bozukluğu, anarşi, karışıklık, düzensizlik" (TDES-I: 212). *Kargaşa*: "Anarşi, karışıklık, düzensizlik" (KBS-I: 497). Yukarıda 99. sırada ele alınan '*karçaş*-' maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

101- *Ḳarış*: **كَرْيَش**: "Karış" (Dresden 123/3). *Karış*: "Karış" (DLT I: 369). *Karı*: "Karış, ölçü, bez ölçülen arşın, karış" (DLT III: 223). *Karı*: "The cubit with which linen is measured taken from the first meaning; as in Ar. The same word is used in both meanings" (EDPT: 644). *Karış*: "**Kar* > *karı* > *karış*: "A span, the distance between the tips of outstretched thumb and little finger. *Bir karış*: One span" (EDPT: 663). *PTurk*. "**K(i)ar*ı span, Karakh. *qarış* (MK); Tur. *karış*; Gag. *qarış*; Az. *Garış*; Turkm. *Garış*; MTurk. *qarış* (Pav. C., Houts., AH, IM), Uzb. *qerish*; Uygh. *yeriç*, dial. *yeriş*; Tat. *qarış*; Bashk. *qarış*; Kirgh. *qarış*; Kaz. *qarış*; KBalk. *qarış*; KKalp. *qarış*; Kum. *qarış*; Nogh. *qarış*; Khak. *xarış*; Oyr. *qarış*; Tv. *qarış*; Tof. *xarış*; Yak. *xarış*" (EDAL: 799). *Karış*: "Başparmak ile serçe parmakların arasındaki açıklık" (KBS-I: 469).

102- *Ḳaş*: **كاش**: "Kaş" (Dresden 199/10). *Kaş*: "Gözün üstündeki kaş" (DLT III: 152; EDPT: 669; Gabain, 2007: 278; KBS-I: 473). *PTurk*. "**K(i)āl* eyebrow; edge, bank; saddle bow: OTurk. *qaš* (Orkh., OUygh.); Karakh. *qaš* (MK, KB); Tur. *kaş* (dial.); Az. *Gaş*; Turkm. *Gāš*; MTurk. *qaš* (Sangl., Pav. C., Abush.), *qaš* (CCum.); Uzb. *qash*; Uygh. *qaš*; Krm. *qaš*; Tat. *qaš*; Bashk. *qaš*; Kirgh. *qaš*; Kaz. *qas*; KKalp. *qas*; Kum. *qaš*; Nogh. *qas*; Khak. *xas*; Shr. *qaš*; Oyr. *qaš*; Tv. *qaš*; Tof. *xas*; Yak. *xās*; Dolg. *kās*" (EDAL: 555).

103- *Ḳavaq*: **قَوَاق**: "Kavak" (Dresden 110/8). *Kavak*: "Sulak yerlerde yetişen bir ağaç" (TDES-I: 219). *Kava:ğu*: "*Kava*:- ka:v, with which it is synonymous." *Kava:ğu*, hapax bir veridir (EDPT: 584). *PTurk*. "**K(i)ab* / **Kabak* white poplar, willow: Tur. *kavak*; Gag. *qavaq*; Az. *GovaG*; MTurk. *qavaq* (Houts.); Uygh. *qapaq* (Jarr.); Tat. *quvaq*; Bashk. *qāvaq*; Oyr. *qāq*, dial. *qabaq*; Tv. *xāk*; Tof. *xāk*; Chuv. *xᵇᵛva*" (EDAL: 676). *PTurk*. "**K(i)ab* 1 peeled skin 2 to peel 3 dandruff: Tur. *kav* 1, *kovak* 1, *kaola*- 2; Az. *GovaG* 3; Turkm. *Gov* 1; MTurk. *qav* 1 (AH) , *qavaq* 3 (CCum.); Uygh. *qavaq* 'shell' (dial.); Tat. *qawāq* 3; Bashk. *qaw* 1, *qavaq* 3; Khak. *xāx* 3; Oyr. *qoq* (Берб.), *qāq* (dial.)" (EDAL: 794). *Kavak*: "Söğütgillerden bir tür uzun ağaç" (KBS-I: 477). Türkçede '*kavak*' sözü her hâlde '*gevrek*' anlamındaki '*kav*' sözüyle doğrudan ilişkili olmalıdır (Stachowski, 2011: 31-34).

104- **Qavun:** قاورون: “Kavun” (Dresden 12/11). *Kagun:* “Kavun” (DLT I: 410). *Ka:ğu:n:* “Melon” (EDPT: 611). *Kağun:* “Kavun” (EUTS: 107). *Kavun:* “Sürüngen gövdeli iri meyveli bir bitki” (TDES-I: 220). *Kavun:* “Kabak gillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki ve meyvesi” (KBS-I: 479). Bu sözcük ‘kadun’ şeklinde okunmaya elverişlidir. Bu maddenin 72. madde ‘düvlek’ ve 209. maddede ele alınan ‘virek’ maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

105- **Qaymak:** قیما: “Kaymak” (Dresden 40/4). *Kayak ~ kanak ~ kaymak:* “Argu ve Bulgar dillerince” (DLT I: 383). **Kanak:* “*Kan-: ‘The skin on milk, clotted cream’ and the like. The later form of such a word might be expected to be *kaymak, but it is in fact kaymak which kayak ‘the skin on milk’” (EDPT: 636). *Kaymak:* “Sütün yüzünde zar gibi toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman” (KBS-I: 484).

106- **Qazan:** قزان: “Kazan” (Dresden 111/7). *Kazgan:* “Sel sularının yardığı yer” (DLT I: 18). *Kazgan yér:* “İçerisinde yarlar, bataklıklar, çatlaklar bulunan yer” (DLT I: 439). *Kazğa:n:* “First translation seems to supply the transition to ‘cauldron’ which is the meaning elsewhere. *Kazğa:n yè:r:* ‘Ground which is full of banks undermined by water, crevices and cracks’ (EDPT: 682). *Kazan < kazan:* “Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarar büyük, derin ve kulplu kap” (TDES-I: 223). *Kazan:* “Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarar büyük, derin ve kulplu kap” (KBS-I: 488). Serkan Acar ‘kazan’ adının kökeni ile ilgili istifade edilebilecek bir çalışma yapmıştır (Acar, 2010: 27-33).

107- **Qazavat:** قزاوات: “Gazâ, cihat, kutsal savaş” (Dresden 113/4-13). Sözcüğün ‘karavat’ okunması gerekir. Dede Korkut metinlerinde tartışmalı sözcüklerden birisidir. Muammer Mete Taşlıova, Dede Korkut metinlerinde geçen ‘karavat’ sözünün esasen Rumca bir alıntı olan ‘kerevet’ sözü olması gerektiğini savunmuştur (Taşlıova, 2011: 1205-1210). Eski Türkçede ‘kadın’ anlamında kullanılan ‘uragut’ sözü ‘ur-’ fiilinin bir türevi olmalıdır. Ancak bu görüşte olmayanlar da vardır (Güner, 2013: 2659-2669). *Ur-* fiili Feryal Korkmaz tarafından Kutadgu Bilig merkezli olarak incelenmiştir (Korkmaz, 2009: 13-24). Bu söz çok eski dönemlerde yağmayıp kaçırarak evlenme şeklinin bir kalıntısıdır. Nitekim esasen bütün Türk düğünlerinde kız ve güvey tarafları arasında, sembolik olarak ‘savaş’ ve sonra ‘barış’ yapıldığı müşahede ve tespit edilmiştir (İnan, 1998-I: 346). Türkçedeki ‘ur’ sözünün, ‘habbe, tane, tohum, döl, kur, halka, kemer, kurşak, soy, nesil’ gibi anlamlarının da göz önünde bulundurulması gerekecektir (Sarıkaya, 2011: 1511-1524).

Uragut sözü *uragut > arvat > avrat* (DLT I: 138; EDPT: 218) şeklinde bir gelişme göstermiştir. Türk kültüründe, kara renk, çoğu durumda olumsuz anlam yükleriyle dolu olagelmıştır. Bu sözün renk anlamı dışında, geniş bir anlam alanı vardır (Kalafat, 1997: 274-284; Bayraktar, 2005: 157-168; Gönen, 2005: 225-236; Şen, 2007: 129-136; Toker, 2009: 93-112; Özcan, 2014: 89-97; Kononov, 2015: 185-204; Ozan, 2015: 41-51). Bunlardan biri de ‘ahlâksız, zanî’ anlamıdır. Yusuf Has Hacib bir beytinde;

“Bor içme fesâdka katılma yıra

Zina kılma fâsik atanma kara”

“Şarap içme, fesada karışma, irak dur; zina yapma, fiske ve fücur ile kara yüzlü olma” (KB: 1334) diyor. Yusuf Has Hacib, ‘kara atanma’ sözü ile hem ahlaksızlığı, hem de günahı ifade ediyordu. DLT’de naşir Besim Atalay’ın okumaktan imtina ettiği, bizim de ‘حجلیق / çaçalık’ olarak okuma eğiliminde olduğumuz “الترق والخصيت / aptallık, perişanlık” (DLT I: 503) anlamındaki sözcüğü Clauson aynı anlamda (*stupidity, effeminacy*) olmak üzere ‘çanaçlık’ (EDPT: 425) olarak okumuştur. Türkçenin Büyük Argo Sözlüğünde ‘çaçalık’ “fuhuşta daha eski, deneyimli olma durumudur. Daha yaşlı, daha deneyimli fahişe olma niteliği” (Aktunç, 1998: 73) olarak tanımlanmıştır. *çaça*: “< gr. tsatsa “ältere Schwester” (Laut, 2005: 79) ~ *çaça*: “< gr. tsâtsa “ältere Schwester, Tante” (Laut, 2005: 107). Bu bakımdan naşirin okumaktan imtina ettiği, Clauson’un ise ‘çanaçlık’ olarak okuduğu sözcüğün ‘çaçalık’ olarak okunması ve ‘muhabbet tellallığı’ olarak anlaşılması gerektiği ortaya çıkıyor. Sonuçta Dede Korkut hikâyeleri Dresden nüshasının 113/4-13’te geçen ‘قراواته’ sözcüğünün ‘karavat’ olarak okunması ve ‘zanî kadın, umumhâne’ olarak anlaşılması ‘anakroniktik’ bir durum değildir. Buna göre; ‘uragut > arvat > avrat’ şeklinde gelişme olurken, uygunsuz kadınlar için ‘kara’ sıfatı da eklenerek ‘karaavrat’ sıfat tamlaması ortaya çıkmıştır. “Oğuzlar bazı isim ve fiillerdeki birkaç harfi birden atarlar” (DLT III: 291; EDPT: 8).

Sözcük birleşmeleri ve bu birleşme esnasında bazı seslerin düşmesine şu veriler tipik birer örnektir: *Koltık*: “Koltuk” (DLT I: 475; EDPT: 619). Kol ve alt kelimelerinden oluşan belirtisiz isim tamlaması durumundaki birleşik kelimeye -k eklenerek (*kol+altı-k > koltuk*) meydana getirilmiş birleşik bir sözcük olduğu kabul edilebilir. *Kulaç*: “Bunun aslı ‘kol aç’tır” (DLT I: 358; EDPT: 618). *Kuşanmak ~ kur kurşan-*: “Kuşak kuşanmak” (DLT II: 249; EDPT: 665). *Tutmaç*: “Türklerin tanınmış bir yemeği. Aslı ‘tutma aç’tır. İki فلا birden atılmıştır; ‘kendini aciktırma, böylece yemek yaparak ye’ demektir” (DLT I: 453; EDPT: 457). *Uçkur*: Kur: “Kuşak, kemer” (DLT I: 324; EDPT: 642). *iç*: “Her nesnenin içi. İç kur: “İç kuşağı, uçkur” (DLT I: 35, 324; EDPT: 23). *Yasdıgaç ~ yasgaç*: “Yasdıgaç, hamur tahtası. Aslı ‘yassı yiğaç’tır, ‘yassı ağaç’ demektir” (DLT III: 38; EDPT: 975). Buna göre ‘karaavrat’ sözünün ‘karavat’ şekline dönüşmesi ve ‘zanî kadın, umumhâne’ anlamında olması şaşırtıcı değildir. Servet Karçığa, Dede Korkut Kitabı’nda örtmece sözler üzerine bir çalışmasında, Dede Korkut metninde geçen ‘karavat’ sözünü ‘umumhane, genelev’ anlamında örtmece bir sözcük olarak değerlendirmiştir (Karçığa, 2016: 312).

108- *Kılçat-*: كِلْچَات: “Çekinmek, aldırış etmek, umursamak, omuz silmek, tepretmek, kıpırdatmak” (Dresden 187/1). *Kırçat-*: “Sıyırmak, yaralamak, amacı delip geçmek” (DLT II: 328). *Kılçat-* ile *kırçat-* arasında bir anlam yakınlığı görülüyor. -l/-r- değişmesi Türkçede görülen durumlardandır. *Arka-*: ~ *alka*: “Alkışlamak, övmek” (DLT I: 284; EDPT: 138). *Tarka*: “Koruk. ‘talka’ dahi denir. ل, ر’den çevrilmiştir” (DLT I: 179, 427; EDPT: 539).

109- *Kırañ*: كِرَان: “Kenar” (Dresden 222/12). *Kıdığ*: “Kıyı, yan, kenar” (DLT I: 375). *Kıdığ*: “The edge” (EDPT: 598). *PTürk*. “*Kıd- 1 edge, border, seashore, frontier 2 margin, edging: OTürk. *qıdığ* (OUygh.) 1; Karakh. *qıdığ* (MK) 1; Tur. *kıdı, kıd* 1; Kirgh. *qıdju* 2; Kaz. *qıdju* 2; KKalp. *qıdju* 2; Kum. *qıdju* 2; Nogh. *qıduw* 2; SUygh. *qıdığ* 1; Shr. *qıdığ* 2; Oyr. *quju* 1; Tv. *qıdığ* 1, 2; Chuv. *xərə* 1; Yak. *kıd* ” (EDAL: 703). *Kıran*: “Kıyı, kenar, çevre, uç” (KBS-I: 511). Bu çalışmada yukarıda 121. sırada ele alınan ‘kıran’ ve bu ‘kırañ’ sözü ile ilgili olarak Süer Eker, “Altayca Gezgin Bir Kelime: *Kır*” adlı bir

çalışmasında konuyu kapsamlı olarak değerlendirmiştir (Eker, 2006: 17-37). Bu 'kırañ' sözünün 'kıd- ~ kıy-' fiili ile bir ilgisi olmalıdır.

110- **Kısır**: **كيسر**: "Kısır" (Dresden 113/3). *Kısır*: "Kısır, doğurmayan insan veya dört ayaklı hayvan, kısırak, *Kısır kısırak*: Doğurmayan kısırak" (DLT I: 364). *Kısır*: "Barren. *Kısır kısırak*: A barren mare" (EDPT: 668). *Kısır*: "Döl vermeyen, verimsiz" (TDES-I: 239). *PTurk*. "*Kısır 1 barren (cow) 2 barren mare: Karakh. *qısır* 1, *qısıraq* 2 (MK); Tur. *kısır* 1, *kısırak* 2; Gag. *qısır* 1, *qısıraq* 2; Az. *Gısır* 1, *GısıraG* 2; Turkm. *Gısır* 1, *Gısıraq* 2; Khal. *qısır* 1; MTurk. *qısır* (Pav. C.) 1, *qısıraq* 2 (Houts., Ettuhf.); Uzb. *qisir* 1; Uygh. *qisir* 1; Krm. *qısır* 1, *qısıraq* 2; Tat. *qısır* 1; Bashk. *qıǵır* 1, *qıǵıraq* (dial.) 2; Kirgh. *qısır* 1, *qısıraq* 2; Kaz. *qısır* 1, *qısıraq* 2; KBalk. *qısır* 1; KKalp. *qısır* 1, *qısıraq* 2; Kum. *qısır* 1; Nogh. *qısır* 1; SUygh. *qısıraq* 2; Khak. *xısır* 1, *xısırax* 2; Shr. *qısır* 1; Oyr. *qısır* 1; Tv. *qısır* 1, *qısıraq* 2; Chuv. *xazır* 1, *kəsre* 2; Yak. *kıtarā-*; Dolg. *kıtarak* 'barren" (EDAL: 653). *Kısır*: "Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen (insan veya hayvan) ile ürün vermeyen toprak" (KBS-I: 516).

111- **Kış**: **كيش**: "Kış" (Dresden 26/4). *Kış*: "Kış" (DLT I: 332; EDPT: 670). *Kış*: "Aralık ayının 22'sinden başlayıp Martın 21'ine değil süren, yılın en soğuk mevsimi" (TDES-I: 241). *Kış*: "Kış" (EUTS: 117). *Kış*: "Kış" (Gabain, 2007: 280). *PTurk*. "*Kış winter: OTurk. *qış* (Orkh., OUygh.); Karakh. *qış* (MK); Tur. *kış*; Gag. *qış*; Az. *Gış*; Turkm. *Gış*; Khal. *qış*; MTurk. *qış* (AH, Pav. C.); Uzb. *qış*; Uygh. *qış*; Krm. *qış*; Tat. *qış*; Bashk. *qış*; Kirgh. *qış*; Kaz. *qış*; KBalk. *qış*; KKalp. *qış*; Kum. *qış*; Nogh. *qış*; SUygh. *qış*; Khak. *xış*; Shr. *qış*; Oyr. *qış*; Tv. *qış*; Chuv. *xal*; Yak. *kış*, *kışın*; Dolg. *kışın*" (EDAL: 545). *Kış*: "Dört mevsimden en soğuk olanı" (KBS-I: 518). Türkçede 'Kış' mevsim adı 'ortadan çekilmek, görünmez olmak' anlamındaki 'kış-' (DLT III: 182; EDPT: 670) sözüyle ilişkili olmalıdır. Türkçede mevsim adları, tabiat şartları karşısında, insanlar ile hayvanat ve nebatatın gösterdiği tepki ve faaliyetlerle ilgilidir. Buna göre, *y+az-* > *yaz*/ ilkbahar; nebatatın ve hayvanatın dirilişi, araziye yazılması (araziye serilmesi, arazide yerini alması), ordunun arazide belirmesi anlamındadır. *Yay*: Ordunun arazideki faaliyetlerini ve hayvanatın arazide yaylamasını (otlamasını) ifade eder. *Küz* ~ *küs*, *z/ s* değişmesi ile araziye küsme zamanı, araziden ayrılma zamanı, ordunun kışlaya dönme zamanı demektir. *Kış*: Ordunun, hayvanat ile nebatatın önemli bir kısmının araziden tamamen çekilmesi, ortalıkta görünmemesi demektir. Türk dilinde mevsim adları hemen bütün lehçelerde benzerlik göstermektedir (Akan Budak, 2012: 8-9).

112- **Kızak**: **كيزاغو**: "Kızak" (Dresden 3/10). *Kayık*: "Kayık" (DLT III: 175). *Kayık*: "A small boat" (EDPT: 676). *-y/ -z-* değişmesi vardır. *Kızak*: "Kar veya buz üzerinde kaydırılan tekerleksiz taşıt. Türkçede üzerinde gemi yapılan veya onarılan ızgaraya da kızak adı verilir. Yerel ağızlarda buğday sapı, ekin ve odun çekmek için kullanılan ağaçtan yapılmış tekerleksiz bir çeşit taşıt da 'kızak' adıyla anılır" (TDES-I: 241). *Kızak*: "Kar veya buz üzerinde kaydırılan tekerleksiz taşıt" (KBS-I: 522).

113- **Kızan**: **كيزان**: "Kızan, çocuk, erkek çocuk" (Dresden 256/10). *Kızan*: "Erkek çocuk, delikanlı, silâhlı köy delikanlısı, çoluk çocuk. Ağızlarda *hızan* biçimi 'çocuk', 'aile, çoluk çocuk' olarak kullanılır" (TDES-I: 242). *Kızan*: "Erkek çocuk, delikanlı" (KBS-I: 523). Ahmet Caferoğlu bir çalışmasında *hızan* ~ *kızan* sözcüğünün Avarcadan alıntı bir sözcük olduğunu belirtmiştir (Caferoğlu, 1957: 4-5).

114- **Qızılçuk**: **قزىلچى**: “Kızılçuk ağacı” (Dresden 41/4). *Yumuşga*: “Kızılçuk’ veya ‘güren’ denilen dağ yemişi” (DLT III: 48). *Yavışğu*: “Garlands of flowers” (EDPT: 881). *Kızılçuk*: “Bir ağaç, bu ağacın güzün olgunlaşan, buruk bir tadı olan yemişi” (TDES-I: 243). *Kızılçuk*: “Bir ağaç ve meyvesi” (KBS-I: 524). Bu adın verilmesi bu meyvenin renginden dolayıdır.

115- **Qoçın**: **قوچىن**: “Kocunmak, çabalanmak, silkelenmek, kurtulmağa çalışmak” (Dresden 79/13). ‘gocun- / kocun-’ fiili Erol Güngördü tarafından müstakil bir çalışmada ayrıntılı olarak incelenmiştir (Güngördü, 2015: 215-221).

116- **Qolañ**: **قولاڭ**: “Kolan, eyeri karnın altından bağlayan kayış” (Dresden 276/8). *Kolan*: “Bağırdak. Atın kolan geçen yeri” (DLT I: 404). *Kolan*: “Saddle-girth” (EDPT: 622). *Kolan*: “Hayvanın semerini veya eyerini bağlamak için kulanlar bağ. Enli ve kalın kuşak. Anadolu ağızlarında ‘yünlü veya ipekli yapılmış kuşak’ olarak da kullanılır” (TDES-I: 249). *PTurk*. “*Kolañ: saddle-girth: Karakh. *qolan* (MK); Tur. *kolan*; Gag. *qolan*; Turkm. *Golañ*; MTurk. *qolan*, *qolaç* (Pav. C.), *qulan* (AH); Khak. *xolaç*; Shr. *qolaç*; Oyr. *qolon*; Tv. *xolaç*; Yak. *Xolun*” (EDAL: 757). *Kolan*: “Eğer kuşağı, bağırlık” (KBS-I: 534).

117- **Qoşun**: **قوشون**: “Ordu, alay” (Dresden 302/3). *Koşul*-. “Birleşmek, katılmak, tertip edilmek, öğür kılınmak” (DLT II: 135). Meçhul bir fiil yapmak için emir sıygası üzerine bir ı getirilir. Bu suretle kelimedeki iki ı bulunmuş olur. ı ile söylene dahi olabilir. Yalnız çok kullanılan şekil birincisidir” (DLT III: 344). “Türkçede birçok zaman ‘n’ ile ‘l’ fonemleri yer değiştirmekte ve birbirlerinin yerlerini almaktadır. Çünkü ‘n’ ile ‘l’in ikisi bir çıkaktadır” (DLT III: 92). *Koşul*-. “Katılmak, karışmak, bir şeye önyak olmak”, *koşun*: “Asker, yan yana durmuş asker dizisi saf” (KBS-I: 545). *Koşun*: “Asker dizisi” Eren, Moğolcadan Farsçaya oradan da Türkçeye geçmiş olması üzerinde durur ve *koş*- fiili ile bir ilgisi olmadığını belirtir (TDES-I: 253). Clauson, *koşu:n* (EDPT: 673) sözünü *koruğji:n* (EDPT: 656) sözü ile ilişkilendirir. *Kurugjin* sözünün alıntı bir sözcük olduğundan şüphe yoktur. *Kurugjin*: “Kurşun. Oğuzlar bu kelimedeki bir takım harfleri atarak ‘kuşun’ derler” (DLT I: 512). Neticede ‘kurşun’ sözünün ‘ordu’ ve ‘alay’ anlamına kaymış olması mümkündür.

118- **Qoyun**: **قويىن**: “Koyun, göğüs” (Dresden 23/2). *Koyun*: “Koyun, kucak” (DLT III: 18). **Ko:ñ*: “Bosom’ and the like” (EDPT: 631). *Qoyun* ~ *qoyun*: “Koyun” (Gabain, 2007: 282). *PTurk*. “*Köjn armpit, bosom: OTurk. *qojñ* (Yen., OUYgh.); Karakh. *qoj* (MK); Tur. *kojñ*; Gag. *qojnu*; Az. *Gojun*; Turkm. *Gojun*; Khal. *qon*; MTurk. *qojñ* (AH); Uzb. *qojñ*; Uygh. *qojñ*; Krm. *qojun*, *qojñ*; Tat. *qujñ*; Bashk. *qujñ*; Kirgh. *qojñ*; Kaz. *qojñ*; KBalk. *qojñ*; KKalp. *qojñ*; Kum. *qojñ*; Nogh. *qojñ*; SUygh. *qoin*; Khak. *xojñ*; Shr. *qojñ*; Oyr. *qojñ*; Tv. *xoj*; Chuv. *xəv*, *xü*, dial. *xüm*; Yak. *xōj* (*xoññ*); Dolg. *konnok*” (EDAL: 830).

119- **Quduz**: **قودوز**: “Kuduz” (Dresden 43/2). “Oğuzlar bazı kere ı yerine ı getirirler. *Ol tawar alduzdı*: O, malı aldırdı, malı soyuldu. Bunun aslı ‘aldı’dır” (DLT II: 87). *Kudur*-. “Kudurmak, üstüne düşmek, çabalamak” (DLT II: 76). *Kudur*-. kuduz hastalığına yakalanmak, kuduz olmak” (KBS-I: 563). *Kutur*-. “To pour out, empty’ and like” or “to be excessive, exceed reasonable limits’ in various applications” (EDPT: 605). *PTurk*. “*Kütur 1 mad, enraged 2 to become mad, rage 3 to

instigate 4 instigation: OTurk. *qutur*- 2 (OUygh.); Karakh. *qutuz* 1, *qutur*- 2 (MK); Tur. *kuduz* 1, *kudur*- 2; Gag. *quduz* 1; Az. *Guduz* 1, *Gudur*- 2; Turkm. *Guduz* 1, *Gūdura*- 2; MTurk. *qutuz* 1, *qutur*- 2; Uzb. *qutur*- 2; Uygh. *qutu(r)*- 2; Krm. *qutur*- 2; Tat. *qotoroq* 4, *qotır*- 2; Bashk. *qotort*- 3; Kirgh. *qutur*- 2; Kaz. *qutır*- 2; KKalp. *qutır*- 2; Kum. *qutur*- 2; Nogh. *qutır*- 2; Chuv. *xᵇᵂdᵇᵂr* ‘boaster’, *xᵇᵂdᵇᵂr*- ‘to curse’; *kᵇdᵇr*- 2 (< Tat.); Yak. *qutur*-” (EDAL: 576). *Kuduz*: “Köpek, kedi, tilki, kurt gibi bazı memeli hayvanlardan insanlara ve hayvanlara geçen ölümle sonuçlanan hastalık” (KBS-I: 564).

120- **Kuğu**: قوغي: “Kuğu” (Dresden 191/1). *Kugu*: “Kuğu kuşu” (DLT III: 225). *Kuğu*: “Swan” (EDPT: 609). *Kuğu*: “Kuğu” (Gabain, 2007: 284). *PTurk.* “*Kugu swan: OTurk. *quyu* (Yen., OUygh.); Karakh. *quyu* (MK); Tur. *koğu*, *kuğu*; Az. *Gu*, *Guğu*; Turkm. *Guw*; MTurk. *quyu*, *qu* (Pav. C., AH); Uzb. *quw*; Uygh. *quw*; Krm. *quyu*, *qoğu*, *quw*; Tat. *qū*, *qu*; Sib. *quγ* ‘polar duck’; Kirgh. *qū*; Kaz. *quw*; KBalk. *quw*; KKalp. *quw*; Kum. *quw*, *qū*; Nogh. *quw*; Khak. *xū*; Shr. *qū*; Oyr. *qū*; Tv. *qū*; Yak. *kuba*; Dolg. *kuba*” (EDAL: 733). *Kuğu*: “Çok uzun ve kıvrık boyunlu, geniş gagalı kanatlı bir su kuşu” (KBS-I: 564).

121- **Kum**: قون: “Kum” (Dresden 176/8). Burada bir yazım yanlışı vardır. Müstensih ḡ’in üzerine yanlışıyla bir nokta koymuş olmalıdır. *Kum*: “Kum. Çigilce. Oğuzlar bunu bilmezler” (DLT I: 338). “Oğuzlar kuma ‘kayı’ derler” (DLT III: 165). *Kum*: “Sand” (EDPT: 625). *Kum*: “Silişli kütlelerin, kayaların doğal yoldan parçalanarak ufalanmasından oluşan ufak sert taneciklerin bütünü” (TDES-I: 265). *Qum*: “Kum” (EUTS: 123). *Qum*: “Kum” (Gabain, 2007: 291). *PTurk.* “*Kum sand: OTurk. *qum* (Orkh., OUygh.); Karakh. *qum* (MK); Tur. *kum*; Gag. *qum*; Az. *Gum*; Turkm. *gum*; Sal. *gum*; MTurk. *qum* (Pav. C., MA); Uzb. *qum*; Uygh. *qum*; Krm. *qum*; Tat. *qom*; Bashk. *qom*; Kirgh. *qum*; Kaz. *qum*; KBalk. *qum*; KKalp. *qum*; Nogh. *qum*; SUygh. *qum*, *qom*; Khak. *xum*; Shr. *qum*; Oyr. *qum*; Tv. *qum*; Tof. *xum*; Chuv. *xᵇᵂm*; Yak. *kumax*; Dolg. *kumak*” (EDAL: 705). *Kum*: “Silişli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan ufak, sert tanelerin tümü” (KBS-I: 567).

122- **Kuma**: قوما: “Kuma, ortak, kocaları aynı olan kadınlar” (Dresden 44/6). *Kuma*: “Eskiden birinci kadının üzerine alınan ikinci kadın, ortak” (TDES-I: 265). *PTurk.* “*Koma 1 concubine 2 wives of the same husband: Tur. *kuma* 1, 2; MTurk. *quma* (Pav. C.) 1; Krm. *quma* 1; Tat. *quma*” (EDAL: 529). *Kuma*: “Eski- Birinci kadının üzerine alınan ikinci kadın, ortak” (KBS-I: 567).

123- **Kuşkun**: قوصت: “Kuşkun; eyeri kuyruk altına bağlayan kayış, bağ” (Dresden 238/7). *Kudhurgun*: “Kuskun, eğerin kuskunu” (DLT I: 518). *Kudurğun*: “Kudur-: ‘The copper of a saddle’ (EDPT: 606). *Kuskun*: “Hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış” (TDES-I: 270; KBS-I: 578).

124- **Kedi**: كد: “Kedi” (Dresden 180/4). 46. sıradaki ‘çetük’ maddesine bakılmalıdır. Oğuzca ‘kedi’ sözünün, ‘çetük’ sözünün bir bozuntusu olması mümkündür. Çetük > ketüç > ketü > kedü > kedi? Nitekim şu sözcükler için de aynı durum söz konusu olabilir: Çekün ~ göcen: “Ada tavşanı yavrusu” (DLT I: 402). çekün, hapax legomenon bir veridir (EDPT: 415). Çarun ~ çınar: “Çınar ağacı. Yağma dilince” (DLT I: 414). çarun, okunuşu şüphelidir (EDPT: 430). Bu kelimede altüst olma açıktır. Bu gelişim herhâlde çınar > çınar > çanur > çarun şeklinde olmuştur. *Kedi*: “Kedi” (KBS-I:

491). Türk dili lehçelerinde ve Anadolu ağızlarında 'kedi' hakkında kullanılan sözcükler Safiye Genç ve Ali Cin tarafından incelenmiştir (Genç-Cin, 2016: 193vd). Bu maddenin yukarıda 46. sırada ele alınan 'çetük' maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.

125- **Keklik**: ككلك: "Keklik" (Dresden 191/). *Keklik*: "Keklik kuşu" (DLT I: 479). *Keklik*: "Partridge" (EDPT: 710). *Käkälük*: "Keklik" (EUTS: 69; Gabain, 2007: 279). *Keklik*: "Güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş" (TDES-I: 227). *Keklik*: "Sülüngillerden, güvercinde biraz iri, eti yenen, tüyü boz ve çilli, ayakları ve gagası kırmızı bir av kuşu" (KBS-I: 493).

126- **Keleçi**: ككلى: "Söz" (Dresden 240/7). *Keleşü*: "Söz. Oğuzca" (DLT I: 445). *Keleşü*: (g-): "Talk, conversation, report, information" (EDPT: 716). *PMong.* "kele- 1 to say 2 tongue, language: MMong. *kele(n)*, (SH), *kelen* (HY 45) 2, *kele- 1* (SH, HYt), *kele-* (IM), *kälä-, kilän* 1 (MA); WMong. *kele- 1, kele 2* (L 447); Kh. *xele- 1, xel 2*; Bur. *xele- 1, xele(n) 2*; Kalm. *kelä- 1, keln 2*; Ord. *kele- 1, kele 2*; Mog. *kelä- 1*, (Weiers), *kelän 2*; ZM *kelä* (2-4b) 2; Dag. *xele- 1, xeli, xel 2* (Тод. Даг. 175), *hele- 1, heli 2* (MD 159); Dong. *kielie- 1, kielien 2*; Bao. *kele- 1, kelan* (MGCD *kalan*) 2; S.-Yugh. *kelen 2*; Mongr. *kile- 1, kile* ~ *PTurk.* "kele- 1 to speak 2 talk, conversation: OTurk. *kele-çü 2*; Tur. dial. *keleşü 2*; MTurk. *keleşü 2* (Houts.), *keleşü 2* (MA); Kirgh. *keleş-söz 2*; Chuv. *kala-*" (EDAL: 796). *Keleşü*: "Söz" (KBS-I: 494). Kore dili, Moğolca ve Türkçe arasında ortak bir söz olan 'keleşü' hakkında müstakil çalışmalar yapılmıştır (Miller, 1998: 27-43).

127- **Kerpiç**: ككبيچ: "Kerpiç" (Dresden 281/6). *Kerpiç*: "Kerpiç. Pişmişine 'pışığı kerpiç' denir, 'tuğla' demektir" (DLT I: 455). *Kerpiç*: "Brick", esp. 'sun-dried brick" (EDPT: 737). *Kärpiç*: "Kerpiç" (EUTS: 71). *Kerpiç*: "Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla" (TDES-I: 233). *Kerpiç*: "Saman ve balçık karışımı ilkel tuğla" (KBS-I: 499).

128- **Kir**: ككى: "Kir" (Dresden 146/1). *Kir*: "Kir" (DLT II: 212). *Kirik-*: "Kirlenmek. *Ton kirikti*: Elbise kirlendi" (DLT II: 117). *Kir*: "Dirt, filth, defilement" and the like" (EDPT: 735). *Kirik-*: "*To:n kirikti*: The garment (etc) was soiled" (EDPT: 743). *Kir*: "Kir, pasak" (EUTS: 74). *Kir*: "Kir" (Gabain, 2007: 281). *PTurk.* "kir dirt: OTurk. *kir* (OUygh.); Karakh. *kir* (MK, KB); Tur. *kir*; Gag. *kir*; Az. *kir*; Turkm. *kir*; MTurk. *kir* (Houts., Pav. C, AH); KKalp. *kir*; Kum. *kir*; Nogh. *kir*; Khak. *kær*; Oyr. *kir*; Tv. *xir*; Chuv. *kirak* 'dirt on body, dandruff'; Yak. *kir*; Dolg. *kir*" (EDAL: 791). *Kir*: "Herhangi bir şeyin veya vücudun üzerinde oluşan, biriken pislik" (KBS-I: 526).

129- **Köp**: ككوب: "Şişkin, şişme, şişkinlik" (Dresden 265/8). *Köp*: "Çok, büktün, hep" (DLT I: 319). *Köp*: "Originally 'abundant, luxuriant' and the like" (EDPT: 686). *Köp*: "Çok, bol" (EUTS: 78). *Köp*: "Sehr" (TTT: 483). *Köp*: "Çok" (Gabain, 2007: 283). *PTurk.* "köp many: OTurk. *köp* (OUygh.); Karakh. *köp* (MK, KB); Tur. *köp*; Turkm. *köp*; Sal. *köp*; MTurk. *köp* (Pav. C., MA, Abush.); Uzb. *kup*; Uygh. *köp*; Tat. *küp*; Bashk. *küp*; Kirgh. *köp*; Kaz. *köp*; KBalk. *köp*; KKalp. *köp*; Kum. *köp*; Nogh. *köp*; Khak. *köp*; Shr. *köp*; Oyr. *köp*; Tv. *köp, xöj* (< *köpej); Tof. *köp*" (EDAL: 840). *Köp*: "Çok, pek" (KBS-I: 554).

130- **Köz**: ككوز: "Köz, kor, parça halinde kor" (Dresden 4/1). *Köz*: "Ateş koru" (DLT I: 337). *Köz*: "Burning embers" or 'eye" (EDPT: 756). *Köz*: "Göz" (EUTS: 80). *Köz*: "Auge, Auffassung" (TTT:

484). Kōz: "Göz" (Gabain, 2007: 291). *PTurk.* "gōr (= gör-s)/ *gōr- 1 eye (*gōr) 2 to see, look (*gōr-): OTurk. kōz 1, kōr- 2 (Orkh., Yen.,OUygh.); Karakh. kōz 1, kōr- 2 (MK, KB); Tur. göz 1, gör- 2; Gag. göz 1, gör- 2; Az. göz 1, gör- 2; Turkm. göz 1, gör- 2; Sal. gö(:)z 1, gör- 2; Khal. kēr- 2; MTurk. göz (Sangl., Pav. C.), kōz (Vamb.) 1, kōr- (MA, Abush., Sangl.) 2; Uzb. kuz 1, kur- 2; Uygh. kōz 1, kōr- 2; Krm. goz/koz 1, kor- 2; Tat. küz 1, kür- 2; Bashk. küd 1, kür- 2; Kirgh. kōz 1, kōr- 2; Kaz. kōz 1, kōr- 2; KBalk. kōz 1, kōr- 2; KKalp. kōz 1, kōr- 2; Kum. göz 1, gör- 2; Nogh. kōz 1, kōr- 2; SUygh. kōz 1, gör- 1; Khak. kōs (Sag.) 1, közenek (K+zil.) 'window', kōr- 2; Shr. kōs (R) 1; Oyr. kōs, dial. kōz 1, kōr- 2; Tv. köstük 'eye-glass', köskü 'visible, good-eyed', köskenek 'window', kōr- 2; Tof. kösküt- 'to show', kōr- 2; Chuv. kōs 1, kor- 2; Yak. kōr- 2; köhün- 'to be seen'; Dolg. kōr- 2; köhün- 'to be seen' (EDAL: 567). 'Köz' mü, 'kor' mu veya 'kür' mü olduğu tartışmalı bir sözcüktür (Güner, 2006: 146-154). Kōz: "Küçük kor parçası" (TDES-I: 263; KBS-I: 561).

131- **Kükre-** كوكر: "Kükremek" (Dresden 147/13). *Kökre-*: "Kükremek" (DLT III: 282). *Kökre-* (g-): "Kö:k; etymologically the basic meaning must be 'to thunder'; also used for 'to make a loud noise' in various contexts" (EDPT: 713). *Kükre-*: "Aslan' bağırma" (KBS-I: 588).

132- **Külek:** كولك: "Tahta bakraç, tahta kova" (Dresden 7/13). *Külek:* "Bal, yağ, yoğurt gibi şeyler koymaya yarar tahta kova" (TDES-I: 273; KBS-I: 589). Bu sözcüğün Ermenice veya Rumcadan alıntı olması ihtimal dışı değildir.

133- **Kürk:** كورك: "Kürk" (Dresden 61/12). *Kürk:* "Kürk" (DLT I: 353). *Kürk:* "Fur" (EDPT: 741). *Kürk:* "Bazı hayvanların giyecek yapmak için işlenmiş postu" (TDES-I: 275; KBS-I: 592). Mehmet Ölmez, bir çalışmasında 'Uygurca üçük 'kürk' sözlerini incelemiştir (Ölmez, 1992: 47-52). Kürk sözcüğünün 'güzellik, görünüş' anlamındaki 'körk ~ görk' sözcüğü ile münasebeti düşünülebilir.

134- **Küs-** كوس: "Küsmek, darılmak" (Dresden 238/9). *Küs-*: "Küsmek. Oğuzca *Ol andın küsdi*: O, ona küstü" (DLT II: 12). *Küs-*: "To be angry' offended; to sulk' and the like. Oğuz. *Ol andın küsdi*: He was angry with him and avoided him" (EDPT: 748). *Küsämäk:* "İstemek, arzu etmek" (EUTS: 83). *Küs-*: "İstemek" (Gabain, 2007: 285). Sözcüğün esas anlamı 'istemek, arzu etmek' olduğu halde zamanla anlam zıtlaşmasına uğradığı anlaşılıyor. *Küs-*: "Darılmak, gelişmemek, büyüyememek" (KBS-I: 592).

135- **Küy-** كوي: "Beklemek, intizar etmek, gözlemek, sabretmek, gözetmek" (Dresden 6/6). *Küy-*: "Ateş yanmak, alevlenmek" (KBS-I: 594). *Ködhez-*: "Gözlemek, Saklamak. Aslı 'köz attı'dır" (DLT II: 86; EDPT: 707). *Kü:d-* (g-): "To wait', to wait for, to wait on, attend to (guests, sheep, etc" (EDPT: 701) > *Küde:gü:* "Son-in-law; daughter's husband" (EDPT: 703). *PTurk.* "gūd- 1 to wait 2 to attend 3 to respect 4 to graze: OTurk. küd- 1 (OUygh.); Karakh. küd- 1, 3 (MK, KB); Tur. güt/d- 4; Gag. güt- 4; Az. güt/d-; MTurk. küt- 'to lead cattle away from pasture' (Pav. C., Sangl.); Uzb. kut- 1, 2; Uygh. küt- 1; Krm. küt- 4; Tat. köt- 1, 4; Bashk. köt- 1, 4; Kirgh. küj- 1, küt- 1, 2; Kaz. küt- 2; KBalk. küt- 4; KKalp. küj-, küt- 1, 2; Kum. küt-; Khak. küzet- 4; Oyr. küj- 1, küt- 2, 4; Yak. küt- 1; Dolg. küt-"(EDAL: 703). *Küdh-*: "Durmak, beklemek, gözlemek, gütmek" (DLT III: 441). *Ködhez-*: "Saklamak, beklemek, korumak, gözetmek" (DLT II: 86). Yağma, Tohsı, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuzlar, birbirine uygun olarak (dh) harfini her zaman (y) 'ye çevirirler ve hiçbir zaman (dh) 'li söyleyemezler" (DLT I: 32). Oğuz Türkçesinde iç ve sonseslerde -d- > -y- dönüşümü: adak- > -ayak,

adıĝ- > *-ayu-* > *-ayı*, *bod-* > *boy*, *kedim-* > *-geyim'* de olduğu gibi belirgindir (Korkmaz, 1974: 19). Türk dilinin bu kolunda *-đ-* sesinin > *y'*ye dönüşmesi ancak XI-XIII. asırlar arasında tamamlanmıştır (Korkmaz, 2010: 18).

136- **Oñat**: **اوڭات**: “Doğru, iyi, sağlam, tam, mükemmel” (Dresden 246/13). *Onğ*: “Kolay” (DLT I: 41). *Onğul-*: “İyileşmek, düzelmek, iyi olmak” (DLT I: 216; III: 395). *Onğ* sözünün aynı zamanda ‘*kolay*’ anlamında olması dikkat çekicidir (Türk, 2004: 125-136). *Oñ*: “Sağ and in English, ‘right’ the opposite both of ‘left’ of ‘wrong’” (EDPT: 166). *Oñ*: “Hapax bir veridir. There is no other trace of such an abbreviation of *ona:y*” (EDPT: 167). *Oñ*: “To turn pale, to fade, to wilt” (EDPT: 169). *Oña:y*: “Basically ‘easy’, hence, later, ‘easy to get’” (EDPT: 191). *Ongay*: “Kolay” (EUTS: 95). *PTurk*. “*oñ 1 right 2 good, lucky 3 West: OTurk. *oñ* 1, 2, 3 (OUygh.); Karakh. *oñ* 1, 2 (MK, KB); Tur. *on* 1, 2 (dial.); Turkm. *oñ* 2; MTurk. *oñ* 1 (Abush.); Uzb. *oñ* 1, 2; Uygh. *oñ* 1; Krm. *oñ* 1, 2; Tat. *uñ* 1, 2; Bashk. *uñ* 1, 2; Kirgh. *oñ* 1, 2; Kaz. *oñ* 1; KBalk. *oñ* 1, 2; KKalp. *oñ* 1, 2; Kum. *oñ* 1, 2; Nogh. *oñ* 1, 2; SUygh. *oñ* 1; Khak. *oñ* 1, 2; Shr. *oñ* 1, 2; Oyr. *oñ* 1, 2; Tv. *oñ* 1; Chuv. *v^wn-4*; Yak. *uñ* 1, ‘southern’; *uñuor* ‘on the other bank’; *oñor-* ‘to do, make’; Dolğ. *oñuor* ‘on the other bank’; *oñor-* ‘to do, make’” (EDAL: 305). *Oñ*: “Sağ, bol, verimli boş, kolay” (KBS-II: 625). *Onat*: “Düzenli, düzgün, uygun, yararlı, dürüst iyi ahlâklı” (KBS-II: 626). *Onmak* fiili Tuncay Böler tarafından müstakil bir çalışmaya konu yapılmıştır (Böler, 2008: 21-40).

137- **Oynaş**: **اويناش**: “Oynaş, ahlâksız kadının dostu; ahlâksız kadının oynadığı, düşüp kalktığı kimse” (Dresden 114/2). *Oynaş*: “Başka biriyle sevişen kadın” (DLT I: 120). DLT’de ‘*oynak işler*’ ise ‘*oynak kadın*’ “A woman who peeps out and hides again” (DLT I: 120; EDPT: 274) demektir. *PTurk*. “*oj- 1 play 2 to play 3 to jump: OTurk. *ojun* 1, *ojna-* 2 (OUygh.); Karakh. *ojun* 1, *ojna-* 2 (MK); Tur. *ojun* 1, *ojna-* 2; Gag. *ojun* 1, *ojna-* 2; Az. *ojun* 1, *ojna-* 2; Turkm. *ojun* 1, *ojna-* 2; Uzb. *ojin* 1, *ojna-* 2; Uygh. *ojun*, *ojan* 1, *ojni-* 2; Krm. *ojun* 1, *ojna-* 2; Tat. *ujin* 1, *ujna-* 2; Bashk. *ujin* 1, *ujna-* 2; Kirgh. *ojun* 1, *ojno-* 2; Kaz. *ojin* 1, *ojna-* 2; KBalk. *ojun* 1, *ojna-* 2; KKalp. *ojin* 1, *ojna-* 2; Kum. *ojun* 1, *ojna-* 2; Nogh. *ojin* 1; SUygh. *oin*, *ujin* 1; Khak. *ojin* 1, *ojna-* 2; Shr. *oin* 1; Oyr. *ojin* 1, *ojno-* 2; Tv. *ojun* 1, *ojna-* 2; Chuv. Chuv. *v^wôjv^w 1*; Yak. *ônñû* 1, *ônñô-* 2, *oj-* 3; Dolğ. *oj-* 3, *ônñô-*. The verb also has sexual connotations, preserved in Kirgh., Oyr., Bashk. and Yak. (where it also means ‘to flirt, be in love’) and in the common Turkic derivative **ojnal* ‘lover’ important for establishing external connections” (EDAL: 1070). *Oyun*: (KBS-II: 644; EDPT: 274). *Oynaş*: “Aralarında toplumca hoş karşılanmayan ilişkiler bulunan kadın veya erkekten her biri” (KBS-II: 642). “Kadının kocasından başka seviştiği erkek” (TS-V: 3037).

138- **Öküz**: **اوکوز**: “Öküz” (Dresden 113/4). *Öküz*: “Öküz” (DLT I: 59). *Öküz*: “?Öküz” one of several terms for bovines, best translated ‘ox’, since it is more specific than *u:d* and *sığır* but not quite so specific as *buka*: ‘bull’ (EDPT: 120). Clauson ayrıca Türkçede ‘öküz’ sözcüğünün Toharca A’da ‘okäs’ Toharca B’de ‘okso’ sözcüğünden alıntılama olduğunu savunmuştur (Clauson, 1997: 114). *Öküz*: “Çift sürmekte, araba çekmekte kullanılan etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır” (TDES-II: 314). *Öküz*: “Öküz” (EUTS: 100). *Öküz*: “Öküz” (Gabain, 2007: 290). *PMong*. “*hüker ox: MMong. *xuker* (SH), *xuger* (HY 10), *ukär* (MA); WMong. *üker* (L 1003); Kh. *üxer*; Bur. *üxer*; Kalm. *ükr* ‘cow’ (KPC); Ord. *üker*; Mog. *ükär* (Weiers), ZM *okär* (20-4); Dag. *xukur* (Тоа. Даг. 179), *hukure* (MD 166); Dong. *fugie(r)*; Mongr. *fugor* (SM 104), *xukur* (Minghe)” *PTurk*. “*ökür ox: OTurk. *öküz* (OUygh.);

Karakh. *öküz* (MK); Tur. *öküz*; Gag. *jöküz*; Az. *öküz*; Turkm. *ökiz, öküz*; MTurk. *öküz* (Pav. C.); Uzb. *höviz*; Uygh. *öküz, höküz*; Krm. *oküz, ögüz*; Tat. *ugüz*; Bashk. *ugüd*; Kirgh. *ögüz*; Kaz. *ögüz*; KBalk. *ögüz*; KKalp. *ögiz*; Kum. *ögüz*; Nogh. *ögiz*; SUygh. *kus*; Chuv. *vb^wgv^wr*; Yak. *oγus*; Dolg. *ogus*" (EDAL: 1169). *Öküz*: "İğdiş edilmiş erkek sığır" (KBS-II: 658).

139- **Ören**: **ويرن**: "Viran, harap" (Dresden 27/5). *Ören*: "Oğuzca. Her şeyin kötüsü. Oğuzca. Bu kelimenin Farsçadan alınmış olduğunu sanıyorum; Çünkü Farsçada, harap olan şeye 'viran' derler. Oğuzlar Farslarla çok karışmış oldukları için birçok Türkçe kelimeleri unutmuşlar, yerine Farsça kelimeler kullanır olmuşlardır. Bu da öyledir" (DLT I: 76). Kâşgarlı, Türk şehirlerinde Farslılar çoğaldıktan sonra bu şehirlerin Acem şehirleri gibi olduğunu da ifade ediyor (DLT III: 150). Clauson, Kâşgarlı'nın söylediklerini aktarmakla yetiniyor (EDPT: 233). Gülensoy'a göre, *ören*, Türkçe, *viran* Farsça olmalıdır (KBS-II: 668).

140- **Öt**: **اوت**: "Geçmek, delmek, aşmak" (Dresden 90/13). *Öt*: "Bir şeye geçmek, delmek, boşalmak" (DLT I: 171). *Öt*: "To cross, to go, to give up, cede, to spread, penetrate etc" (EDPT: 39). *Öt*: "Geçmek, becermek" (Gabain, 2007: 291) > *üt*: "Delik, geçit" (Gabain, 2007: 306). *PTurk*. "*öt- to pass by, pass through: OTurk. *öt-* (Orkh., OUygh.); Karakh. *öt-* (MK); Az. *öt-*; Turkm. *öt-*; Sal. *öt-*; MTurk. *öt-* (Pav. C., Abush.); Uzb. *ot-*; Uygh. *öt-*; Krm. *öt-*; Tat. *üt-*; Bashk. *üt-*; Kirgh. *öt-*; Kaz. *öt-*; KBalk. *öt-*; KKalp. *öt-*; Kum. *öt-*; Nogh. *öt-*; SUygh. *jüt-*; Khak. *öt-*; Oyr. *öt-*; Tv. *öt-*; Chuv. *vit-*; Yak. *öt-*" (EDAL: 1066). *Öt*: "Ölmek, geçmek" (KBS-II: 674).

141- **Öyke**: **اويك**: "Öfke, hiddet, hışım" (Dresden 84/9). *Öwkä*: "Zorn" (TTT: 491). *PTurk*. "*öpke lung; anger: OTurk. *öpke* (OUygh.); Karakh. *öpke* (MK, IM), *öfke* (KB); Tur. *öfke* 'anger', *öjken* 'lung' (interdial.? Türki?); Gag. *üfke*; Az. *öxbä* (dial. Nuxa); Turkm. *öjken*; Sal. *öhhen* (CCЯ); Khal. *hikkä*; MTurk. *öpke, öfke* (Sangl.); Uzb. *opka*; Uygh. *öpkä*; Krm. *öpke*; Tat. *üpkä*; Bashk. *üpkä*; Kirgh. *öpkö*; Kaz. *ökpä*; KBalk. *öpke*; KKalp. *ökpä*; Kum. *öpke*; Nogh. *öpke*; SUygh. *ökpe*; Khak. *ökpe*; Shr. *ökpe*; Oyr. *ökpö*; Tv. *ökpe* (*ökpe-*; Tof. *'ökpe*; Chuv. *öpke* (NW), *üpkē*" (EDAL: 1058).

142- **Öyken**: **اويكن**: "Akciğer" (Dresden 190/1). Bu maddenin yukarıda 140. sırada ele alınan '*öyke*' maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

143- **Paşmak**: **پاشماق**: "Ayakkabı, pabuç" (Dresden 8/2). *Başmak* < *başak*: "Pabuç. Oğuzca ve Kıpçakça" (DLT I: 378, 466). *Başmak*: "Shoe, slipper" (EDPT: 382). *Başmak* paşmak: "Ayakkabı" (TDES-I: 43). *PTurk*. "*bAl-mak boot, shoe: Karakh. *başmaq* (MK Oghuz), *başaq* (MK Chigil), *başmaq* (IM); Tur. *başmak, paşmak*; Az. *başmaG*; Turkm. *başmaq, paşmaq* (heel of a camel; boot); MTurk. *başmaq* (Sangl., MA); Uzb. dial. (Khorazm) *baş-lıq* 'heel-piece of a boot'; Tat. *başmaq*; Bashk. *başmaq*; Kirgh. *başmaq-ta-* 'to sole (a boot)'; KBalk. *başmaq*; KKalp. *başmaq*; Kum. *başmaq*; Nogh. *Başmaq*" (EDAL: 346). *Başmak*: "Pabuç" (KBS-I: 120). Gülden Sağol bu konuda geniş bir açıklama yapmıştır (Sağol, 2003: 19-33). Bu maddenin aşağıda 220. maddede ele alınan '*yaşmak*' maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

144- **Piş**: **پيش**: "Pişmek" (Dresden 9/6). *Piş*: "Pişmek, olmak" (DLT II: 12). *Bış-* (*p-*): "To come to maturity, ripen, with some extended meanings" (EDPT: 376). *Bışmak*: "Olgunlaşmak, pişmek, olmak" (EUTS: 27). *Bış*: "Olmak, pişmek" (Gabain, 2007: 268). *PTurk*. "*bilč- to become boiled, ripe:

OTürk. *biş-* (OUygh.); Karakh. *biş-* (MK, KB); Tur. *piş-*; Gag. *piş-*; Az. *biş-*; Turkm. *biş-*; Khal. *bış-*; MTürk. *biş-* (Sangl.); Uzb. *piş-*; Uygh. *piş-*; Krm. *biş-*, *piş-*; Tat. *beş-*, *peş-*; Bashk. *beş-*; Kirgh. *bış-*; Kaz. *pis-*; KBalk. *biş-*; KKalp. *pis-*; Kum. *biş-*; SUygh. *pış-*; Khak. *pış-*; Shr. *pış-*; Oyr. *bış-*; Tv. *bış-*; Tof. *bış-*; Chuv. *piş-*; Yak. *bus-*" (EDAL: 1089). *Piş-*: "Pişmek, olgunlaşmak, meyve olmak. Orta Türkçe (DLT) için *bış-* ~ *biş-* ~ Orta Türkçe (DLT) *pış-* şekilleri verilmiştir" (KBS-II: 698). '*Pişmek*' sözcüğü, Mehmet Dursun Erdem tarafından müstakil bir çalışmada ayrıntılı olarak incelenmiştir (Erdem, 2001: 149-155).

145- *Puçuk*: **برچۇك**: "Buçuk" (Dresden 38/4). *Bıç-*: Kesmek, biçmek" (DLT II: 4). *Bıçma*: "Biçme, kesme" (DLT I: 431). *Bıçuk*: "Kesik, parçalanmış her şeyin yarısı, buçuk" (DLT I: 377). *Bıç-* / *biç-*: "To cut' one of several words with this meaning" (EDPT: 292). *Bıçma*: "Cut out, fashioned (for a particular purpose" (EDPT: 295). *Bıçuk*: "Bıç-; properly 'cut' but usually 'half' of *yarım*" (EDPT: 294). *Bıç-*. "Kesmek, biçmek" (Gabain, 2007: 268). *PTürk*. "*bič- / *bič- to cut: OTürk. *bıç-* (Orkh., OUygh.); Karakh. *bıç-* (MK); Tur. *biç-*; Gag. *biç-*; Az. *biç-*; Turkm. *biç-*; MTürk. *biç-* (Pav. C.); Uzb. *biç-*; Uygh. *piç-*; Krm. *biç-*; Tat. *piç-*; Bashk. *bış-*, *bış-*; Kirgh. *biç-*; Kaz. *pış-*; KBalk. *biç-*; KKalp. *piş-*; Kum. *biç-*; SUygh. *pış-*; Khak. *pış-*; Oyr. *bıç-*; Tv. *bış-*; Tof. *bış-*; Chuv. *pış-*; Yak. *bış-*; Dolg. *bış-*" (EDAL: 1099). *PTürk*. "*buč-uk half: Karakh. *bıçuq* (MK, IM); Tur. *buçuk*; MTürk. *buçuq*" (EDAL: 1107). *Buçuk*: "Yarım" (TDES-I: 61; KBS-I: 175). Buna göre Türkçede '*biçmek*' eyleminin asıl şekli *biç-* değil *bıç-* olmalıdır.

146- *Pusu*: **پۇسۇ**: "Pusu, pusuya yatma, pusuya yatan" (Dresden 131/10). *Pus-*: "Pusu kurmak, pusuya girmek" (DLT II: 10). *Pusuğ-*: "Pusu" (DLT I: 372). *Bus-* (*p-*): "To hide, lie in wait, lay an ambush (for someone" (EDPT: 371) > *busuğ-* (*p-*) (EDPT: 373). *PTürk*. "*bus- to hide, lay an ambush: OTürk. *bus-* (OUygh.- Suv.); Karakh. *bus-* (MK, KB, IM); Tur. *pus-*; Az. *pus-* 'to eavesdrop'; Turkm. *bus-*; Khal. *bus-xo* 'Hinterhalt, Lauer'; MTürk. *bus-* (Pav. C., Sangl.); Uzb. *pis-*; *pus-* (dial.); Tat. *pos-*; Bashk. *buθ-*" (EDAL: 364). *Pus-*: "Sinmek, bir şeyi kendisine siper edip saklanmak" (KBS-II: 704). *Pusu*: "Birine saldırmak için saklanarak beklenen yer" (TDES-II: 341; KBS-II: 705).

147- *Sağalt-*: **ساغالت**: "İyileştirmek" (Dresden 85/2). *Sağ-*: "Sağlık, esenlik" (DLT III: 154). *Sağ-*: "Sound, healthy' and by a curious metaph" (EDPT: 803). *Sağal-*: "İyileşmek, düzelmek" (KBS-II: 711).

148- *Sağdıç-*: **ساغدىچ**: "Sağdıç" (Dresden 271/7). *Sağdıç-*: "Sağdıç, dost" (DLT I: 455). '*Sağdıç*' sözü hakkında Clauson bir görüş beyan etmemiştir (EDPT: 806). *Sağdıç-*: "Düğünde gelin veya güveye kılavuzluk eden kimse" (KBS-II: 711). Oğuz boylarının '*sağdıç*' yani '*düğünde güveye arkadaşlık eden kimse*' anlamıyla başka Türk boylarının hepsinde çeşitli şekillerde yaşamaktadır. Dede Korkut hikâyelerinin kahramanları olan kırk Oğuz yiğidi, diğer kabilelerden kız kaçırarak topluca evlenme geleneğinin bir bakiyesi olarak genellikle aynı anda kırk kızla evlenir. Bu kırk yiğit ve kırk kız birbirlerine sağdıçtır. Anlaşıyor ki, '*sağdıç*' çok eski devirlerde evlenme müessesesi ile bağlı bir terim olmuştur (İnan, 1998-I: 302). Dobrovits'nin verdiği bilgiye nazaran, eski bir Talas yazıtının metninde '*otuz oğlan sağdıçları*' ifadesi yer almıştır (Dobrovits, 2009: 67-74). Bu '*otuz oğlan sağdıçları*' herhalde Dede Korkut hikâyelerinin yiğitleri gibi, bir boyun topluca evlenen ve birbirlerine sağdıç

olan otuz yiğidi olmalıdır. Sağdıç sözünün 'arkadaş, dost' anlamları haricinde birçok anlamı olmalıdır. Sağdıç: 'Hesap' (EUTS: 127) demek olduğuna göre, 'sağdıçlık' iktisadî bir kurum olarak, 'kazançta iştirak halinde olmak' anlamına gelmelidir. Nitekim EUTS'de Sağdıçlık(-g): "Mensup olmak, ilgili, ait, müteallik" (EUTS: 127; EDPT: 807) demektir. Diğer yandan 'sağ'; 'hububat ölççeği' ve 'sütü sağılan sürü', -dıç/ -diç: işlevi belli olmayan, çok nadir görülen ve işlek olmayan, sa:ğ: 'samimi' > sağdıç 'yakın arkadaş, dost' '-daş > -dış ~ -dıç/ -diç' iştirak eki -dıç/-diç, -da:ş/-de:ş, (Clauson, 2007: 189, 191) olduğuna göre 'sağdıçlık' yaylacı ve ekinciler için 'üründe iştirak halinde olmak' demektir.

149- **Sağmıç:** **صاعجی**: "Düşünce, emel, ümit, tasavvur, fikir, maksat" (Dresden 35/1). *Sağmı-* Sanmak, zannetmek, sözle yardım etmek" (DLT II: 153). *Sağ:* "Akıl, zeyreklik, anlayış. Oğuzca" (DLT III: 153, 154). *Sa:ğ:* "Sober, health, sobriety, good health, the right side" (EDPT: 803). *Sağmı-* "To, think, to desire or to think anxiously about something, to be worried and the like" (EDPT: 812). *Sağmıç ~ sağmığu:* "Fikir, düşünce, niyet tasavvur, istiğrak" (EUTS: 128). *Sağmı-* "Düşünmek, plân yapmak, kederlenmek" (Gabain, 2007: 292). *PTurk.* "sağ healthy: OTurk. *saγ* (OUygh.); Karakh. *saγ* (MK); Tur. *saγ, sā*; Gag. *sā*; Az. *saγ*; Turkm. *saG*; Sal. *sax* 'right' (CCЯ); Khal. *sāγ*; MTurk. *saγ* (Pav. C., AH); Uzb. *сγ*; Uygh. *saγ*; Krm. *saw*; Tat. *saw*; Bashk. *haw*; Kirgh. *sō*; Kaz. *saw*; KBalk. *sav, sau*; KKalp. *saw*; Kum. *saw*; Nogh. *saw*; *sawlaw* 'whole, all'; SUygh. *saγ*; Shr. *saγ*; Oyr. *sū, su*; Chuv. *сѣв*" (EDAL: 1224). Sağdıç *hk.bkz.* (İnan, 1998-I: 301-302).

150- **Sağış:** **صاغش** "Sayı, hesap, adet, sayma, sayış" (Dresden 6/9). *Sakış:* "Sayma, sayış" (DLT III: 247). *Sakış (sa:kış):* "Counting, calculation, thought, care, worry" (EDPT: 816). *Sakış:* "düşünce, madde, endişe, kaygı, hesap" (EUTS: 128). *Sakış ~ sağış ~ sağış:* "Sayma, ölçü" (Gabain, 2007: 292).

151- **Sak:** **ساق**: "Uyanık, tetikte" (Dresden 264/4). *Sak:* "İşte uyanık ve zeyrek olan" (DLT I: 133). *Sak:* "Awake, alert' and the like" (EDPT: 803). *Sak:* "Özenli, dikkatli, itinalı" (EUTS: 128). *Sak:* "Dikkatli" (Gabain, 2007: 292). *Sak:* "Uyanık, açık gözlü, uykusu hafif" (KBS-II: 715).

152- **Sakaç:** **صتاج**: "Ekmek pişirilen saç" (Dresden 105/7). *Saç:* "Tava: (DLT III: 147). *Sa:ç (sa:c):* "An iron plate for baking; a frying-pan and the like" (EDPT: 794). *PTurk.* "siāč 1 white copper, tin 2 pan: Karakh. *sač* 2 (MK); Tur. *sač* 2; Gag. *sačaq* 'tripod'; Az. *sač* 2; Turkm. *sāč* 2; MTurk. *sač* (AH), *sač* (Pav. C.) 2; Chuv. *šv^wvb^wś, šuš, šoš*" (EDAL: 1334). *Saç:* "Tava, üzerinde ekmek, yufka gibi yiyecekler pişirilen aygıt" (KBS-II: 709). "Oğuzlar bazı isim ve fiillerdeki birkaç harfi birden atarlar" (DLT III: 291).

153- **Saksağan:** **صقسانة**: "Saksağan" (Dresden 188/12). *Saksağan;* "Saksağan" (DLT I: 439). *Sağızğa:n:* "Magpie" (EDPT: 818). *Saksağan:* "Karnı ak, kanatları ve kuyruğu kül rengi, diğer yerleri parlak, kara, uzun kuyruklu kuş (Pica pica)" (TDES-II: 352). *PTurk.* "sag+sgan magpie: Karakh. *saγızğan* (MK); Tur. *saksayan*; Gag. *saqsan, saqsān*; Az. *saγsaγan*; Turkm. *saqasGan*; Sal. *sāxsāγan*; MTurk. *saqızγan* (Abush., Pav. C.), *saqsayan* (Pav. C.); Uzb. *zayizγan*; Uygh. *seγizγan*; Krm. *sawusqan*; Tat. *sawısqan, sajısqan*; Bashk. *hajığqan*; Kirgh. *saγızγan*; Kaz. *sawısqan*; KKalp. *sawısqan*; Kum. *sawusγan*; Nogh. *sawısqan*; SUygh. *saqısqan*; Khak. *sāsxan*; Shr. *saγısqan*; Oyr. *sağısqan*; Tv. *sāsqañ*" (EDAL: 1202). *Saksağan:* "Kargagillerden, karnı beyaz kanatları ve kuyruğu kül rengi, diğer yerleri parlak, kara, uzun kuyruklu ve seke seke yürüyen bir kuş" (KBS-II: 720).

154- **Salın-** **سالىن**: “Bırakılmak, konulmak” (Dresden 122/13). **Sal-**: “Atmak, göndermek, götürmek” (DLT II: 24). **Salın-**: “Sarkmak. *Yinçü kulaktın salındı*: İnci kulaktan sarktı. Her sarkan şeye de böyle denir” (DLT II: 154). **Salındı**: “Atılan, çıkarılan” (DLT I: 449). **Sal-**: “Basically, ‘to move (something Acc), to put into motion, with some implication of violent motion and a wide range of extended meanings” (EDPT: 824). **Salın-**: “Of *sal-* with a wide range of meanings. *Yinçü kulak: tın salındı*: ‘The pearl hung from the ear’; also used of anything that was hanging from something” (EDPT: 827). **Salındı**: “A swell at sea; swaying about” (EDPT: 828). **Salınmağ**: “Salınmak, dikilmek” (EUTS: 128). **Sal-**: “Salmak” (Gabain, 2007: 292). **PTürk**. “*sal- 1 to put, throw 2 to drop, lower 3 tax 4 heavy: OTürk. *sal-* 1 (OUygh.); Karakh. *sal-* 1,2 (MK, KB); Tur. *sal-* 1, *salğın* 3; Gag. *sal-* 1; Az. *sal-* 2; Turkm. *sal-* 1; Sal. *sal-* 1; Khal. *sal-* 1; MTürk. *sal-* 1 (Pav. C., Abush.); Uzb. *sal-* 1; Uygh. *sa(l)-* 1; Krm. *sal-* 1; Tat. *sal-* 1, *sal-ın* 3; Bashk. *hal-* 1; Kirgh. *sal-* 1; Kaz. *sal-* 1; KBalk. *sal-* 1; KKalp. *sal-* 1; Kum. *sal-* 1; Nogh. *sal-* 1; SUygh. *sal-* 1, *sal-ı* 4; Khak. *sal-* 1, *sal-ın* 4; Shr. *sal-* 1; Oyr. *sal-* 1; Tv. *sal-* 1; Tof. *sal-* 1; Chuv. *sol-* 1, *solım* ‘heaviness’ > **PTürk**. “*salma/ *salıu 1 sling 2 horse noose 3 snare 4 button hole: Karakh. *salıu* (MK)1; Khal. *salı* 1; MTürk. *salma* 3 (Pav. C.); Uygh. *salma* 4; Bashk. *halmawır* 1; Kirgh. *salmör* 1; Kaz. *salma* ‘ornamental bands in a yurt’; Khak. *salba* 1 (Sag.); Chuv. *solb* ‘bracelet’ (EDAL: 1227). **Sal-**: “Bırakmak, koyuvermek” (KBS-II: 722). Bu sebeple bu maddenin aşağıda 155. sırada işlenen ‘*salkum*’ maddesi ile birlikte ele alınması gerekir.

155- **Salkum**: **سالكوم**: “Salkım” (Dresden 160/7). **Salkım**: “Üzüm gibi, birçoğu bir sap üzerinde bir arada bulunan yemiş” (KBS-II: 725). ‘*Salkım*’ sözünün öz Türkçe bir sözcük olduğu ve ‘*sal-*’ fiilinden yapıldığına şüphe yoktur. Bu sözün ‘üzüm bağı’ anlamındaki ‘*asma*’ sözünün kökü olan ‘*as-*’ fiili ile de ilişkili olduğu açıktır. **As-**: “Asmak” (DLT I: 173). **As-**: (?a:s-): “To hang, suspend, on something” (EDPT: 240). **As-**: “Asmak” (Gabain, 2007: 262). **As-**: “Bir şeyi aşağıya sarkacak biçimde bir yere ilştirip sarkıtmak” (KBS-I: 83). **Sal-**: “Toplamak, toplu hale getirmek. *Suw yıgaçığ saldı*: Su, ağacı saldı, topladı” (DLT II: 24). **Sal-**: “Basically ‘to move, to put into motion’ with some implication of violent motion and a wide range of extended meanings. *Suw yıgaçığ saldı*: The water washed away the wood” (EDPT: 824). **Sal-**: “Salmak” (Gabain, 2007: 292). **Salmağ**: “Salmak, koymak” (EUTS: 128). **Asma**: “Asmak işi, asılmış, asılı” (EUTS: 128). Clauson, *salkım* maddesi içinde yer alan bu sözcük için iki farklı anlam kaydetmiştir: ‘sarkan bir şey’ anlamındaki *sal-* ve türevi *salkım* sözcüğü ile ‘soğuk’ anlamının arasındaki bağlantının belirsiz olduğunu belirten Clauson, *salkım* sözcüğünün ‘soğuk’ anlamıyla yaşamadığını fakat kökteş biçimi olan *salkın* sözcüğünün ise bütün Çağdaş Türk dillerinde yaşadığını belirtir. **Salkım**: “Occurs in two quite different meanings, I. Cold, hoar-frost’ and the like and rather later. II. Something pendulous a bunch of grapes, ear-rings and the like” (EDPT: 826). Bu sebeple bu maddenin yukarıda 154. sırada işlenen ‘*salın-*’ maddesi ile birlikte ele alınması gerekir.

156- **Saman**: **صمان**: “Saman” (Dresden 281/5). **Saman**: “Saman. Çiğilce” (DLT I: 415). **Sama:n**: “Straw” (EDPT: 829). **Saman**: “Türlü ekinlerin taneleri ayrıldıktan sonra harmanda kalan parçalanmış sapları” (TDES-II: 354). **Saman**: “Saman” (EUTS: 128). **PTürk**. “*siāpan 1 straw 2 thorn: OTürk. *saman* (OUygh.); Karakh. *saman* (MK Cigil); Tur. *saman*; Gag. *saman*; Az. *saman*; Turkm. *sāman*; Khal. *sabana* ‘spike beard’; MTürk. *saman* (Pav. C., Ettuhf., Houts.); Uzb. *samān*; Uygh. *saman*; Krm. *saman*; Kirgh. *saman*, (R) *samal*; Kaz. *saban*; KKalp. *saban* ‘straw’, *sabat* ‘sedge’; Kum. *saman*;

Nogh. *saman*; Khak. *sabal* 'branches of coniferous trees'; Tv. *savañ*; Chuv. *šb^wma* 'angelica' (EDAL: 1282). *Saman*: "Türlü ekinlerin taneleri ayrıldıktan sonra kalan sapları ve daha çok bunların harmanda parçalanmış" (KBS-II: 720). *Saman* sözünün *saban* sözünden çıktığı açıktır (Eren, 1979: 8).

157- *Sarımsak*: **سرساق**: "Sarımsak" (Dresden 137/3). *Sarmusak* > *samursak*: "Sarımsak" (DLT I: 527). *Satun*: "Garlis" (EDPT: 802) > *Sarumsak*: "Garlic" (EDPT: 853). *Satun*: "Sarımsak" (EUTS: 131). *Samursak*: "Bir bahçe bitkisi 'Allium satium). Ağızlarda *samursak* olarak da geçer. Bu biçimin göçüşme (métathèse) sonunda olduğu açıktır" (TDES-II: 357). *PTurk*. ".*sarımsak 1 garlic 2 rhubarb: Karakh. *sarmusaq*, *samursaq* 1 (MK); Tur. *sarmısak* 1; Gag. *sarmusaq* 1; Az. *sarımşaG* 1; Turkm. *sarımşaQ* 1; Sal. *samsax* 1; Khal. *sarımşaQ* 1; MTurk. *sarımşaQ* 1 (Pav. C.); Uzb. *sarimsaq* 1; Uygh. *samsaq* 1; Krm. *sarımşaQ* 1; Tat. *sarımşaQ* 1; Bashk. *harımshaq* 1; Kirgh. *sarımşaQ* 1; Kaz. *sarımşaQ* 1; KBalk. *sarımşax* 1; KKalp. *sarımşaQ* 1; Kum. *samursaq* 1; Nogh. *sarımşaQ* 1; SUygh. *samsaq* 1; Tv. *sarapsa*" (EDAL: 1233). *Samursak*: "Sarımsak" (KBS-II: 728). Türkçede '*sarımsak* > *sarmusak* > *samursak*' sözünün etimolojisi ve yapısı hakkında tartışmalar vardır (Stachowski, 1994: 171-172).

158- *Sav-*: **ساول**: "Savmak" (Dresden 5/10). *Savul-*: "Savulmak, güneş inmek" (DLT I: 106). *Sav-*: "To drive away, repulse, avoid, escape from; bring to an end let loose" > *savul-*: "To stand aside, get out of the way and the like" (EDPT: 788). *PTurk*. ".*sab- 1 to be stopped, hindered, discontinued 2 to stop, finish 3 to turn off (the road) 4 to get rid of 5 to turn downwards, decline 6 to pass, pass away: Karakh. *savra*- 1, *savıl*- 5 (MK); Tur. *sav*- 4, *savuş*- 6; Gag. *sauş*- 6; Az. *sovul*- 2, *sovuş*- 6; Turkm. *sow*- 3, *sowul*- 2, 3; MTurk. *sav*- 3, 4 (AH, Pav. C.); Uzb. *saw*-, *sū*-, *sawul*-, *suwul*- (dial.) 2; Krm. *savuş*-" (EDAL: 1193). *Sav-*: "İstenmeyen birini başından uzaklaştırmak" (KBS-II: 741).

159- *Say*: **ساي**: "Düz, düzgün, dümdüz, cilâlı, kaygan, parlak" (Dresden 254/13). *Say*: "Kara taşlık yer" (DLT III: 158). *Sa:y*: "Originally 'an area of (level) ground covered with stones; stony desert" (EDPT: 858). *PTurk*. ".*saj 1 area covered with stones, stony desert, stony riverbed 2 shallow place, shallow: OTurk. *saj* 1 (OUygh.); Karakh. *saj* 1 (MK); Tur. *saj* 1 (dial.); Az. *saj* 1; Turkm. *saj* 1; MTurk. *saj* 1 (Pav. C.); Uzb. *saj* 1, *sajz* 2; Uygh. *saj* 1; Krm. *saj* 1; Tat. *saj* 1, *saj-ıq*- 'be shallow'; Bashk. *haj* 1; Kirgh. *saj* 1; Kaz. *saj* 1, *sajız*, *sajaz* 2; KBalk. *saj* 1; KKalp. *saj* 1, *sajız* 2; Kum. *saj* 1; Nogh. *saj* 1; Khak. *saj* 1, 2; Shr. *saj* 1; Oyr. *saj* 1; Tv. *saarış*; Chuv. *suǰbr çulǎ* (Anatri) 'pebble, rubble'; Yak. *ajān*" (EDAL: 1200). *Say*: "Düz, tabaka biçiminde ince yassı taş; iri büyük kaya; ekime elverişsiz, killi kumlu toprak; dik kayalık, taşlık yer" (KBS-II: 744).

160- *Sayru*: **صير**: "Hasta" (Dresden 155/10). *Sayru*: "Hasta" (KBS-II: 745). Mustafa Sarı, müstakil bir çalışmada Türk dilinde eş anlamlılık ve '*sayru* - *sökel*' sözleri konusunu ayrıntılı olarak incelemiştir (Sarı, 2012: 2219-2229).

161- *Segri*: **سگر**: "Seğirmek, sıçramak" (Dresden 24/7). *Sekre-*: "Seğirtmek" (DLT I: 142). *Sékri-*: "To jump" (EDPT: 822). *PTurk*. ".*sék- to jump: Karakh. *sekri*- (MK); Tur. *sek*-, *sejir*-; Az. *säk*-, *säjri*-; Turkm. *segre*- (arch.), *säkdir*- 'to gallop'; MTurk. *sek*-, *segri*- (Pav. C.); Uzb. *säkrä*-; Uygh. *säkrä*-; Krm. *säkir*-; Tat. *siker*-; Bashk. *hiker*-; Kirgh. *sekir*-; Kaz. *sekir*-; KBalk. *sekir*-; KKalp. *sekir*-; Khak. *segir*-; Shr. *segri*-; Oyr. *sekir*-, *segir*-; Chuv. *sik*-; Yak. *ekkirie*-; Dolg. *ekkirë*-" (EDAL: 1201). *Seğirt-*: "Çabuk adımlarla veya sıçrayarak yakın bir yere doğru yürümek" (KBS-II: 747).

162- *Seğsen-*: : “Ürpermek, birdenbire ürküp sıçramak, ansızın korkup ürpermek, ansızın korkup sıçramak” (Dresden 277/5). *Seğsen-*: “Birine vurmak için kolunu kaldırmak” (KBS-II: 748).

163- *Sep-*: : “Serpemek, saçmak” (Dresden 41/8). *Sep-* fiilinin, yakın anlamlısı olan *ser-* fiili sözcüğü ile birlikte değerlendirilmesi gerekir. Hatta ikisi birbirine karışarak ‘*serp-*’ şeklini almıştır. *Sep-*: “To equip, fit out’ and the like” (EDPT: 784).

164- *Ser-*: “Sermek, yere sermek, yere çalmak” (Dresden 180/11). *Seril-*: “Except perhaps in Uyğ. Can hardly be a Pass. *ser-* ‘which is normally intrans’ and presents some problems. In Kaş. It is clearly cognate to *serğek* and the Pass. **ser-* ‘to be fickle” (EDPT: 851).

165- *Ses-*: : “Ses” (Dresden 28/2). *PTurk.* “**ses* voice, sound: Tur. *ses*; Gag. *ses*; Az. *säs*; Turkm. *ses*; Khal. *säs, sas*; Uzb. *säs* (dial.); Krm. *ses*; Kaz. *ses*; KKalp. *ses*; Kum. *ses*; Nogh. *ses*; Chuv. *sazv*” (EDAL: 1270). *Sesin-*: Okunuşu şüpheli ve hapax bir veridir. Clauson bu konuda bütün ihtimal ve tereddütleri ortaya koymuştur (EDPT: 856). *Ses-*: “Kulağın duyabileceği titreşim” Dolayısıyla Gülensoy’un ‘*ses*’ sözcüğünün ‘*sesin-*’ fiili ile ilişkilendirilebileceği yönündeki yaklaşımı (KBS-II: 757) üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Türkçede *z-/s-* değişmesi yaygın ve bilindik bir durumdur. Bu bakımdan ‘*ses*’ sözcüğünün ‘*söz*’ sözcüğünden gelişmiş olması semantik bakımdan yadırganacak bir durum değildir. *Söz-*: “Söz” (DLT III: 124). *Söz-*: “Anything spoken’ the precise translation, ‘word, speech, statement, etc” (EDPT: 860). *PTurk.* “**sör* word, speech: OTurk. *söz* (OUygh.); Karakh. *söz* (MK); Tur. *söz*; Gag. *söz*; Az. *söz*; Turkm. *söz*; Sal. *söz*; Khal. *sez, söz*; MTurk. *söz* (AH, IM, Ettuhf.); Uzb. *söz*; Uygh. *söz*; Krm. *söz*; Tat. *süz*; Bashk. *hüð*; Kirgh. *söz*; Kaz. *söz*; KBalk. *söz*; KKalp. *söz*; Kum. *söz*; Nogh. *söz*; SUygh. *söz*; Khak. *sös*; Shr. *sös*; Oyr. *sös*; Tv. *sös*; Yak. *ös*; Dolg. *ös*.” (EDAL: 1298). *PTung.* “**siasi-n* noise, sound: Ul. *sési(n)*; Ork. *sési(n)*; Nan. *siası*” *PTurk.* “**ses* voice, sound: Tur. *ses*; Gag. *ses*; Az. *säs*; Turkm. *ses*; Khal. *säs, sas*; Uzb. *säs* (dial.); Krm. *ses*; Kaz. *ses*; KKalp. *ses*; Kum. *ses*; Nogh. *ses*; Chuv. *sazv*” (EDAL: 1270).

166- *Seyrek-*: : “Seyrek” (Dresden 247/11). *Sedhrek* (g): “Seyrek” (DLT I: 477). *Sedrek*: “I. Rare, scarce, II. Of forests, crops etc, sparse. *Sirek*: rare. *Si:rek*: ‘rare’, sparse, loosely, woven” (EDPT: 802). *Sëdrëk*: “Seyrek, ince” (EUTS: 131). *PTurk.* “**sedre-* 1 to be rare, have wide intervals 2 gappy, rare, perforated: OTurk. *sedrek* 2 (OUygh.); Karakh. *sedre-* 1, *sedrek* 2 (MK); Tur. *sejrek* 2; Gag. *sirek* 2; Az. *sejräk* 2; Turkm. *sejrek* 2; Sal. *serex* 2; MTurk. *sejrek* 2 (AH); Uzb. *sijräk* 2; Uygh. *siräk* 2; Krm. *serek* 2; Tat. *sirä-* 1 (dial.), *siräk* 2; Bashk. *hiräk* 2; Kirgh. *sejrek* 2; Kaz. *sire-* 1, *sijrek* 2; KKalp. *sijrek* 2; Kum. *sijrek* 2; Nogh. *sijrek* 2; Chuv. *Sajra*” (EDAL: 1225). *Seyrek*: “Benzeri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı çok bunmayan, az rastlanan; uzun zaman aralıklarıyla, arada sırada” (TDES-II: 363). *Seyrek*: “Benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı, sık karşıtı” (KBS-II: 760).

167- *Sığır-*: : “Sığır” (Dresden 8/11). *Sığır*: “Sığır” (DLT I: 364). *Sığır*: “A large bovine” (EDPT: 814). *Sığır*: “Etinden ve sütünden yararlanan, boynuzlu büyük baş evcil hayvan” (TDES-II: 363). *Sığır*: “Geviş getirenlerden, boynuzlu büyük baş evcil hayvan” (KBS-II: 765).

168- *Sırça-*: : “Sırça, serçe parmak” (Dresden 118/9). *Seçe*: “Serçe kuşu. Oğuzca” (DLT III: 219). *Seçe*: “A sparrow” (EDPT: 795). *PTurk.* “**serçe* sparrow: Karakh. *seçe* (MK); Tur. *serçe*; Az. *särçä*; Turkm. *serçe*; Sal. *siča, sižä*; MTurk. *serçä* (Pav. C.); Chuv. *serzi*” (EDAL: 1326). *Serçe parmak* konusu

Yaşar Tokay ve Engin Çetin tarafından müstakil olarak etraflıca incelenmiştir (Tokay, 2012: 304-310; Çetin, 2012b: 1217-1227). *Parmak*: “Parmak. <* bar ‘sein’ ET. bar ~ bar ‘var, hep, mevcut” (KBS-II: 687). Ancak ‘bar’ değil ‘bar-’ olmalıdır. ‘Suk erngek’ buna bir delildir. *Seçe ~ serçe ~ sırça* konusu müstakil olarak incelenmiştir (Agyagási, 2005: 9-14).

169- *Sinir*: سِنِير: “Sinir” (Dresden 22/12). *Sinğir*: “Sinir” (DLT III: 362). *Sinir*: “Muscle, sinew” (EDPT: 841). *Sinir*: Sinir” (Gabain, 2007: 294). *PTurk*. “*sinir sinew: OTurk. *sinir* (OUygh.); Karakh. *sinir* (MK); Tur. *sinir*; Gag. *sinir*; Turkm. *sinir*; MTurk. *sinir* (AH, Pav. C.); Uzb. *sinir*; Krm. *sinir*; Tat. *señer*; Bashk. *hñir*; Kaz. *sinir*; KBalk. *sinir*; KKalp. *sinir*; Kum. *sinir*; Nogh. *sinir*; Khak. *sir*; Oyr. *sinir*; Tv. *sir*; Chuv. *švñbr*; Yak. *iñir*; Dolg. *iñir*” (EDAL: 1254). *Sinir*: “Sinir sisteminin merkezleriyle vücudun türlü üyeleri arasında bağlantı kuran organ” (TDES-II: 369). *Sinir*: “Sinir” (KBS-II: 785).

170- *Soğman*: صَوْمَان: “Çizme, konçlu ayakkabı, edik” (Dresden 211/1). *Sokman*: “Bir tür uzun konçlu çizme. < sok- + -man” (TDES-II: 373). *Sokman*: “Bir tür uzun konçlu çizme” (KBS-II: 793).

171- *Som*: صَوْم: “Som, yekpare” (Dresden 207/12). *Som*: “Som, içi dolu madenden olan şey. *Son altun*: Som altın” (DLT III: 138). Clauson, *sun* sözünün Çince alıntı (< ts’un’bir uzunluk ölçüsü; Çin adınının onda bir’ olduğunu belirtir” (EDPT: 832). *Som*: “İçi dolu olan ve dışı kaplama olmayan, katışksız” (KBS-II: 797).

172- *Sömür*: سَمُور: “Sömürmek” (Dresden 213/13). *Sömür*: “Sömürmek” (DLT II: 85). *Sömür*: “Yiyecek içecek için’, hepsini birden yiyip bitirmek, silip süpürmek bir kimseden veya bir şeyden haksız ve sürekli çıkarlar sağlamak” (KBS-II: 807).

173- *Söyken*: سَوَيْكِن: “Yaslanmak, dayanmak” (Dresden 123/7). *Söke*: “Diz üstü çökme” (DLT II: 21; III: 230). *Sökün*: “Diz çökmek, çöker görünmek. *Er begge sökündi*: Adam beyin önünde diz çöktü” (DLT II: 154). *Söke*: “To kneel down’ both the same” (EDPT: 819). *Sökün*: “Sök-, *Er begke sökündi*: The man knelt before the beg” (EDPT: 819). *PTurk*. “*sök- to kneel: OTurk. *sök*-, *sökit*- (OUygh.), *sökür*- (Orkh.); Karakh. *sök*- (MK, KB), *sökit*- (MK); Tv. *sögej*-, *sögürü*-” (EDAL: 1305). *Söyke*: “Diz üstü çökme” (KBS-II: 809).

174- *Sunçur*: صَنْقُور: “Sunçur kuşu, doğan, şahin” (Dresden 280/12). *Sonçur*: “Sonçur kuşu, yırtıcı kuşlardan birinin adıdır. Bu *toğril* kuşundan küçüktür” (DLT III: 381). Eski Türkçe ‘*sinçur*’dan gelişmiştir (EDPT: 838).

175- *Süğsün*: سُوْغْسُون: “Ense” (Dresden 185/3). *Süksün*: “Ense. Yerel ağızlarda ‘*süğsün*’ ve ‘*süysün*’ olarak da kullanılır. Eski sözlüklerde ‘*süksün*’ olarak geçer. Kökenini bilmiyoruz” (TDES-II: 378). *Süksün*: “Ense; eğri boyunlu” (KBS-II: 818).

176- *Şaş*: شَاش: “Şaşmak, sapmak, yolunu şaşırarak, kaybolmak” (Dresden 34/2). *Saş*: “Ürkmek. *Saş at*: Ürkek at” (DLT III: 152). *Saş*: “To be astonished, startled and the like. *Saş at*: A horse which is given to kicking and shying” (EDPT: 856). *Şaş*:- Umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay, bir olgunun karşısında şaşkın bir duruma gelmek” (KBS-II: 840).

177- *Tağarcık*: طَاجَرُكُ: “Dağarcık” (Dresden 49/13). *Tagar*: “Dağarcık, içerisine buğday ve başka şeyler konan nesne, harar” (DLT I: 411). *Tağar*: “A large container’, ‘a sack for containing wheat

and other things" (EDPT: 471). *PTurk.* "*(i)agar(a) 1 an earthenware dish 2 trough: Karakh. *tağara* (Tefs.) 1; Tur. *tağar* 'dish' (Osm.); Turkm. *tagara* 2; Uzb. *tağar* 1; Tat. *tağaraq* 2; Tv. *tāqtāğ* 'barrel' (EDAL: 1429). Osman Fikri Sertkaya bu konuyu müstakil olarak incelemiştir (Sertkaya, 2012: 84-90).

178- **Ṭam-**: طام: "Damlamak" (Dresden 199/8). *Tam-*: "Damlamak. *Suw tamdı*: Su damladı" (DLT II: 26). *Tam-* (d-): "To drip. *Su:v tamdı*: The water (etc) dripped" (EDPT: 503). *Tamizmağ*: "Damlatmak" (EUTS: 146). *Tamiş-*: "Damlatmak" (Gabain, 2007: 296). *PTurk.* "*(i)dam 1 drop 2 to drop: Karakh. *tam-* 2 (MK); Tur. *dam-* 2; Gag. *dam-na* 1; Az. *dam-* 2; Turkm. *dam-* 2; MTurk. *tam* 1 (Abush.), *tam-* 2 (Sangl.); Uzb. *tam-*; Uygh. *tam-* 2; Krm. *tam-* 2; Tat. *tam-* 2; Bashk. *tam-* 2; Kirgh. *tam-* 2; Kaz. *tam-* 2; KBalk. *tam-* 2; KKalp. *tam-* 2; Kum. *tam-* 2; Nogh. *tam-* 2; Oyr. *tam-* 2; Tv. *dam-d* 1; Tof. *tam-d* 1; Chuv. *tom-la-* 2; Yak. *tammax*" (EDAL: 1364). *Dam-*: "Damlamak" (KBS-I: 264).

179- **Ṭari-**: طاري: "Darı" (Dresden 125/10). *Tariğ*: "Ekin, bitki, arpa, tane, tohum, zahire. Bu genel bir addır. Bütün Türklerce 'buğday'; yalnız olarak Oğuzlarca 'darı'. Bu kullanım yanlıştır; onlar buğdaya 'aşlık' derler" (DLT I: 373). *Tariğ*: "Crop, cultivated land, wild millet" (EDPT: 538). *Tariğ*: "Darı, hububat, ekin, ekilmiş tarla" (EUTS: 148). *Tariy*: "Saat" (TTT: 501). *Tariğ ~ tarağ*: "Ekin, ahfat, nesil" (Gabain, 2007: 297). *Darı*: "Tohumları buğday yerine besin olarak kullanılan bir bitki, panicum" (TDES-I: 105). *PTurk.* "*(i)darı-g millet: OTurk. *tarığ* (OUygh.); Karakh. *tarığ* (MK); Tur. *darı*; Gag. *darı*; Az. *darı*; Turkm. *darı*; Sal. *darı*; MTurk. (MKypch.) *tarı* (CCum., AH); Uzb. *tariq*; Uygh. *teriq*; Krm. *tarı*, *darı*; Tat. *tarı*; Kirgh. *tarı*; KBalk. *tarı*; KKalp. *tarı*; Kum. *tari*; SUygh. *tarığ*; Khak. *tarığ*; Shr. *tarā* (possibly < Mong.); Oyr. *taral* 'angelica' (?); Tv. *tarā* (possibly < Mong.); Tof. *darā* (possibly < Mong.); Chuv. *tār* 'corn' (EDAL: 1356). *Darı*: "Darı, mısır" (KBS-I: 267). Temelde göçebe olan Türk toplumu, aynı zamanda tarımla da ilgilenmiştir. Bunu, 'tarı-', 'ek-', tarla (< *tariğ*), darı (< *tariğ*), ekin, saban, buğday, amaç (çiftçi aletleri) ve saman gibi tarla tarımı ile ilgili temel kavramların Türkçe olmasından ve Eski Türkçe döneminden beri kullanılmasından anlayabiliyoruz. Türkçede 'darı' ve onunla bağlantılı olan 'tarla' sözcükleri Abdülkadir İnan tarafından (İnan, 1998-II: 313-315), 'äk-', 'tarı-' ve 'tariğci' fiilleri, isimleri ve türevleri ise Bülent Gül tarafından (Gül, 2009: 291-316; Gül, 2012: 99-120; Gül, 2016: 85-96) incelenmiştir. Bu maddenin yukarıda 52. sırada ele alınan *darı*- maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.

180- **Ṭarvandur-**: طاروندور: "Davrandırmak" (Dresden 289/8). *Tavran-*: "Davranmak" (DLT II: 240). *Tavrat-*: "Acele etmek, acele ettirmek, davrandırmak" (DLT II: 330). *Tavran-* (d-): "*Tavran-* of *tavra-*: properly 'to hurry, be quick' but whit extended meanings" > *tavrat-* (d-): "*Tavra-*: 'to hurry, hustle, to twist, spin" (EDPT: 444). *PTurk.* "*(i)dabra- to hasten, be in a hurry: OTurk. *tavra-* (OUygh.); Karakh. *tavra-* (MK); Tur. *davran-*; Khak. *tabıra-*; Shr. *tabıraq* 'quickly'; Tof. *dıra-q* 'quick" (EDAL: 1355). *Davran-*: "Bir kimseye veya bir şeye karşı belli tavır takınmak; bir şeye el atmak; bir işi yapmaya hazır olmak, hazırlanmak" (KBS-I: 268).

181- **Ṭavşan-**: طاوشان: "Tavşan" (Dresden 255/4). *Tavişgan*: "Tavşan" (DLT I: 513). *Tavişgan:n*: "Here" (EDPT: 447). *Tavşan*: "Tavşan" (EUTS: 150). *Tavişkan ~ tavişgan ~ twiškam*: "Tavşan" (Gabain, 2007: 297). *Tavşan*: ">davşan 'eti yenen, postundan yararlanan, hızlı koşan bir hayvan türü" (TDES-II:

397). *PTurk.* “*tabılgan hare: OTurk. *tabışyan* (Orkh., O Uygh.); Karakh. *tavışyan* (MK, IM), *tavšan* (IM); Tur. *tawšan*; Gag. *tawšan*; Az. *dowšan*; Turkm. *towšan*; Sal. *töšen* (CCЯ); Khal. *dovuşyan*; MTurk. *tawuşqan* (Sangl., Abush.); Uzb. *toşqan*; Uygh. *toşqan*; Krm. *tawšan*; KKalp. *tawšan*; Kum. *tawšan*; Nogh. *tawšan*; SUygh. *töşqan*; Yak. *tabışxan*” (EDAL: 1408). *Tavşan*: “Taşangillerden, uzunluğu 70cm, eti yenen, hızlı koşan postundan yararlanan bir memeli türü” (KBS-II: 870).

182- **Tay**: طای: “Tay, at yavrusu” (Dresden 184/2). *Tay*: “Tay” (DLT III: 158). *Ta:y*: “A one or two-year old foal’ older than a *kulun*. A Colt” (EDPT: 566). *Tay*: “Üç yaşına kadar olan at yavrusu” (TDES-II: 398; KBS-II: 872).

183- **Tayın**: طاین: “Kaymak, sürçmek” (Dresden 186/3). *Tay*:- “Kaymak” (DLT III: 244). *Tayıt*:- “Kaydırmak” (DLT II: 326). *Taytur*:- “Kaydırmak, sıyındırmak” (DLT III: 192). *Tay*- (?ta:y-): “To slip, slide, slip up’ and the like” > *tayıt*:- Hapax bir veridir > *taytur*- Clauson, Kâşgarlı’nın verdiği bilgileri nakletmekle yetinmiştir (EDPT: 567). *Tay*:- “Kaymak” (Gabain, 2007: 298). *PTurk.* “*tāj- to slide: OTurk. *taj*- (O Uygh.); Karakh. *taj*- (MK); Tur. *taj*- (dial.); Turkm. *tāj*-; MTurk. *taj*- (Sangl.); Uzb. *taj*-; Uygh. *taj*-; Krm. *taj*-; Tat. *taj*-; Bashk. *taj*-, *taj*ʃ-; Kirgh. *taj*-; Kaz. *taj*-; KBalk. *taj*-; KKalp. *taj*-; Kum. *taj*-; Nogh. *taj*-; SUygh. *taj*-; Khak. *taj*- (dial.); Shr. *taj*-; Oyr. *taj*- (dial. Kumd., Leb.); Tv. *taj*-; Tof. *taj*-” (EDAL: 1391). *Kay*:- Düz, ıslak veya kaygan bir yüzey üzerinde sürtünerek kolayca yer değiştirmek” > *kaydır*:- “Kaymasını sağlamak, kaymasına yol açmak” (KBS-I: 482).

184- **Tek**: تک: “Tek, eş, emsal” (Dresden 101/13). *Tek*: “Tek, sadece” (DLT I: 334). *Tek*: “Benzetme kelimesi” (DLT III: 155). *Tek*: “Only, like” > *tek*: “Silent, silently” (EDPT: 475). *Täk*: “Yalnız” (EUTS: 152). *Täk* ~ *täg*: “Oder, stat” (TTT: 502). *PTurk.* “*tek 1 odd 2 only, solitary 3 understanding nothing 4 zero 5 vain, in vain: OTurk. *tek* 2 (O Uygh.); Karakh. *tek* 2 (MK, KB); Tur. *tek* 1, 2; Gag. *tek* 1, 2; Az. *tak* 1, 2; Turkm. *täk* 1, 2; MTurk. *tek* 2 (Sangl.); Krm. *tek* 2; Tat. *tik* 2; Bashk. *tik* 2; Kirgh. *tek* 5; Kaz. *tek* 2; KBalk. *tegaran* 2; KKalp. *tegin* 2; Kum. *tek* 2; Nogh. *tek* 2; Khak. *tik* 3; Shr. *tek* 5; Tv. *tik* 3, *tek* 3, 4. Turk. > Mong. Khalkha *teg* ‘zero’, Kalm. *Teg* ‘kurz, niedrig” (EDAL: 1413). *Tek*: “Yalnız, sadece” (KBS-II: 874).

185- **Teke**: تکە: “Teke” (Dresden 221/5). 74. sıradaki ‘*erdil*’ maddesinde gösterilen veriler ve değerlendirmeler kifayet edecektir.

186- **Tepel**: تېپىل: “Alnı beyaz, kaşga, tepel” (Dresden 37/7). *Tepel*: “Alnında ak leke olan, inek, öküz vb. hayvanlar” (TDES-II: 402; KBS-II: 881).

187- **Tepser**:- تېسىر: “Dudaklar kabarmak, büzölmek, uçuklamak” (Dresden 58/13). *Tepser*- sözü Anadolu’da korumaya yaklaşmak, nemi azalmak anlamında kullanılmaktadır.

188- **Tiñdür**:- تىندۈر: “Dindirmek” (Dresden 278/3). DLT’de ‘*rahat ettirmek, dinlendirmek*’ anlamındaki ‘*tındur*-’ (DLT II: 176) fiilinin bağlam itibarıyla bu konu ile alakası olmaması gerekir. “Oğuzlar, bir kimseye söz söyletmek istemedikleri zaman ‘*tınma*’ derler. Bu, ‘*susma*’ demektir; öbür Türkler ‘*tın*’ derler, ‘*sus*’ anlamınadır. Bunlar, ‘*tınma*’ dedikleri zaman ‘*susma*’ anlamı anlaşılır; Oğuzlar burada yanlışlardır” (DLT II: 28). *Tındur*- (*d*-): “To cause to rest’, To pacify, allow to rest’ ‘to bring (a boat) to rest” (EDPT: 518). *Din*:- “Sona ermek, bitmek, durmak, (ses) susmak, kesilmek” (KBS-I: 285).

189- **Doğru**: طوي: “Doğru ‘edat” (Dresden 135/9). *Togru*:- “Doğrulmak, yönelmek” (DLT II: 80). *Toğuru*: (d-): “Originally (physically) ‘straight’ hence metaph. ‘straight, honest, upright, true” (EDPT: 473). *Doğru*: “Doğru” (EUTS: 159). *Doğru*: “Doğru” (KBS-I: 292). Pervin Çapan tarafından Türkçede ‘eğri’ ve ‘doğru’ sözcükleri üzerine müstakil çalışmalar yapılmıştır (Sertkaya, 1988: 175-181; Çapan, 2011: 381-396).

190- **Tolu**: طلو: “Dolu ‘Yağan dolu” (Dresden 133/6). *Tolu*: “Gökten yağan dolu, tolu” (DLT III: 233; EDPT: 491; EUTS: 160; KBS-II: 907). *Tolu*: “Viel, vollständig” (TTT: 505). *Tolu*: “Dolu” (Gabain, 2007: 301). *PTurk*. “*dolu hail: OTurk. *tolı* (OUygh.); Karakh. *tolı* (MK, KB); Tur. *dolu*; Gag. *tolu*; Az. *dolu*; Turkm. *dolı*, (A-B) *dölı*; Khal. *tölı*; MTurk. *tolı* (MA), *tolu* (Sangl., Pav. C.); Uzb. *dülü*; Uygh. *tolı* (dial.); Kaz. *dolı* (dial.); Khak. *toŋ-dol* (*toŋ*- ‘frozen’); Tv. *dolu*; Yak. *tolon*; Dolg. *tolot*” (EDAL: 400).

191- **Torba**: تورب: “Torba” (Dresden 281/5). *Tor*: “Tuzak, kuş ve balık avlanan ağ” (DLT III: 121). *Tor*: “A net for catching birds or fish” (EDPT: 528). *Torba*: “İplik, kıl gibi şeylerden dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen küçük çuval” (TDES-II: 414). *Tor*: “Ağ” (Gabain, 2007: 301). *PTurk*. “*tor net for catching birds or fish: OTurk. *tor* (OUygh.); Karakh. *tor* (MK, KB); Tur. *tor*; Az. *tor*; Turkm. *tor*; Khal. *tür*; MTurk. *tor* (Abush., Sangl.) ‘net, hair net’; Uzb. *tor*; Uygh. *tor*; Bashk. *tor*; Kirgh. *tor*; Kaz. *tor*; KKalp. *tor*; Kum. *tor*” (EDAL: 1449). *Torba*: “Genellikle iplik, kıl gibi malzeme ile örülen ağ” (KBS-II: 918). Türkçede ‘torba’ sözcüğünün aidiyeti ve yapısı konusu, iki değerli bilim adamımız Prof. Dr. Tuncer Gülensoy ile Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya arasında hararetli tartışma sebebi olmuştur (Gülensoy, 2012: 366-370; Sertkaya, 2011: 493-499; Sertkaya, 2012: 84-90).

192- **Tul**: طال: “Dul” (Dresden 232/6). *Tul*: “Dul kadın” (DLT I: 468). *Tu:l* (d-): “Widow’ and perhaps also ‘widower’ with a word attached to indicate the sex” (EDPT: 490). *Tul*: “Dul” (EUTS: 165). *Tul*: “Dul” (Gabain, 2007: 302). *PTurk*. “*dul(k) widow, widower: OTurk. *tul* (Orkh., OUygh.); Karakh. *tul* (MK); Tur. *dul*; Gag. *dul*; Az. *dul*; Turkm. *dul*; MTurk. *tul* (Pav. C.); Uzb. *tul*; Uygh. *tul*; Krm. *tul*; Tat. *tül*; Bashk. *tül*; Kirgh. *tul*; Kaz. *tül*; KKalp. *tul*; Kum. *tul*; Shr. *tul*; Oyr. *tul*; Tv. *duljujaq*; Tof. *tuljuñaq*; Chuv. *tvbx* ‘orphan’; Yak. *tulājax* ‘orphan’; Dolg. *tulājak* ‘widow; orphan” (EDAL: 1383). *Dul*: “Dul, eşi ölmüş ya da eşinden ayrılmış kadın ya da erkek” (TDES-I: 123; KBS-I: 306). Bu konu ile ilgili olarak müstakil çalışmalar yapılmıştır (Eren-Alimov, 2013: 63-78; Özkan, 2013: 1-8; Kalafat, 2015: 19-30).

193- **Turaç**: طراج: “Sülün, bir cins sülün, sülüne benzer bir kuş, bir çeşit keklik” (Dresden 191/2). *Duraç*: “Sülüne benzer güzel bir av kuşu, çil kuşu (*Francolinus francolinus*” (TDES-I: 123). *Turaç*: “Sülüngillerden, uzunluğu 34cm olan, soyu azalmış bir kuş türü” (KBS-II: 933).

194- **Turu**: تورې: “Duru” (Dresden 19/7). *Turkun*: “Durgun” (DLT I: 440). *Turku:n* (d-): “Turuk-, ‘stationary, (of water) stagnant’ and the like” (EDPT: 540). *Duru*: “Bulanık olmayan, temiz, berrak” (KBS-I: 308).

195- **Turna**: طرنا: “Turna” (Dresden 191/2). *Turna*: Turna kuşu (DLT III: 239). *Turña*: (?d-): “Turna”: Eski Türkçede *turunya*, Orta Türkçede *turna* şeklindedir. Kıpçakça, Kumanca, Osmanlıca gibi tarihi Türk dillerinde de aynı şekilde geçmektedir. Azerice ve Türkmencede ise *durna* şeklindedir. Öte

yandan, Yakutçada bu kelime *turuva* şeklindedir (EDPT: 551). Bu konuda çok sayıda müstakil veya Türk dilinde kuş isimleriyle ilgili çalışma bulunmaktadır. *Turna*: “Sulak yerlerde ve bataklıklarda yaşayan, göçücü, iri bir kuş” (TDES-II: 418). *PTurk.* “*durunja crane: OTurk. *turuñja*; Karakh. *turna* (MK); Tur. *turna*; Az. *durna*; Turkm. *durna*; Tat. *torna*; Kirgh. *turuna*; Kaz. *tırna*; Tv. *duruja*; Tof. *duruja*, *turuja*; Chuv. *t^wrna*, (dial. Verkh.) *t^wrne*; Yak. *tur^wuja*” (EDAL: 1388).

196- **Tuz**: طوز: “Tuz” (Dresden 157/13). *Tuz*: “Tuz” (DLT III: 123). *Tuz*: “Güzellik” (DLT I: 296). *Tu:z* (?d-): “Salt” (EDPT: 571). *Tuz*: “Tuz” (EUTS: 167). *Tuz*: “Tuz” (Gabain, 2007: 303). *PTurk.* “*dūr (~ *-ū-) salt: OTurk. *tuz* (OUygh.); Karakh. *tuz* (MK, KB); Tur. *tuz*; Gag. *tuz*; Az. *duz*; Turkm. *düz*; Sal. *duz*, *düz*, *tuz*; Khal. *tüz*; MTurk. *tuz* (MA); Uzb. *tuz*; Uygh. *tuz*; Krm. *tuz*; Tat. *toz*; Bashk. *tođ*; Kirgh. *tuz*; Kaz. *tuz*; KBalk. *tođ*; KKalp. *duz*; Kum. *duz*; Nogh. *tuz*; SUygh. *duz*; Khak. *tus*; Shr. *tus*; Oyr. *tus*; Tv. *dus*; Tof. *tus*; Chuv. *t^wvar*; Yak. *tūs*; Dolg. *tūs*” (EDAL: 398). *Tuz*: “Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri koruma ve tatlandırmada kullanılan billürsu madde” (TDES-II: 420; KBS-II: 940). Emine Gürsoy Naskali ve Mesut Şen editörlüğünde müelliflerce ‘tuz’ hakkında telif edilen çalışmalar tertip edilerek ‘*Tuz Kitabı*’ adıyla neşredilmiştir (Tuz Kitabı, 2004). Türkçede ‘tuz’ sözcüğü Mesut Şen tarafından müstakil olarak incelenmiştir (Şen, 2004: 17-27).

197- **Tüken-**: ترکند: “Tükenmek, bitmek” (Dresden 63/1). *Tüke-*: “Tükenmek, bitmek, yetmek, kifayet etmek” (DLT III: 270). *Tüket-*: “Tüketmek, bitirmek” (DLT II: 309). *Tüke-*: “To come to an end; finish’ and the like” (EDPT: 479). *Tüken-*: “Of teke-: ‘To come to an end, be exhausted’ and the like” (EDPT: 484). *Tüket-* (*tüke:t-*): “To came to an end, finish’ and the like” (EDPT: 479). *Tükämäk*: “Bitmek, tükenmek” (EUTS: 168). *PTurk.* “*tüke- to come to an end: OTurk. *tüke-* (Orkh., OUygh.); Karakh. *tüke-* (MK, KB, IM); Tur. *tüken-*; Gag. *tüken-*; Az. *tükän-*; Turkm. *tüken-*; Khal. *tiken-*; MTurk. *tüken-* (Sangl.); Uzb. *tuga-*, *tugan-*; Uygh. *tügü-*; Krm. *tügen-*, *tigen-*; Tat. *tögen-*; Kirgh. *tügön-*; Kaz. *tüges-*; KBalk. *tügen-*; Kum. *tügen-*; SUygh. *tüke-*; Khak. *tügel-*; Shr. *tügen-*; Oyr. *tügen-*; Yak. *tüksü*, *tügüsü* ‘enough, completely” (EDAL: 1469). *Tüken-*: “Bitmek, sone ermek” (KBS-II: 942).

198- **Tuş**: توش: “Denk, eş, emsal” (Dresden 101/13). *Tuş*: “Denek, öğür, benzer” (DLT III: 125). *Tu:ş* (d-) “Basically ‘equal, equivalent’ hence ‘opposite to, facing” (EDPT: 558). *Tuş*: “Eş, arkadaşı” (EUTS: 166). *Tuś*: “Genosse” (TTT: 507). *Tuş*: “Arkadaş, rastlayan, uygun uygunluk” (Gabain, 2007: 302). *PTurk.* “*dül 1 companion 2 aim 3 meeting 4 side, direction 5 match, equal 6 opposite side: OTurk. *tuś* 1; Karakh. *tuś* 5, 6; Tur. *düş* (dial.) 3; Az. *tuś* 3; Turkm. *düş* 3; MTurk. *tuś* (Pav. C.) 3; Tat. *tüş* 4; Bashk. *tüş* (dial.) 4; Kirgh. *tuś* 4, 6; Kaz. *tūs* 6; KKalp. *tus* 6; Nogh. *tus* 4; Khak. *tus* 4; Oyr. *tuś* 3, 6; Tv. *duś* 4, 6; Chuv. *t^wl* 2; Yak. *tus* 4; Dolg. *tus*” (EDAL: 1473). Bu sözcüğün ‘tuş’ olarak düzeltilmesi gerekecektir (Caferoğlu, 1969: 67; Uysal, 2015: 87-100).

199- **Urlaş-**: اولش: “Bağrısmak, çağrısmak, uluşmak, büyük gürültü çıkarmak” (Dresden 3/3). Bu manayı veren Ergin (Ergin, 2009: 303) ‘ses, gürültü, haykırış’ anlamlarındaki ‘urı’ (DLT I: 87) sözünün tesirinde kalmıştır. *Urı*: ~ *orı*: “Shout, outcry, etc” (EDPT: 197). *Urıla-*: “Bağırarak, sesini yükseltmek” (DLT I: 309). *Örle-*: “Ö:r-: ‘to rise go up wars’ and the like” (EDPT: 230). *Urlaş-*: “Bağrısmak, çağrısmak” (DLT I: 239). *Orlaş-*: “*Orılaş*’ *orla-*: ‘to shout, etc. together” (EDPT: 230). *PTurk.* **orı* 1 shout, outcry 2 to make a noise, shout 3 to shout together: OTurk. *orla-* (OUygh.) 2; Karakh. *orı* 1, *orlaş-* 3 (MK); MTurk. *orı* (IM); Khak. *orlas-* 3; Oyr. *orla-* ‘to moo’, *orlas-*” (EDAL:

1062). *Ogur*: “Bir işte imkân ve fırsat” (DLT I: 53; EUTS: 172). *Ogur*: “Hayır ve bereket” (DLT I: 53). *Ogur*: “Vakit” (DLT I: 53). *Ogur*: “Karşılıklı ivaz. Oğuzca” (DLT I: 53). *Oğur*: “Zeit, Grund” (TTT: 487). *Uğur*: “Vakit, fırsat, sebep, dolayı, uğur” (Gabain, 2007: 304). Clauson sözcüğün bu anlamları konusunda geniş bir açıklama yapmıştır (EDPT: 89). Sözcüğün ‘*ogurlaş-*’ şeklinde okunması daha uygundur. Ancak ‘*ogurlaş-*’ın hangi manada olması gerektiği tartışılabilir. Bir bakıma buradaki bütün manalar uygundur. Bu konu Nesrin Altun tarafından incelenmiş, ‘*uğurlaşuban*’ şeklinde okunması ve ‘*uğurlaşarak*’ şeklinde anlaşılması önerilmiştir (Altun, 2010: 793-799). Sultan Tulu ise bu konuda farklı görüştedir (Tulu, 2013: 173-176).

200- **Uruğ**: **اورغ**: “Soy, cins, nesil” (Dresden 199/11). *Uruğ*: “Tane. Tohuma da ‘*uruğ*’ denir. *Uruğ ekti*: Tohum ekti. Hısımlara dahi buna benzetilerek ‘*uruğ*’ denir” (DLT I: 64). *Uruğ*: “Seed, pip, kernel. *Uruğ ekti*: He sowed seed” (EDPT: 214). *Uruğ*: “Nesil, kuşak, soy, torunlar, tohum, ekin” > *urluğ*: “Aile, soy, soy-sop” (EUTS: 174). *Uruğ*: “Tohum, ekin, uruk, nesil” (Gabain, 2007: 305). *PTurk*. “**urug* (~ **or-*) 1 seed 2 child, girl 3 kin, kind 4 relatives: OTurk. *uruγ* (OUygh.) 1, 3; Karakh. *uruγ* (MK, KB) 1, 3; Turkm. *urug* 3; MTurk. *uruγ* (Sangl.) 4; Uzb. *uruγ* 1; Uygh. *uruq* 1; Tat. *orlîq* 1; Bashk. *orloq* 1; Kirgh. *uruq* 3; Kaz. *urîq* 1; KBalk. *urluq* 1; KKalp. *urîq* 1; Nogh. *urlîq* 1; Tv. *uruγ* 2; Tof. *uruγ* 2; Chuv. *urb^wrb^w* 1; Yak. *urû* 4; Dolg. *urû*” (EDAL: 1187). *Uruk*: “Soy, sülale” (KBS-II: 970). Burada Türkçedeki ‘*ur*’ sözünün, ‘*habbe, tane, tohum, döl, kur, halka, kemer, kursak, soy, nesil*’ gibi anlamlarının da göz önünde bulundurulması gerekecektir (Sarıkaya, 2011: 1511-1524).

201- **Us**: **اوس**: “Sanmak, ummak” (Dresden 138/3). *Us*: “Sanmak. Oğuzca. *Men eyle usdum*: Ben öyle sandım” (DLT I: 166). *Us*: “To think, suppose’ *Men eyle usdum*: I thought thus” (EDPT: 241).

202- **Uy**: **اود**: “Uymak” (Dresden 8/4). *Uy*: “Uymak, birine bağlı olmak. *Ol meniñ birle uyu kap ol*: O, benimle bir kadından doğmuş gibi hısımdır” (DLT III: 146). “*Ol meniñ birle uyu ka:b ol*: He is my kinsman’ as if he was born in the same container” (EDPT: 578).

203- **Ügin**: **اوگن**: “Katlaşmak, mayalaşmak, uyuşmak, üyüşmek, pıhtılaşmak” (Dresden 105/7). *Üğüt*: “Sütü yoğurt yapmak için mayalamak” (KBS-II: 988).

204- **Ügit**: **اوگد**: “Övütmek, öğütmek” (Dresden 15/10). *Ügi*: “Öğütmek” (DLT III: 254). *Ügit*: “Buğday ve benzeri şeyleri öğütmek” (DLT I: 51). *Ögi*: “Okunuş şüphelidir. To grind’ to pulverize” (EDPT: 101). *Ögit*: “Grain, cleaned ready for grinding. Ground wheat, etc” (EDPT: 102). *Ögit*: “Of *ögi*: properly ‘to have ‘corn) ground’ in the medieval period lost its Caus. Meaning and came to mean simply ‘to grind, crush’ and the like” (EDPT: 103). *PTurk*. “**ük-* to grind, crush, rub: OTurk. *ögi-* (~ *ü-*) (OUygh.); Karakh. *ögi-* (~ *ü-*) (MK); Tur. *öjüt-*, *övüt-*; Gag. *üt-*; Az. *üjüt-* 2; Turkm. *üvi-*, *üvüt-* 2; MTurk. *ügit-* (AH); Uygh. *ük-* (dial.); Tat. *ük-* (dial.); Kirgh. *ük-*; Kaz. *ük-*; KKalp. *ük-*, *ügi-*” (EDAL: 1181). *Üğüt*: “Üğütmek (KBS-II: 988). ‘*Öğütmek*’ eyleminin asıl şeklinin *ögi-* değil *öğü-* olması gerekir.

205- **Üleş**: **اولش**: “Üleşmek, paylaşmak, bölüşmek, dağıtmak, taksim etmek” (Dresden 72/4). *Üle*: “Dağıtmak, yaymak, üleşirmek” (DLT III: 255). *Üleş*: “Paylaşmak, üleşmek” (DLT I: 189). *Ület*: “Paylaştırmak, dağıtmak” (DLT I: 214). *Ülüğ*: “Pay, nasip, hisse” ~ *ülük*: “Aslında ‘*pay*’ karşılığıdır” (DLT I: 62, 72). *Üle*: “To divide” (EDPT: 127). *Üleş*: “To divide, share” (EDPT: 154). *Ülüğ*: “Üle-

'share, portion' with some specific applications like 'chapter (of a book) and 'fraction' (EDPT: 153). *Ülüg*: "Üle-: 'share, part' (in the sense of one of several equal shares or parts); hence; metaph, 'destiny, fate' (EDPT: 142). *Ület*:- "To be divided" (EDPT: 132). *Ülgü*: "Hisse, kısım, parça, pay" (EUTS: 177). *Ülä*:- "Austeilen" > *ülüg*: "Glück, Antil" (TTT: 510). *Ülä*:- "Üleşmek, üleştirmek" > *ülüg*: "Hisse, kısmet, saadet" > *ülüş*: "kısım, fasıl" (Gabain, 2007: 306). Görüldüğü üzere '*ülüş*' sözcüğü '*üle*-' pay etmek' fiilinden -ş ile isim teşkilidir.

PTurk. "*üle- 1 to divide, distribute, endow 2 lot, endowment: OTurk. *üle*-, *üleš*- 1, *ülüg*, *ülüš* 2 (OUygh.); Karakh. *üle*-, *üleš*- 1, *ülüg*, *ülüš* 2 (MK, KB); Tur. *üleš*- 1, *üleš* 2; Turkm. *üle*, *ülüš* 2, *üle*-, *üleš*- 1; MTurk. *ülü* 2, *üle*- 1 (AH), *üleš*- 1, *üleš* 2 (Pav. C.), *ülüš* 2 (Abush., Pav. C.); Uzb. *uläš*- 1, *ulüş* 2; Uygh. *üläš*- 1, *ülüš* 2; Krm. *üleš*-, *ülüš*- 1, *ülüš* 2; Tat. *üläš*- 1, *ülüš* 2; Bashk. *üläš*- 1, *ülüš* 2; Kirgh. *ülöš*, *ülüš* 2; Kaz. *üles*- 1, *üles* 2; KBalk. *üleš*- 1, *üleš*, *ülüš* 2; KKalp. *üles*- 1, *üles* 2; Kum. *üleš*- 1; Nogh. *üles*- 1, *ülis* 2; SUygh. *ülis*- 2; Khak. *üle*- 1, *ülüš* 2; Shr. *üle*-, *üleš*- 1, *üleš*, *ülüš* 2; Oyr. *ülü*, *ülöš* 2, *üle*-, *üleš*-, *ülöš*- 1; Tv. *üle*- 1, *üleš* 2; Chuv. *vales*-" (EDAL: 1182). *Üle*:- "Paylaşmak" > *üleş*: "Pay" > *üleş*:- "Paylaşmak" (KBS-II: 989). *Üleş*-/ *ülüš*-, sözü çeşitli açılardan incelenmiştir (İnan, 1998-I: 241-254; Togan, 2006: 211-222; Koçak, 2011: 30-34). '*Ülüg*' ve '*ülüš*'ün kökü olan ve Uygurca metinlerde kullanılan *ül*- ve *ülä*-, *üläš*- ve *üläštür*- gibi aynı aileden fiiller içinden, hiç değilse *ül*- kökü çok eskilerde kullanılmış olmalıdır.

206- *Üşür*:- **اشور**: "Üşüştürmek" (Dresden 295/10). *Üş*:- "Üşüşmek, toplanmak. *Etmeğe telim kişi üşdi*: "Halk ekmeğe üşüştü bir çok kimseler ekmek için toplandı" (DLT I: 166). *Üş*:- "To crowd together, collect in a crowd. *Etme:kke telim kişi üşdi*: Many people crowded together to get bread" (EDPT: 256). *Üş*:- "Çokça gelip toplanmak, üşüşmek" (KBS-II: 999).

207- *Üzüm*:- **اوزوم**: "Üzüm" (Dresden 160/8). *Üzüm* "Üzüm" (DLT I: 75). *Üsüm*: "Üzüm" (EUTS: 179). Tarih öncesi dönemlerden beri yetiştirilen üzüm, Türk halk kültüründe beslenme ihtiyacını karşılayan önemli bir sağlık kaynağı olmasının yanı sıra sözlü kültür geleneği içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Ancak bu meyvenin adının öz Türkçe olup olmadığı yönünde tartışmalar da devam etmektedir. *Üzüm*: "Grapes, raisin" (EDPT: 288). *PTurk*. "*jürüm grape: OTurk. *üzüm* (OUygh. - med.); Karakh. *üzüm* (MK), *jüzüm* (IM); Tur. *üzüm*; Gag. *jüzüm*; Az. *üzüm*; Turkm. *üzüm*; MTurk. *üzüm* (Pav. C.), *jüzüm* (Houts.); Uzb. *uzum*; Uygh. *üzüm*; Krm. *izim*, *jüzüm*; Tat. *jözem*; Bashk. *jödöm*; Kirgh. *žüzim*; Kaz. *žüzüm*; KBalk. *žüzüm*; KKalp. *žüzim*; Kum. *jüzüm*; Nogh. *jüzim*; SUygh. *üçüm* (< Mong.?.); Chuv. *izəm*" (EDAL: 1000). *Üzüm*: "Asmanın, taze ve kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi. Farsçadan alıntı olduğu yönündeki görüşler doğru değildir" (TDES-II: 431; KBS-II: 1009). *Üzüm* sözü ve buradan oluşan teşkiller bilâkis Türkçeden diğer komşu dillere geçmiş olmalıdır (Gül, 2017: 177-178).

208- *Varlık*:- **وارلئك**: "Varlık" (Dresden 156/7). *Bar*: "Bir şeyin bir yerde bulunduğunu gösteren kelimedir. Yok'un karşıtıdır" (DLT III: 147). *Bar*: "Available, in stock etc" (EDPT: 353-4). *Bar*: "Var, hep, mevcut" (EUTS: 22). *Bar*: "Es gibt, vorhanden, alle, statffindend" (TTT: 471). *Bar*: "Var, varlık" (Gabain, 2007: 266). *PTurk*. "*bār 1 there is, there are 2 existence, goods 3 all: OTurk. *bar* 1, 2 (Orkh., Yen., OUygh.), *barča* 3; Karakh. *bar* 1, 2, *barča* 3 (MK, KB); Tur. *var* 1, 2; Gag. *var* 1, 2; Az. *var* 1, 2; Turkm. *bār* 1, 3; *barča* 3; Sal. *bār*, *par*, *vār* 1, *bar*, *par* 'rich' (CCЯ); Khal. *vār* 1, 2; MTurk. *bar* 1, 2, 3, *barča* 3; Uzb. *bār* 1, 2, *bārča* 3; Uygh. *ba(r)* 1, 2, 3, *baričä* 3; Krm. *bar* 1, 2, 3, *barca*, *barča* 3; Tat. *bar* 1, 2,

3, *barča* 3, *barsı* 3; Bashk. *bar* 1, 'rich', *barı* 3; Kirgh. *bar* 1, 'rich', *barča* 3; Kaz. *bar* 1; KBalk. *bar* 1, 'rich', *barı* 3; KKalp. *bar* 1, 2, *barša* 3; Kum. *bar* 1, 3, 'rich', *barı* 3; Nogh. *bar* 1, 2, 3; SUygh. *par* 1; Khak. *par* 1, 2, *parčan* 3; Oyr. *bar* 1, 2, 3; Tv. *bar* 1, *barı* 2; Tof. *bar* 1; Chuv. *por* 1, 'any', 3, 'rich', *porış* 3; Yak. *bār* 1, 2, *bar(ı)* 3; Dolg. *bār* 1, 2, *bar(ı)*" (EDAL: 328). Ferruh Ağca bir çalışmasında, Eski Türkçede 'varlık' ve 'yokluk' işaretleyicilerinin (*ba:r*, *yo:k*) gramerleşme süreçlerini incelemiştir (Ağca, 2015: 83-101).

209- **Virek:** **بیرک:** "Kavun?" (Dresden 12/11). Dede Korkut metinlerinde en çok tartışılan ve üzerinde görüş birliği oluşturulamayan sözcüklerden birisidir. 72. maddede ele alınan 'düvolek' maddesi ve 104. maddede ele alınan 'kavun' maddesiyle birlikte değerlendirilmesi gerekir.

210- **Yakış:** **ياقش:** "Yakışmak" (Dresden 106/2). *Yak-*: "Yaklaşmak, dokunmak, yakına gelmek" (DLT III: 63). *Yakış-*: "Yaklaşmak, dokunmak, yakına gelmek" (DLT III: 74). *Yak-*: "Basically 'to approach, or be near to 'something Dat.', which is still the only meaning in *yakın*, but at a fairly early date it came also to mean 'to touch 'something Dat.' and fr. This meaph. 'to touch (someone's heart) impress, please, richness, and the like" (EDPT: 896). *Yakış-*: "Yağ-u-, 'to approach, draw near to one another" (EDPT: 908). *Yak-*: "Hoşa gitmek, yakışmak, yaklaşmak" (EUTS: 183). *PTurk.* ".*jak- 1 to come near 2 near 3 to come near to each other, pass 3 good: OTurk. *jaq-* (OUygh.) 1, *jaqın* (OUygh.) 2, *jaqış-* (OUygh.) 3; Karakh. *jaq-* (MK, KB) 1, *jaqın* (MK) 2, *jaqış-* (MK) 3, *jaχšı* (MK) 4; Tur. *jakın* 2, *jakış-* 3, *jakışı* 4; Gag. *jaqın* 2, *jaqış-* 3; Az. *jaxın* 2, *jaxışı* 4; Turkm. *jaq-* 1, *jaqın* 2, *jaGışı* 4; Sal. *jaχın* 2, *jaχışı* 4; MTurk. *jaqın* (MA) 2, *jaχışı* 4 (MA); Uzb. *jaqın* 2, *jaxşı* 4; Uygh. *jaq-* 1, *jeqin* 2, *jaqşı* 4; Krm. *jaqın* 2, *jaqışı* 4; Tat. *jaqın* 2, *jaxışı* 4; Bashk. *jaqın* 2, *jaqışı* 4; Kirgh. *jaqın* 2, *jaqışı* 4; Kaz. *jaqın* 2, *jaqışı* 4; KKalp. *jaqın* 2, *jaqışı* 4; Nogh. *jaqın* 2, *jaxışı* 4; SUygh. *jahGın* 2, *jaxşı(i)* 4; Khak. *čayın* 2, *čaxışı* 4; Tv. *čıyı* 'close to'; Tof. *čıxa-* 'to press to' (EDAL: 459). *Yakış-*: "Güzel olmak, iyi gelmek, yaraşmak, uygun gelmek, uygun olmak, iyi karşılanmak, münasip olmak" (KBS-II: 1037). Bu maddenin aşağıda 211. sırada 'yaklan-' fiili ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

211- **Yaklan:** **ياقلان:** "Yaklaşmak" (Dresden 132/3). *Yak-*: "Yaklaşmak" (Gabain, 2007: 307). Bu maddenin yukarıdaki 210. sırada 'yakış' fiili ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

212- **Yalabı:** **يالاب:** "Parlamak, ışıldamak, ıslıl ıslıl yanmak" (Dresden 199/7). *Yalabık:* "Parlak, süslü" (DLT III: 432). *Yaltrık:* "Yaltrı-: regarding the vocalization; 'shining, a shining object; as a star name" (EDPT: 922). *Yal-*: "Alevlenmek" (Gabain, 2007: 308). *Yalabı-*: "Parıldamak, parlamak; şimşek çakmak" (KBS-II: 1039).

213- **Yalak:** **يالاق:** "Yalak" (Dresden 40/13). *Oluk:* "Oluk, yalak" (DLT I: 67). *Oluk (olok):* "Basically 'a hollowed-out tree trunk' hence 'trough, boat' and later 'gutter', etc" (EDPT: 136). *PTurk.* ".*oluk gutter; hollowed-out tree trunk: Karakh. *oluq* (MK); Tur. *oluk*; MTurk. *oluq* (IM, AH); Uygh. *olaq*; Krm. *oluq*; Tat. *ulaq*; Bashk. *ulaq*; Nogh. *olıq*; Chuv. *volb* 'tree-trunk" (EDAL: 616). *Yalak:* "Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap" (KBS-II: 1040). 'Oluk' veya 'olok' sözünün *y-* ön türemesi aldığı ve 'yalak' şekline dönüştüğü anlaşılıyor.

214- **Yalançı:** **يالانچي:** "Yalançı" (Dresden 221/8). *Yala:* "Töhmüt, itham, biri hakkında kötü sanıda bulunma" (DLT III: 25). *Yalaçı:* "İnsanı her şeyde çarçabuk suçlu gibi gören, itham eden" (DLT III:

35). *Yala-*: “Töhmetlemek” (DLT III: 89). *Yala*: “Suspicion, blame, false accusation’ and the like” (EDPT: 918). *Yala:çı*: Clauson bu maddede de aynı bilgileri verir (EDPT: 922). *Yala-*: “In this meaning hapax; later occurrences of *yala-* and the like” (EDPT: 919). *Yala*: “Şüphə, bühtan, iftira, kuşku” (EUTS: 183). *Yala*: “İftira, şüphe” (Gabain, 2007: 308). *Yalan*: “Aldatma amacıyla bilerek ve gerçeğe aykırı olarak söylenen söz; gerçek olmayan, asılsız, uydurma” (KBS-II: 1041).

215- *Yangulan-*: **ياگان**: “Yankılanmak, aksi seda vermek” (Dresden 227/4). *Yangku*: “Sesin geri gelmesi, yankı, aksi savt, aksiseda” (DLT III: 379). *Yangkula-*: “Ses vermek, yankılamak, ses gelmek” (DLT III: 411). *Yangku*: “An echo” > *yangku:la-*: “*yangku*, ‘to re-echo’ and the like” (EDPT: 949). *PTurk.* “*jan 1 echo 2 sound, resound 3 to sound, pronounce: OTurk. *janqu* 1 (OUygh.), *janra-* (Orkh.) 3; Karakh. *janqu* 1, *janra-* 3 (MK); Tur. *janqı* 1; Turkm. *jan* 2, *janra-* 3; MTurk. *janqu* 1 (AH); Uzb. *jangra-* 3; Tat. *janğıra-* 3; Bashk. *janğıra-* 3; Kirgh. *janğır-* 3; KKalp. *janğır-* 3; Kum. *janğır-* 3; Nogh. *janğıra-* 3; Oyr. *d’anu* 1, *d’anğır-* 3; Tv. *čanğır* 1; Yak. *saņa* 2; Dolg. *haņa*” (EDAL: 1544). *Yankı*: “Sesin bir yere çarpıp geri dönmesiyle duyulan ikinci ses, aksiseda” (KBS-II: 1059).

216- *Yanıl-*: **يانل**: “Yanılmak, şaşırılmak” (Dresden 278/5). *Yanğıl-*: “Yanılmak” (DLT III: 407). *Yanıl-*: “To err, make a mistake, commit a fault and the like” (EDPT: 951). *PTurk.* “*janıl 1 mistake, fault 2 to err, make a mistake: OTurk. *janıl-* 2, *janluq* 1(Orkh., OUygh.); Karakh. *janıl-* 2, *janluq* 1(MK); Tur. *janıl* 1, *janıl-* 2; Gag. *jannıl* 1; Az. *janıl* 1; Turkm. *janıl* 1, *janıl* 2; MTurk. *janıl-*; Uzb. *janlıš-* 2; Uygh. *janlıš-* 2; Krm. *janıl-*, *janğıl-* 2; Tat. *janğıl* 2; Bashk. *janğıl* 2; Kirgh. *janğıl* 2; Kaz. *janğıl* 2; Kum. *janıl-*, *janıl* 2; SUygh. *janıl* 1; Shr. *nāl-* 2; Oyr. *janıl-*, *d’anıl-*” (EDAL: 987). *Yanıl-*: Tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak, sonucunu düşünmeden veya bilmeden uygunsuz bir davranışta bulunmak” (KBS-II: 1057).

217- *Yanık*: **يانق**: “Yanık” (Dresden 56/8). *Yaldı*: “Yalımlandı, alevlendi, yaldı” (DLT III: 63). *Yaldı*: “Yanmak. *Ot yandı*: Ateş yandı. ‘Yaldı’ demek dahi lügattir. Kıpçakça” (DLT III: 65). *Çünkü ‘ن’ ile ‘J’ın ikisi bir çıkaktandır*” (DLT III: 92). *Yal-* > “*ya > yak- yan- ‘to blaze, burn, shine and the like’ > yan-: “*ya- > yak- > yal-: to burn, blaze up and the like” (EDPT: 942). *PTurk.* “*jan-, *jan-tır- 1 to burn (itr.), blaze up 2 to burn (tr.) 3 to kindle 4 to shine: Karakh. *jan-* 1 (MK); Tur. *jan-* 1; Gag. *jan-* 1; Az. *jan-* 1, *jandır-* 2; Turkm. *jan-* 1; MTurk. *jan-* 1 (Pav. C.); Uzb. *jan-* 1; Uygh. *jan-* 1 (dial.); Krm. *jan* 1; Tat. *jan-* 1, *jandır-* 2; Bashk. *jan-* 1; Kirgh. *jan-* 1; Kaz. *jan-* 1; KBalk. *jan-* 1; KKalp. *jan-* 1; Kum. *jan-* 1; Nogh. *jan-* 1, *jandır-* 2; Chuv. *son-* 1, *sondar-* 2; Yak. *san-dār-*” (EDAL: 1539). *Yanık*: “Yanmış olan, rengi koyulaşmış” (KBS-II: 1057). Bunun köyünün *ya fiili olduğu anlaşılıyor.

218- *Yarış-*: **ياريش**: “Yarışmak, yarış etmek” (Dresden 177/10). *Yarış*: Yarış, at yarışı” (DLT III: 10). *Yarış-*: “Yarışmak, yarış etmek” (DLT III: 72). *Yarış*: “*Yar-*, The usual phonetic changes for ‘race, competition and the like’ > *yarış-*: “The usual phonetic changes, normally ‘to race, compete’ (EDPT: 972). *Yarış-*: “Üstünlük kazanmak amacıyla bir yarışmaya katılmak” (KBS-II: 1076).

219- *Yasın-*: **ياسان**: “Tertip ve tanzim olunmak, tertibat almak, hazırlanmak, tertiplenmek, karar vermek” (Dresden 192/11). *Yas-*: “Dağıtıp yaymak, çözmek” (DLT III: 60). *Yas*: “Ölüm, helâk. Oğuzca” (DLT III: 159). *Yas-*: “To loosen, to unstring, to flatten” (EDPT: 973). Clauson, ‘inşa etmek, kurmak, ayarlamak, planlamak, sıraya koymak’ anlamlarını verdiği *yasa-* eyleminin Moğolca

olduğunu belirtir ve Türkçede XIII. yüzyılın sonu ya da XIV. asra kadar görülmediğini söyler ve sözcüğün ilk kaydedildiği tarih olarak XIII. asrı soru işaretiyle verir. *Yasa-*: “To construct, arrange, set in order and the like” (EDPT: 974). *Yasa*: “Yasa, kanun” (EUTS: 188). *Yasa-*: “Tayin etmek, karar vermek” (Gabain, 2007: 309). *Yasa-*: “Düzen vermek, Yasa koymak” (KBS-II: 1079). Türk dilinde çok eski fiillerden olan ‘*yasa-*’ fiili hakkında araştırmalar yapılmıştır (Karaağaç, 2006: 310).

220- *Yaşamak*: **يَسْمَعُ**: “Yaşamak” (Dresden 8/3). *Yaş-*: “Gizlemek, saklamak” (DLT III: 60). *Yaşur-*: “Örtmek, örtülmek, gizlemek” (DLT III: 68). *Yaşut-*: “Gizli” (DLT III: 8). *Yaş-*: “To hide” (EDPT: 976) > *yaşur-*: (EDPT: 979) > *yaşut-*: (EDPT: 977). *Yaşamak*: “Bürünerek gizlenmek, sinmek, saklanmak” (EUTS: 189). *Yaşamak*: “Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü; başla birlikte yüzü, ağı kapatan örtü” (TDES-II: 443). *Yaş-*: “Gizlenmek, sürünmek” > *yaşur-*: “gizlemek” (Gabain, 2007: 309). *Yaşamak*: “Başla birlikte yüzü, ağı kapatan örtü. < ET., OT. *yaş-* ‘örtmek kapamak, gizlemek +-mak” (KBS-II: 1086). *Yaşamak* sözünün oluşmasında 155. maddede incelediğimiz ‘*ayakkabı*’ anlamındaki ‘*paşamak*’ sözünün de örnekseme ve dilde en az emek ilkesi gereği tesiri olmuştur. Bu maddenin yukarıda 142. sırada ele alınan ‘*paşamak*’ maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

221- *Yayılım*: **يَايِلُ**: “Otlak, hayvan sürüsünün otlamak için yayıldığı yer” (Dresden 221/8). *Yazak*: “Otlak. Yağma ve Toxsı dillerince” (DLT III: 16). Türkçede -y/ -z denkliliği çerçevesinde *yayılım/ yazılım* yahut *yaymak/ yazmak* hatta *sermek* denkliliği vardır. Clauson ‘*yazak*’ sözünü hapax bir unsur olarak değerlendirmiştir. *Yazak*: “*Yaz-*: presumably w. The same general connotation as *yazı*: ‘Grazing land. Pasture’ (EDPT: 985). *Yayıl-*: “Dissipated, swayed” (EDPT: 981). *Yayıl-*: “Dağıtılmak, yayılmak” > *yayılığ*: “yazın, yazlık” (Gabain, 2007: 310).

222- *Yazı*: **يَازُو**: “Ova, sahra, kır, yaban yer” (Dresden 266/8). *Yazı*: “Yazı, boşluk açıklık, alan” (DLT III: 24). *Yazı*: “A broad open plain” (EDPT: 984). *Yazı*: “Ova düz yer” (EUTS: 190). *Yazı*: “Ova, düzlük” (Gabain, 2007: 310). *Yazı*: “Düz yer, ova” (TDES-II: 448; KBS-II: 1102).

223- *Yazuğ*: **يَازُوغُ**: “Günah, suç” (Dresden 33/5). *Yazuk*: “Suç, günah” (DLT III: 16). *Yazuk*: “*Yaz-*; a Standard word for ‘sin’ in the early period, but with some wider meaning ‘failing, defect’ etc” (EDPT: 985). *Yazuğ*: “Günah, suç, hata, kusur” (EUTS: 190). *Yazuğ*: “Sünde” (TTT: 513). *Yazuk*: “Günah” (Gabain, 2007: 310). *Yazık*: “Herkesi üzebilecek şey, günah; acınma, üzüntü anlatır” (KBS-II: 1103). Bu konu Adem Aydemir tarafından müstakil bir makalede etraflı olarak incelenmiştir (Aydemir, 2012a: 129-154).

224- *Yırğa*: **يَرْغَا**: “Sallamak, ırgalamak” (Dresden 110/8). *Irga*: “Sallamak, ırgalamak” (DLT I: 283) > *ırgat-*: “Irgalatmak, sallatmak” (DLT I: 263). *Irğa-*: “To shake or rock” > *ırgat-*: “To order (something) to be shaken” (EDPT: 217). *Irga-*: “Çabuk olmak, davranmak, sallanmak” > *ırgala*: “Sallamak” (KBS-I: 417). Burada ‘*ırga-*’ fiilinin *y-* protezi aldığı görülüyor.

225- *Yike*: **يَكِي**: “Büyük, koca, kocaman” (Dresden 8/10). Bu sözcük herhalde ‘*büke*’ olarak okunmalıdır. *Büke*: “Ejderha, büyük yılan” (DLT III: 227). Clauson sözcüğü ‘*böke*’ olarak okumuştur. *Böke*: “A big snake’ and that it was metaph” (EDPT: 324). *PTurk*. “**böke* a big snake: Karakh. *böke*” (EDAL: 932).

226- **Yilken:** يلكەن: “Yelken” (Dresden 206/13). *Yelken:* “Rüzgâr gücünden yararlanmak için geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine takılarak onu yürüten kumaş” (TDES-II: 449). *Yelken:* “Yelken takılmış, yelkeni olan göl veya deniz araca, yekler” (KBS-II: 1114). Türkçe bir söz olduğundan ve *yél ~ yel* sözünün bir türevi olduğundan şüphe yoktur.

227- **Yilteme:** يىلتەمە: “Şevke getirme havası; şevklendirme, heyecanlandırma, coşturma havası” (Dresden 189/13).

228- **Yilten-:** يىلتەن: “Yeltenmek” (Dresden 176/2). *Yelten-:* “Yapamayacağı bir işe girişmek, özenmek, heves etmek, meyletmek” (KBS-II: 1117).

229- **Yinge:** يىنگە: “Yenge” (Dresden 232/6). *Yenğge:* “Yenge, büyük kardeşin karısı” (DLT III: 380). *Yenğge:* “The wife of one’s father’s younger brother or one’s own elder brother; junior aunt-in-law, senior sister-in-law” (EDPT: 950). *Yängä:* “Yenge” (EUTS: 190). *Yängä:* “Ältère Schwägerin” (TTT: 513). *Yänjä:* “Yenge” (Gabain, 2007: 310). *PTurk.* “*jeñe elder brother’s wife: OTurk. *jeñge* (OUygh.); Karakh. *jeñge* (MK); Tur. *jeñge*; Az. *jeñgä*; Turkm. *jeñge*; Sal. *jeñGo, jeñko, jañgu*; Khal. *nene*; MTurk. *jeñge* (Pav. C.), *jinge* (AH); Uygh. *jeñge*; Tat. *ǰıñge*; Bashk. *jeñge*; Kirgh. *ǰeñe*; Kaz. *ženge*; KKalp. *ženge*; Nogh. *jeñge*; SUygh. *jeñge, jıñge, iñge*; Khak. *nige*; Shr. *nene*; Oyr. *jeñe, d’ene*; Tv. *čenge*; Yak. *sañas; Dolg. hañas*” (EDAL: 970). *Yenge:* “Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı” (KBS-II: 1120). Kelimenin gelişiminin **yé:ng* ‘yan’ + *ge* (< **ya-ñ+ge*) olabileceği belirtilmiştir (Tezcan, 2011: 827-828; Aydemir, 2012b: 137-138).

230- **Yirindür-:** يىرىندۈر: “Kederlendirmek, üzme, mahzun etmek” (Dresden 106/11). *Yér-:* “Yermek, beğenmemek, iğrenmek, zemmetmek, hakir görmek. Oğuzca” (DLT III: 185). *Yér-:* “To loathe, to criticize or blame, loathed ” (EDPT: 955). *PTurk.* “*jer- to hate: OTurk. *jer-* (OUygh.); Karakh. *jer-* (MK); Tur. *jer-*; Az. *jer-*; Turkm. *ir-*; MTurk. *jer-* (AH); Kirgh. *ǰeri-*; Kaz. *žer-*; KKalp. *žeri-*; Oyr. *jeri-*; Yak. *sir-*” (EDAL: 1535). *Yer-:* “Kötülüklerini söylemek, zemmetmek, alaylı bir dille kusurlarını söylemek, kusurlarını ortaya koymak” (KBS-II: 1120).

231- **Yiyüni:** يىيۈنى: “Hafif, ağır olmayan” (Dresden 5/5). *Yeniğ:* “Yeğni, hafif” (DLT III: 92) ~ *yenik:* “Yeğni, hafif” (DLT III: 18). *Yénik:* “*Yéni-*: ‘light’ (not heavy), hence ‘easy’ and the like” (EDPT: 950). *Yeğni:* “Ağır olmayan, ciddi olmayan” (KBS-II: 1109).

232- **Yoğul- ~ yoğal-:** يوغۇل: “Kalınlaşmak, yoğunlaşmak, kaybolmak, kısılmak” (Dresden 101/2). *Yogun:* “Yoğun, şişkin, kalın” (DLT III: 29). Birçok sözcükte olduğu gibi tipik bir *-l/-n-* değişmesi vardır. *Yoğun:* (*yoğon:*) “Thick’ and the like” (EDPT: 904). *Yoğun:* “Kalın, yoğun, kaba” (EUTS: 196). *Yoğun:* “Kalın” (Gabain, 2007: 312). *PTurk.* “*jogan thick: OTurk. *joğun* (Orkh.), *joğun* (OUygh.); Karakh. *joğun* (MK); Tur. *joğun*; Az. *joğun*; Turkm. *joğın*; Khal. *joğun*; MTurk. *joğun* (MA); Uzb. *joğun*; Uygh. *joğun* ‘big’; Tat. *juvan*; Bashk. *jıvan*; Kirgh. *ǰon*; KKalp. *žuwan*; Nogh. *juvan*; SUygh. *joğın, joğun*; Khak. *čon*; Shr. *čon*; Oyr. *jön, d’ön*; Tv. *čön*; Tof. *nön*; Yak. *suon*” (EDAL: 1547). *Yoğun:* “Hacmine oranla, ağırlığı çok olan kesif, koyu, ağır, kalın” (KBS-II: 1151).

233- **Yoğur-:** يوغۇر: “Yoğurmak” (Dresden 180/10). *Yogur-:* “Yoğurmak” (DLT II: 102). *Yoğur-:* “Yoğurmak” (DLT II: 102). *Yuğur-:* “To knead ‘dough, etc’” (EDPT: 906). *Yoğurmak:* “Yoğurmak”

(EUTS: 196). Yoğur-: “Yoğurmak” (Gabain, 2007: 312). *PTurk.* “*jugur- (~ -i-) to knead: OTurk. *joğur-* (*juğur-*) (OUygh.); Karakh. *juğur-* (MK); Tur. *jour-*; Gag. *jur-*; Az. *joğur-*; Turkm. *juğır-*, *juğur-*; Sal. *juğur-*; Khal. *joğūr-*; MTurk. *juğur-* (MA, Houts.), *joğur-* (AH); Uygh. *juğur(r)-*, *žuğur(r)-*; Kirgh. *ǰūr-*; SUygh. *juğur-*, *joğur-*; Khak. *čura-*; Shr. *čūr-*; Oyr. *jura-*, *d'ura-*; Chuv. *śáʷr-*” (EDAL: 889). Yoğur-: “Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur hâline getirmek” (KBS-II: 1151).

234- **Yorgan:** **يورغان:** “Yorgan” (Dresden 198/4). *Yöre:* “Yöre, çevre, bir şeyin etrafı. Oğuzca” (DLT III: 24) > *yörge-*: “Sarmak” (DLT III: 307) > *yörgek:* “Örtü” (DLT II: 289) > *yoğurkan:* “Yorgan” (DLT III: 54). *Yöre:* Okunuşu şüphelidir. ‘Surroundings, environment’ (EDPT: 956) > *yörge-*: “To wrap up; to swaddle (an infant) and the like” (EDPT: 965) > *yörgek ~ bürkek:* “Hapax bir veridir” (EDPT: 363) > *Yoğurka:n:* “Okunuşu şüphelidir. ‘blanket’, first vowel uncertain” (EDPT: 907). *Yoğurқан:* “Üst elbise, giyim, örtü” (EUTS: 196). *Yörgä-:* “Sarmak” > *yörgäl-:* “Sarılmak” > *Yoğurқан:* “Yorgan” (Gabain, 2007: 312). *PTurk.* “*jogurgan blanket: OTurk. *joğurqan* (OUygh.); Karakh. *joğurqan* (MK); Tur. *joğuran*; Gag. *joğuran*; Az. *joğuran*; Turkm. *joğuran*; Sal. *joğuran*; Khal. *joğūrān*; MTurk. *joğuran* (Ettuhf.), *joğuran* (Houts.), *joğurqan* (MA); Uygh. *jo(r)tqan*; Krm. *joğuran*; Tat. *joğuran*; Bashk. *joğuran*; Kirgh. *ǰūrqan*; KBalk. *ǰūwurqan*, *ǰūrqan*, *ǰūwurqan*, *zuwurqan*; Kum. *joğurqan*; Nogh. *joğuran*, *juwırqan*; Khak. *čorqan*; Oyr. *d'ūrqan*; Tv. *čorqan*; Yak. *suorqan*; Dolg. *huorgan*, *suorgan*” (EDAL: 458). *Yorgan:* “Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerden doldurularak dikilmiş geniş örtü” (KBS-II: 1162). 2013 yılında Emine Gürsoy Naskali editörlüğünde “*Yorgan Kitabı*” adlı bir eser telif ve teşkil edilmiş, burada müelliflerce Türk dilinde ‘yorgan’ sözcüğü ve ‘Türk kültüründe yorgan’ konuları tafsilâtlı olarak incelenmiştir (Yorgan Kitabı, 2013).

235- **Yön:** **يۆن:** “Yüz, cephe, yön” (Dresden 9/9). *Öng:* “Ön, önce, öndün. Oğuzca” (DLT I: 40, 115). *Öñ:* “The front” (EDPT: 167). *Öng:* “Ön taraf, önce, doğu” (EUTS: 100). *Öñ:* “Ön, doğu” (Gabain, 2007: 290). *PTurk.* “*ön / *oñ 1 front, East 2 exterior, color, face: OTurk. *ön* 1, 2 (OUygh.); Karakh. *ön* 1, 2 (MK); Tur. *ön* 1; Gag. *jön* 1; Az. *ön* 1; Turkm. *ön* 1; Khal. *ej*; MTurk. *ön* (Abush.) 1, (Pav. C.) 2; Uzb. *ön* 1; Uygh. *ön* 1, 2; Krm. *ön* 1; Tat. *uñ* 1; Bashk. *uñ* 1; Kirgh. *ön* 2; Kaz. *on* 1, *ön* 2; KKalp. *ön* 1, 2; Kum. *on* 1; Nogh. *ön* 1; Khak. *ön* 1, 2; Oyr. *ön* 1, 2; Tv. *on* ‘shape’, *ön* 2; Chuv. *um* ‘breast’ (if different from *om* ‘front’, q.v. sub *āl); Yak. *ön* ‘inside of clothes’” (EDAL: 1055). *Yön:* “Belli bir noktaya göre olan yer taraf, cihet” (KBS-II: 1166). *Öñdün:* “Önde, doğu” (Gabain, 2007: 290). Bu sözcüğün ‘yan’ yani ‘taraf’ sözcüğünden bozulmuş olması pek mümkündür. Türkçede ‘ödül’ sözcüğü de *ön* ‘ön, ön taraf’ ismi ile +*dül* isimden isim yapım eklerinden oluşmuş olmalıdır (Şahin, 2007: 277).

236- **Yular:** **يولار:** “Yular” (Dresden 185/13). *Yular:* “At yuları” (DLT III: 9). Clauson *yula:r* maddesinde *yular* sözcüğünün sadece(?) kuzeydoğu dil grubunda Tuvacada *çular*; güneybatı dil grubu Osmanlıcada *yular* olarak yaşadığını, diğer bütün dillerde hatta Azerbaycan ve Türkmencede bile Moğolca alıntı sözcük *nokta* ile yer değiştirdiğini açıklar. *Yula:r:* “A halter’, leading-rein, spelt. etc” (EDPT: 932). *Yular:* “Hayvanın başlığına veya tasmaına bağlanan ip” (TDES-II: 458). *PTurk.* “*jular halter: Karakh. *jular* (MK); Tur. *jular*; Gag. *jular*; Sal. *ǰulur*; MTurk. *jular* (Pav. C., Houts.), *jolar* (AH); Oyr. *d'ular*; Tv. *čular*; Yak. *sular*” (EDAL: 1548). *Yular:* “Bir yere bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmaına takılan ip” (KBS-II: 1173).

237- **Yumuş**: **يومتش**: “Hizmet, iş” (Dresden 160/13). *Yumuş*: “Hizmet, vazife, elçilik, iki ve ikiden artık kimse arasında elçilik. Bu sözden alınarak ‘melek’e ‘yumuşçıl’ denebilir” (DLT III: 12). *Yumuş*: “*yum-; lit something like ‘circulating’; originally ‘an errand but survives w. The broader meaning of ‘a task, a piece of work’. An errand between two men (etc) and it is permissible to call ‘an angel’ *yumuşçıl* A necessary task” (EDPT: 938). *Yumuşçıl*: “Yumuş; originally ‘one who runs errands, Messenger, Yumuşçıl ‘workman’ (EDPT: 939). *Yumuş*: “İş buyruğu. Eski kaynaklarda da *yumuş* ‘iş, hizmet, ödev’ olarak geçer” (TDES-II: 459). *Yumuş*: “İş, vazife” (Gabain, 2007: 313). *PTurk*. “*jumul work, service, necessity: OTurk. *jumuš* (OUygh.) 1; Karakh. *jumuš* (MK) 1; Tur. *jumuš*; Turkm. *jumuš*; Uzb. *jumuš* 1; Krm. *jumuš*; Tat. *jomış*; Bashk. *jomış*; Kirgh. *ǰumuš*; Kaz. *žumış*; KBalk. *zumuš*; KKalp. *žumış*; Khak. *nımış*; Oyr. *jumuš*, *ńumuš*; Tv. *čmış*; Chuv. *śv^wm^vl*” (EDAL: 996). *Yumuş*: “İş, hizmet buyruğu” (KBS-II: 1178). Sonuçta ‘yumuş’ sözcüğü ile Ortak Türkçe ‘yum’ sözcüğü ve Dede Korkut metinlerinde ‘*dua*, *hayır dua*, *uğur fal*’ anlamlarında geçen ‘*yöm*’ (Ergin, 2009: 340) sözcüğünün aslının Çuvaşça ‘*юм/ yum*’ sözcüğü olduğundan şüphe yoktur (Özkan, 1998: 368-378; Yener, 2012: 189-210). Genel Türkçede söz başı *k*’nin Çuvaşçada *y*’ye değişimi nazara alındığında, ‘*yum*’ sözcüğünün doğrudan ‘*kam*’ sözcüğüyle ilişkili olduğu kabul edilir. Dede Korkut metinlerinde ‘*yöm*’ sözü ‘*dua*, *hayır dua*, *uğur*, *fal*’ anlamlarında kullanılmıştır (Ergin, 2009: 340). Ancak bu sözcüğün ‘*yöm*’ değil, ‘*yum*’ şeklinde olması gerekmektedir.

238- **Yundi**: **يونس**: “Yıkantı, bulaşık suyu” (Dresden 40/13). *Yundi*: “Yemek yendikten sonra kabın yıkantısı” (DLT III: 31). *Yundi*: “Water for washing dishes after food has been eaten” (EDPT: 947).

239- **Yut**: **يود**: “Yutmak” (Dresden 46/3). *Yut*:- “Yutmak. Oğuz ve Kıpçak dillerince” (DLT II: 313). *Yut*:- “To swallow’ and the like” (EDPT: 885). *PTurk*. “*jubut- to swallow: Karakh. *jut-* (MK); Tur. *jut-* (*judum* ‘gulp’); Gag. *jut-* (*judum* ‘gulp’); Az. *ud-*; Turkm. *juvut-*; MTurk. *jout-* (CC); Uzb. *jut-*; Uygh. *jut-*; Krm. *jut-*; Tat. *jot-*; Bashk. *jot-*; Kirgh. *ǰut-*; Kaz. *žit-*; KBalk. *ǰut-*; KKalp. *žit-*; Kum. *jut-*; Nogh. *jut-*; Oyr. *d’ut-*; Chuv. *śvt-*” (EDAL: 1556). *Yut*:- “Ağzında olan bir şeyi yutağa geçirmek” (KBS-II: 1182).

240- **Yuva**: **يووا**: “Yuva” (Dresden 188/8). *Uya*: “Kuş yuvası” ~ *uya*: “Hısım, kardeş” (DLT I: 85). *Uya*: “A bird’s nest, blood brother, blood relation” (EDPT: 267). *PTurk*. “*uja nest: OTurk. *uja* (OUygh.); Karakh. *uja* (MK); Tur. *juwa*; Gag. *juwa*; Az. *juwa*; MTurk. *juwa*, *uja* (AH, Ettuhf.); Uzb. *uja*; Uygh. *uwa*, *uga*; Krm. *juwa*, *uja*; Tat. *oja*; Bashk. *oja*; Kirgh. *uja*; Kaz. *uja*; KKalp. *uja*; Kum. *uja*; Nogh. *uja*; SUygh. *uja*, *oja* ‘egg’; Khak. *uja*; Oyr. *uja*; Tv. *uja*; Tof. *uja*; Chuv. *j^vva*; Yak. *uja*; Dolg. *uja*” (EDAL: 1153). *PTurk*. “*uja relation, blood relation: OTurk. *uja* (Orkh.); Karakh. *uja* ‘brother, kinsman’; Turkm. *uja* ‘sister’; MTurk. *uja* ‘younger sister’ (Sangl.), ‘brother’ (*Ali*), ‘blood relation’ (Qutb); Tat. *oja* ‘family, kin’; Kirgh. *ujalaš* ‘by one venter’; KKalp. *ujalas* ‘by one venter’; Yak. *uja* ‘generation’ (EDAL: 1486). *Uya*: “Yuva, çukur, mağara” (Gabain, 2007: 305). *Yuva*: “Yuva” (KBS-II: 1184). Sözcüğün aslının ‘*uya*’ olduğu sonradan -*y* öntüremesi ortaya çıktığı veya -*y*’nin *y*- olduğu ve -*v*- kaynaştırma sesi geldiği düşünülebilir.

241- **Yüli**:- **يول**: “Tıraş etmek” (Dresden 266/1). *Yüli*:- “Yülümek, tıraş etmek” (DLT III: 90). *Yülit*:- “Yülütme, tıraş ettirmek” (DLT II: 316). *Yüligü*: “Saç tıraş eden ustura. Bunu Oğuzlar bilmez. Oğuzlar ‘*kerey*’ derler” (DLT III: 174). *Yüli*:- “To shave” (EDPT: 919) >

yülit-: (EDPT: 923). *yüli:gü*: “A razor with which the hair is shaved; the Oğuz do not know this word and call it *kere:y*” (EDPT: 928). *Yüliğü*: “Ustura” (EUTS: 199). *Yüleği*: “Ustura. Orta Türkçede *yiligü* olarak geçer” (TDES-II: 642). *PTürk*. “*jül- 1 to shave 2 to tear off, scrape off: Karakh. *jüli-* 1 (MK); Tur. *jülü-* 1, 2; Turkm. *jül-me-* 1; MTürk. *jülü-* 1 (Ettuhf.); Krm. *ül-, ülü-, ili-* 1; Tat. *jöle-* (dial.) 2; KBalk. *žülü-* 1; Kum. *jülü-* 1; Tv. *čülü-* 1; Yak. *sül-* 2; Dolg. *hül-*” (EDAL: 1522). *Yülü-*: “Vücudun fazla kıllarını ustura ile almak, tıraş etmek” (KBS-II: 1192).

3- Sonuç

Yukarıdaki metinde Dede Korkut Kitabı Dresden nüshasında bir kez kullanılmış olan iki yüz kırk bir adet madde başı Türkçe sözcük değerlendirilmiştir. Dresden nüshasındaki bazı sözcüklerin alan mütehasıslarınca farklı okuma problemi Sedat Balyemez’in yukarıda temas edilen ‘*Dede Korkut’taki Tartışmalı Kelimeler (Dresden Nüshası) Üzerine Bir Karşılaştırmalı Dizin Denemesi*’ adlı çalışmasına havale edilmiştir. Bununla beraber bazı sözcükler için okuma, anlam ve etimoloji önerilerimiz olmuştur. ‘*Dede Korkut Hikâyelerinin Söz Varlığının Etimolojik Sözlüğü*’nün hazırlanmasının alana büyük katkı sağlayacağı tartışmasızdır. Eserde *d-/ t-* seslerinin sıklıkla değişimi ve aynı metinde, hatta aynı satırda aynı sözcüğün *y-*’li ve *y-*’siz olarak bulunması diğer Eski Anadolu Türkçesi metinleri için olduğu gibi Dede Korkut metinleri için de tipiktir. *Aşbaz* ve *azvay* gibi sözcükler Türkçe isim veya fiil köklerine Farsça ekler getirilmek suretiyle oluşturulan sözcüklerdir. Dresden nüshasında müstensihin hatalarından kaynaklanan çok sayıda sorunun bulunduğu bilinen bir durumdur. Söz dağarcığımızdaki bu öğelerin daha derinden incelenmesi Altayistik ve Türkoloji çalışmalarına büyük katkı sağlayacağı açıktır.

Kısaltmalar

DLT:	Divanü Lûgati’t Türk
EDAL:	An Etymological Dictionary of the Altaic Languages
EDPT:	An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish
EUTS:	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
KB:	Kutadgu Bilig
KBS:	Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü
TDES:	Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü
TS:	Tarama Sözlüğü
TTT:	Türkische Turfan Texte

Kaynakça

- Acar, S. (2010). Kazan Adının Kökeni, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26, s. 27-33.
- Ağca, F. (2015). Eski Türkçede Varlık ve Yokluk İşaretleyicilerinin (*ba:r, yo:k*) Gramerleşme Süreçleri, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, s. 83-101.
- Agyagási, K. (2005). A Volga-Bulgarian Loan-Word In Marı Dialects: šerča 'Glass Bead, *Studia Etymologica Cracoviensia*, Cilt 10, s. 9-14.
- Akan Budak, D. (2012). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Zaman Birimlerini Karşılaman Sözcükler, *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, s. 5-18.
- Aktunç, H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür-Sanat Yayınları.
- Altun, N. (2010). Dede Korkut'ta Yer Alan 'Urulaşuban' Kelimesi Hakkında, *Turkish Studies*, Cilt 5, Sayı: 2, s. 793-799.
- Atay, A. (2006-II). Türkçede *Ya- (Parlamak) Kökü ve Türevleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/Belleten*, s. 7-28.
- Atay, A. (2010). Balkımak Fiili ve Oğuz Türkçesinde Y- ~ B- Değişmeli Kelimeler, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt 3, Sayı: 2, s. 33-40.
- Aydemir, A. (2012a). Türkçede Artzamanlı Sözvarlığı Boyutuyla: 'Yazuk/ Yazık' Kelimesi ve Soydaşları Üzerine, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 101, Sayı 201, s. 129-154.
- Aydemir, A. (2012b). Türkçede Bazı Sıhrî Akrabalık Terimleri Üzerine, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt 5, Sayı: 8, s. 125-142.
- Aydın, M. (2001). 'Düvlek' Kelimesi Üzerine Bir Not, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 12, s. 57-61.
- Balyemez, S. (2012). Dede Korkut'taki Tartışmalı Kelimeler (Dresden Nüshası) Üzerine Bir Karşılaştırmalı Dizin Denemesi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 3, s. 82-117.
- Bang, W. ve Annemarie Von Gabain. (1931). *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte*, Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften (SPAW) Philosophisch-Historische Klasse, Berlin. 17, s. 461-517.
- Bayraktar, N. (2005). Kavram ve Anlam Boyutunda Türkçede Kara ve Siyah, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı (Uluslararası) IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, (Çanakkale 17-19 Haziran 2005), (Yayına Hazırlayanlar: Ali Osman Öztürk; Nevide Akpınar-Dellal ve Umur Bale), s. 157-168.
- Bekki, S. (2015). *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme* (Türkiye'deki Yayınlar 1916-2013), 1. baskı, Ankara: Berikan Yayınevi.

- Bläsing, U. (2011). Bir Hanımefendinin 'Kadın' İle İlgili Sözcükler Üzerine Düşüncelerine Dair Birkaç Söz, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Cilt 18, Sayı: 2, s. 31-47.
- Böler, T. (2008). *Onmak Fiili Üzerine*, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 38, s. 21-40.
- Caferoğlu, A. (1957). Etimolojik Araştırma Denemeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/ Belleten*, s. 1-11.
- Caferoğlu, A. (1969). Unutulma Yolundaki Türkçe Kelimeler Arasında, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 17, s. 63-72.
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, 3. baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- Clauson, S. G. (1997). Erken Türkçede Yabancı Unsurlar, (Çeviren: Ceval Kaya), *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, s. 109-118.
- Clauson, S. G. (2007). Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler, (Çeviren: Uluhan Özalan), *Dil Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 1, s. 185-196.
- Çağatay, S. (1968). Türkçe Dini Tâbirler, *Necati Lugal Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çapan, P. (2011). Türk Kültüründe Eğri ve Doğru Kelimelerinin Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme, 38. ICANAS, 10-15 Eylül 2007 Ankara- *Türkiye Bildiriler Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi*, Cilt I, s. 381-396, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Çetin, E. (2008). Türkçede Gebelere Ad Verme Yolları, *Turkish Studies*, Cilt 3, Sayı: 3, s. 189-211.
- Çetin, E. (2012). Eski Türkçede Ünlü ve Ünsüz +Ünlü Seslerden Oluşan Sözcükler, *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu*, (Adana, 20-22 Ekim 2011) *Bildirileri*, s. 599-608.
- Çetin, E. (2012b). Uygurca Kiçig Ernek, Karahanlı Türkçesi Çıçalak ve Türkiye Türkçesi Serçe Parmak Sözlere Üzerine, *Turkish Studies*, Cilt 7, Sayı: 4, s. 1217-1227.
- Dankoff, R. (1971). Baraq and Burāq, *Central Asiatic Journal*, Sayı 15, s. 102-117.
- Demirci, J. (2009). Kerkük Ağzındaki Kıpçak Söz Varlığı Üzerine, *Ahmet Yesevî Üniversitesi III. Uluslararası Türkoloji Kongresi Ortak Dil, Tarih ve Alfabe Oluşturma Sürecinde Geçmişten Geleceğe Türkoloji'nin Meseleleri Bildirileri*, (Kazakistan-Türkistan, 18-20 Mayıs 2009), s. 57-60.
- Demirci, Ü. Ö. (2012). *ıd-* Fiilinin Yapısı Üzerine, *Turkish Studies*, Cilt 7, Sayı: 4, s. 1421-1431.
- Demirtaş, A. (2012). Kutadgu Bilig'de 'yori-' Fiili Üzerine, *Turkish Studies*, Cilt 7, Sayı: 4, s. 1477-1501.

- Dilek, F. G. (2008). Altay Türklerinde Akrabalık, *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, (Editör: Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu), I. baskı, s. 541-563, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dobrovits, M. (2009). Otuz Oğlan Sağdıçları Eski Bir Yazıtın Bize Öğrettikleri, *I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni*, Afyonkarahisar, 18-20 Kasım 2009, s. 67-74.
- Eker, S. (2006). Altayca Gezgin Bir Kelime: *Kır*, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, s. 17-37.
- Ekici, M. (2016). Türk Kültüründe 'Al' Renk, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt, 16, Sayı: 2, 103-107.
- Erdem, M. D. (2001). 'Pişmek' Kelimesi Üzerine, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 590, s. 149-155.
- Eren, H. (1979). Türklerde Ekinciliğin Gelişmesine Katkıları, *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, s. 1-28.
- Eren, H. (1993). Sırça Köşkte III, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 499, s. 1-82.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Eren, M. ve Rysbek Alimov. (2013). Eski Türk Tul Geleneğinin Orta Asya ve Anadolu'daki Yansımaları, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, s. 63-78.
- Ergin, M. (2008). *Dede Korkut Kitabı I* (Giriş - Metin - Faksimile), 6. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı II* (İndeks - Gramer), 4. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçe'nin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın), 5. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gedikli, Y. (2011). Türkçede Işıkla, Işıldamakla, Işık Verici Nesne, Olgü ve Gök Cisimleriyle İlgili Yuvalar, *Azerbaycan Millî Elimler Akademiyası Uluslararası Türkologiya Dergisi*, Sayı: 3, s. 52-65.
- Genç, R. (1972). Kâşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Evlenme, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, Sayı: 7, s. 297-310.
- Genç, S. ve Ali Cin (2016). Türkiye Türkçesi Ağızlarında 'Domates, Kedi, Patates' Kelimeleri ve Bir Kelime Haritası Denemesi, *Mediterranean Journal of Humanities*, Cilt 6, Sayı: 1, s. 185-205.
- Gül, B. (2009). *äk- 'ekmek'* ve Türevleri Üzerine, *International Journal of Central Asian Studies*, Cilt 13, s. 291-316.
- Gül, B. (2012). *tarı-* Fiili ve Türevleri Üzerine, *Bilig/ Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 61, s. 99-120.
- Gül, B. (2016). Eski Türkçe *tarıyçı* 'Tarımcı, Ekinci' Adı Üzerine, *Türkbilig/ Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 32, s. 85-96.

- Gül, B. (2017). Arap Harfli Moğolca Sözlüklerde Meyve Adları, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 10, s. 171-180.
- Gönen, S. (2005). Efsanelerde Kara Renginin Görünümü, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, s. 225-236.
- Gülensoy, T. (1974). Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/ Belleten*, s. 283-318.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 1. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2012). *Torba* Kelimesi ve *Torbalamak* Fiili Üzerine, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt CII, Sayı: 723, s. 366-370.
- Güllüdağ, N. (2015). 'Balık' Sözcüğü Üzerine, *Karadeniz Dergisi*, Sayı: 26, s. 54-62.
- Güner, G. (2006). Dede Korkut Oğuznâmelerinde Köri-Közi-Göri Sorunu, *Bilken Üniversitesi Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara, 26-27 Eylül 2006, s. 146-154.
- Güner, N. (2013). Kadınla İlgili Eski Türkçe Bir Kelime: Uragut, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı: 9, s. 2659-2669.
- Güngördü, E. (2015). *gocun-/ kocun-* Fiilinin Kökeni, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, s. 215-221.
- Hatipoğlu, V. (1972). 'Ağaç' ve 'Su', *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/ Belleten*, s. 267-273.
- Hazar, M. (2011). Kadı Burhaneddin Divanı'nda Geçen Tarihî Azerbaycan Türkçesine Ait Döy-'Dayan-' Fiili Üzerine, *Tarihsel Gelişimi İçindeki Oğuz Türkçesi ve Kadı Burhaneddin Uluslararası Çalıştayı Bildirileri*, (Sivas, 13-15 Kasım 2011), s. 1-15, Türk Dil Kurumu ve Cumhuriyet Üniversitesi.
- Hediye Kitabı*. (2007). (Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç), İstanbul: Kitabevi yayınları.
- İbrahimov, T. (2016). 'Çələbi' Xalçası, Onun Mənşəyi və Simvolikkası, *Azərbaycan Millî Elmlər Akademiyası Uluslararası Türkologiya Dergisi*, Sayı: 3, s. 25-33.
- İnan, A. (1959). Gerçek Kelimesi Üzerine Not, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt VIII, Sayı: 96, s. 687.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt I-II, 3. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İsi, H. (2015). 'Gerçek' ve 'Hakikat' Sözcükleri Üzerine Felsefi ve Dilbilimsel İnceleme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 41, s. 181-196.
- Kalafat, Y. (1997). Türk Halk İnançlarında 'Kara', *Uluslararası 4. Türk Kültür Kongresi Bildirileri*, Cilt 1, (Ankara: 4-7 Kasım 1997), (Yayına hazırlayan: Azize Aktaş-Yasa), s. 274-284.
- Kalafat, Y. (2015). Tul İnanç-Geleneğinin Arkaik Dönemden Günümüze Görüldüğü Hâller ve Avanos Halk İnançlarındaki Yansımaları, *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Sayı: 456, s. 19-30.

- Kara, M. (2013). Dede Korkut Hikâyelerindeki Söz Varlığının Derlem Tabanlı İncelenmesi, *Geçmişten Geleceğe Türkçe Elginkan Vakfı I. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, (17-19 Nisan 2013), s. 199-211, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karaağaç, G. (2006). Türkçenin 'Gelenek, Görenek ve Yasa' İle İlgili Sözlere, *Tübar/ Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: XIX, s. 307-315.
- Karasoy, Y. ve Orhan Yavuz (2004). Dede Korkut'ta *ayıt-/ eyit-; eyit-/ yit-/ it-* ve *aştı/ işit* Kelimeleri Üzerine, *bilig/ Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 28, s. 101-115.
- Karçığa, S. (2016). Dede Korkut Kitabı'nda Örtmece Sözlere Üzerine Bir İnceleme, *International Journal of Language Academy*, Cilt 4, Sayı: 1, s. 303-314.
- Karçığa, S. (2016). Dede Korkut Kitabı'nda Hayvanla İlgili Kelimelerin Tasnifi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 1, s. 12-33.
- Kâşgarlı Mahmud. (2006). *Divanü Lûgati't Türk*, (Çeviren: Besim Atalay), 5. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koçak, K. (2011). İslamiyet'ten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Orun ve Ülüş, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, s. 30-34.
- Koçak, K. (2013). Bozkır Kültüründe Bakırın Ortaya Çıkışı ve İşlenmesi, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, Sayı: 1, s. 36-41.
- Kononov, A. N. (2015). Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantiği, (Çevirenler: Reshide Adzhumerova ve Emine Atmaca), *Gazi Türkiyat*, Sayı: 17, s. 185-204.
- Korkmaz, F. (2009). Kutadgu Bilig'de *Ur-* Fiili Üzerine, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 41, s. 13-24.
- Korkmaz, Z. (1974). Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 1, s. 15-30.
- Korkmaz, Z. (2010). Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri, *Turkish Studies*, Cilt 5, Sayı: 1, s. 1-41.
- Köktekin, K. (2015). Dede Korkut Oğuznamelerinde Arkaik (Eskicil) Fiiller, 21-22 Mayıs 2015, *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu*, (Editörler: Fatih Yalçın, Kürşat Kara), Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, s. 55-72.
- Küçük, S. (2014). Dede Korkut Hikâyelerinde Eski Türkçenin İzleri, *Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı: 9, s. 785-798.
- Kültür Tarihimizde Çeyiz*. (2007). (Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç), İstanbul: Picus Yayınları.
- Laut, J. P. (2005). Zur Sexuellen Lexik Des Türkeitürkischen, *Studia Etymologica Cracoviensia*, Cilt 10, s. 69-122.

- Miller, R. A. (1998). Altaic *kele(-) 'Tongue; to Speak' in Korean, *Studia Etymologica Cracoviensia*, Cilt 3, s. 27-43.
- Mudrak, O. A. (2015). En Eski Türk Dilinin Metal Adları İle İlgili Sözvarlığı, (Çevirenler: Emine Atmaca ve Reshida Adzhumerova), *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, s. 229-242.
- Ozan, M. (2015). Düünden Bugüne Türk Halk Kültüründe 'Kara İyeler', *Kültür Evreni Dergisi*, Sayı: 23, s. 41-51.
- Ölmez, M. (1992). Uygurca üçük 'kürk', *Türk Dilleri Araştırmaları*, s. 47-52.
- Özcan, D. (2014). Uygur Halk Destanlarında Bir Simge Olarak Renkler: Karalık, Aklık, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, s. 89-97.
- Özçelik, S. (2011-II). Sözlü Edebiyat Ürünlerine Ait Yazmaların Okunma Sorunları ve Dede Korkut Örneği, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/ Belleten*, s. 63-96.
- Özçelik, S. (2013). Dede Korkut'un Biricik Teke'sinden Teke Dergisi ve Okuyucularına Bir Arz-ı Hâldir, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 2, s. 116-121.
- Özek, F. (2013). /ı/ Türkçede Bir Anasesbirim Midir?, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı: 1, s. 2057-2063.
- Özkan, F. (2003). Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz/ Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?, *bilig/ Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 27, s. 157-179.
- Özkan, F. (2013). Ortak Fiil Kökünden Türeyen Tul/Taş ile Tullamak /Taşlamak Üzerine Bazı Düşünceler, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, s. 1-8.
- Özkan, İ. (1998). Türk Boylarının Sözlü Edebiyatındaki Numah; Comok; Cumbak; Yomak Anlatım Türü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 556, s. 368-378.
- Öztürk, R. (2011). Kutadgu Bilig'de Geçen 'bayat' Kelimesinin Anlamı ve Kavram Alanı, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, s. 23-34.
- Parlatır, İ. (2000). Korkut Ata'nın Söz Varlığı, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, (Ankara, 19-21 Ekim 1999), (Yayına Hazırlayanlar: Alev Kâhya-Birgil, Aysu Şimşek-Canpolat), s. 287-292, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları.
- Pomorska, M. (1996). Some Names For 'button' in Turkic Languages, *Studia Etymologica Cracoviensia*, Cilt 1, s. 63-76.
- Rossi, E. (1954). 'Çelebi' Kelimesi Hakkında Ebû's Su'ûd'a Atfedilen Bir Fetva, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/ Belleten*, s. 11-14.
- Sağol, G. (2003). Ayakkabı Kelimelerinde Anlam Değişmeleri, *Ayakkabı Kitabı*, (Editör: Emine Gürsoy Naskali), s. 19-33, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sağol Y. G. (2007). Kalın ve Çeyiz, *Hediye Kitabı*, s. 396-406, (Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Salman, E. (2016). Eski Anadolu Türkçesinde dürt- Fiiliyle '(yağ, merhem ...) Sürmek' Anlamında Eş Değer Kullanılabilen Fiiller, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 18, s. 151-166.

- Sarı, M. (2012). Türk Dilinde Eş Anlamlılık ve 'Sayru-Sökel' Sözlere, *Turkish Studies*, Cilt 7, Sayı: 3, s. 2219-2229.
- Sarı, M. (2011). Türkçe Adlandırmada İnsan ve Hayvan Soy birliğinin Bir Yansıması Olarak Kur /Kuru /Kuro; Kır /Kırı /Kıro; Kurd /Kırt /Kürt Kelimelerinin Türkçe 'ur' 'habbe, tane, tohum, döl' / 'qur' 'halka, kemer, kuşak; nesil' Kelimeleriyle İlgisi, 38.ICANAS, 10-15 Eylül 2007 Ankara-Türkiye Bildiriler Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi, Cilt III, s. 1511-1524, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek kurumu Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (1988). Kelime dağarcığımızdan (1), Çın 'doğru, gerçek', *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt LV, Sayı: 436, s. 175-181.
- Sertkaya, O. F. (2004). Dede Korkut Kitabı'nın Dresden Yazmasındaki Bazı Kelime ve Şekillerin İmlâ Özelliklerine dayanılarak yeniden Okunuşu ve Anlamlandırılması Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Cilt I, Sayı: 41, s. 131-152.
- Sertkaya, O. F. (2008). 'Çince ✱'Tay ~ Büyük' Kelimesi ile Yapılan 'Damla, Dayı, Teyze ve Dede' Kelimeleri Üzerine, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 680, s. 150-159.
- Sertkaya, O. F. (2011). Torba Kelimesinin Kökeni Üzerine Görüşler, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt CI, Sayı: 720, s. 493-499.
- Sertkaya, O. F. (2012). Tagar ve Tagarçık Kelimeleri Hakkında veya Torba ve Torbalamak Üzerine Yeni Açıklamalar, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt CII, Sayı: 732, s. 84-90.
- Sertkaya, O. F. (2013). Lakırdı Kelimesinin Etimolojisi Üzerine, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt CV, Sayı: 742, s. 68-75.
- Stachowski, M. (1994). Türkisch sarmysak sarmysak 'Knoblauch', *Türk Dilleri Araştırmaları*, Sayı: 4, s. 171-172.
- Stachowski, M. (2011). Türkisch kav 'Tinder', *Türkbilig/ Hacettepe Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 22, s. 31- 34.
- Starostin, S. A. ve diğerleri. (2005). *An Etymological Dictionary of The Altaic Languages*, Leiden-Boston.
- Şahin, E. (2007). 'Ödül' Kelimesi, *Hediye Kitabı*, (Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç), s. 273-289, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Şen, M. (2004). Tuz Kelimesi Üzerine, *Tuz Kitabı*, (Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Mesut Şen), s. 17-27, 1. baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Şen, S. (2007). Eski Türkçede Gök ile Yerin Adlandırılışında Renklere Dayalı Deyim Aktarmalarından Yararlanma ve 'Kara' Sözcüğünün Kökeni Üzerine, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 24, s.129-136.
- Şen, S. (2014). Gebermek Fiili Nereden Geliyor?, *II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiri Kitabı*, (Saraybosna 23-25 Mayıs 2014), (Editörler: Mustafa Çetin ve Ali Rıza Özuygun), s. 781-791, Saraybosna: Copyright International Burch University.

- Şirin, H. (2008). Sine Usu Yazıtı'nda Kayıtlı 't(a)t(a)r(ı)g: (a)y(ı)td(ı)m' Cümlesi Üzerine, *The International Association of Central Asian Studies*, Sayı: 12, s. 183-196.
- Tarama sözlüğü*. Cilt I-VI, muhtelif, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taşlıova, M. M. (2011). Dede Korkut'ta Bir Kelime Bir Anlam: Kazavat/ Karavat, *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı: 3, s. 1205-1210.
- Tekin, T. (2012). Eski Türkçede Datif-Lokatif {+A} Üzerine, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, s. 50-56.
- Tezcan, S. (2011). Etimoloji Önerileri, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Editör Ülkü Çelik Şavk), Cilt II, s. 819-829.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt: I, A-E, 1. baskı, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Tietze, A. (2003). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt: II, F-J, 1. baskı, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Togan, İ. (2006). Türk Tarihini Araştırma Prensipleri İçinde Dışta Ticaret İçte Ülüşün Rolü, *Manas Üniversitesi Journal Of Turkic Civilization Studies*, s. 211-222.
- Tokay, Y. (2012). Divanü Lugatı't-Türk'te Geçen *çıçalak* 'serçe parmak' ve *çıçamuk* 'Yüzük Parmağı' Kelimeleri Üzerine Bazı Düşünceler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 22, s. 304-310.
- Toker, İ. (2009). Renk Simgeçiliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 50, Sayı: 2, s. 93-112.
- Tor, G. (2011). Anadolu Ağızlarında 'ārı' İlgeci ve 'aḡarı' Yön Belirtecinin Kullanımı, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Editör Ülkü Çelik Şavk), Cilt II, s. 837-858.
- Tulu, S. (2013). Dede Korkut'ta Yeni Okuma Önerileri ve Düzeltmeleri Üzerine, *Geçmişten Geleceğe Türkçe Elginkan Vakfı I. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, (17-19 Nisan 2013), s. 171-181, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Tuz Kitabı*. (2004). (Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Mesut Şen), 1. baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Türk, V. (2004). Sağ, On, Sol Sözlere ve Kavram Alanları, *Türkbilig/ Hacettepe Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, s. 125-136.
- Türkmen, S. (2004). Gebermek Kelimesinin Kökeni Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/ Belleten*, Cilt II, s. 131-134.

-
- Türktaş, M. M. (2013). Dede Korkut Hikâyelerinde Adı Geçen Hayvanlar ve Bu Hayvanların Diğer Türk Lehçelerindeki Adlandırılışları, *Önder Göçgün'e Armağan*, Cilt 2, s. 1093-1102, (Editör: Mithat Aydın, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları).
- User, H. Ş. (2012). Etimoloji Önerileri: *eser, yelek*, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Cilt 19, Sayı: 1, s. 91-102.
- Uysal, İ. N. (2015). Kutadgu Bilig'deki 'Tuşı' Çekim Edatı Üzerine, *Erdem Dergisi*, Sayı: 69, s. 87-100.
- Yener, M. L. (2012). Çuvaşça 'ЮМ/ Yum'- Ortak Türkçe 'Yum' Sözcüğü Üzerine, *Gazi Türkiyat*, Sayı: 10, s. 189-210.
- Yorgan Kitabı*. (2013). (Editör: Emine Gürsoy Naskali), 1. baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yörük, S. (2011). Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 18, s. 290-297.
- Yusuf Has Hacib. (2006). *Kutadgu Bilig*, (Hazırlayan: Reşid Rahmeti Arat), 1. baskı, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Zahidoğlu, V. (2000). Kitab-ı Dede Korkut'un Metni Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15, s. 79-93.